

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATI İLE DİL VE ANLATIM DERS KİTAPLARINDAKİ HALK
EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLER ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Behiye ATALAY

Ankara
Eylül, 2011

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATI İLE DİL VE ANLATIM DERS KİTAPLARINDAKİ HALK
EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLER ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Behiye ATALAY

Danışman: Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Ankara
Eylül, 2011

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Behiye ATALAY'ın "Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Ders Kitaplarındaki Halk Edebiyatı Metinlerinde Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezi 26/09/2011 tarihinde, jürimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet ÇETİN.....

Üye : Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

Üye : Prof. Dr. Necati DEMİR.....

ÖN SÖZ

İnsanı ve toplumu ayakta tutan unsur, değerdir. Bir durumu açıklığa kavuştururken veya sorunu çözerken insan, sahip olduğu değere başvurur ve onun ışığında çözüm yolu arar. Çünkü değerın insan davranışlarını etkileme ve yönlendirme gücü vardır. Bireyin neyi yapması ya da yapmaması gerektiğini belirleyen unsur, sahip olduğu değerdir. Değerlerin yönlendirme ve etkileme gücünden yararlanarak sağlıklı bireyler yetiştirilip sağlıklı bir toplum oluşturulabilir. Bu nedenle değer eğitime ayrı bir önem verilmelidir. Değer eğitiminin gerçekleştirilebilmesi için formal veya informal programlardan yararlanılmalıdır.

Değer eğitiminin gerçekleştirilebileceği derslerin başında, Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersleri gelmektedir. Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan metinlerle, kazandırılması istenen değerlerin edinimi sağlanabilir. Çünkü Türk edebiyatı, Türk milletinın sahip olduğu estetik kabullerini, duygularını, isteklerini, değerlerini yansıtan kültür alanıdır. Bu nedenle edebiyat eğitiminı, sadece güzel sanatların bir dalı olarak görmemek gerekir. Bu derslerde sahip olunması gereken değerlerin sosyal rollerle öğrenilmesi veya arzu edilir hale getirilmesi gerekir.

Değer, kuşaklar arası zincir görevi görerek bireyin geçmişle olan bağlarını sağlamlaştırırken aynı zamanda gelecekle arasında köprü kurar. Ayrıca değer, toplumda var olabilecek çatışmaları engeller veya en aza indirir. Toplumsal huzurun ve refahın sağlanmasını gerektiren sosyal rollerin nelerden ibaret olduğunu ortaya koyarak toplumsal dayanışmayı kalıcı kılar.

Küreselleşen dünyada geçmişten gelen ve yarınlara aktarılması gereken “değer”ın korunması ve topluma aktarılması gerekir. Bu nedenle değişim ve gelişimin, kültürel değerlerin korunmasının ve gelecek nesillere aktarımının engellenmesinin önüne geçilmelidir. Her anlamda sınırların kalktığı, tek bir merkez olan evrende Türkiye’nin yer alabilmesi için, mensubu olduğu bireylerin millî ve evrensel değerlere sahip olması gerekir. Bu nedenle değer eğitiminin gerçekleştirilmesi önemlidir. Bunu sağlayacak derslerin başında da Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersleri gelmektedir. Bireysel, ulusal ve uluslararası değerlere sahip olan bireylerin mevcut olduğu bir toplumda, gelişim devamlı olacaktır. Bunun için de bu derslerden sistemli bir şekilde yararlanılması gerekir.

Tezimizde, 2005 yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulunun 2574 sayılı kararı ile Türkiye’de lise ve dengi okullarda okutulan Dil ve Anlatım ile Türk Edebiyatı derslerinde ‘değer’ kavramına nasıl yaklaşıldığı ve program ışığında yazılan kitaplarda nasıl işlendiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmamızın I. Bölümünde problem durumu, tezin amacı, tezin önemi, kapsam ve sınırlılıklar ve tanımlar ile değer tanımı, değerlerin işlevleri, değerlerin özellikleri, değer sınıflamaları, norm kavramı, sosyal kontrol, kültür, Türk Millî Eğitiminin genel ve özel amaçları, örtük program, 1924 yılından itibaren hazırlanan Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım programlarına yer verilmiştir. II. Bölümde ilgili literatür taranmıştır. III. Bölümde araştırmanın yöntemi, kapsam ve sınırlılıklar, evren, örneklem, sınırlılıklar, verilerin toplanması, verileri çözümüleme teknikleri belirtilmiştir. IV. Bölümde Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan değerler ve değerlerin tanımları bulunmaktadır. V. Bölümde sonuç ve öneriler yer almıştır.

Bu çalışmada benden maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen aileme ve özellikle anneme; bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen eniştem Ömer Oğuzhan ACAR’a; lisansta ve yüksek lisansta kattıkları bilgiler için ve tezin hazırlanma sürecinde yol gösterdiği, bilgilerini ve kaynaklarını benden esirgemedikleri için hocam Prof. Dr. İsmet ÇETİN’e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yine yardımlarını benden esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU, Doç. Dr. Ali YAKICI’ya da teşekkürü borç bilirim.

Behiye ATALAY

Ankara, 2011

ÖZET

TÜRK EDEBİYATI VE DİL VE ANLATIM DERS KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ATALAY, Behiye

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Eylül, 2011

Bu çalışmamızda Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında Talim ve Terbiye Kurulunun 14.07.2005 tarihli, 2574 sayılı ortaöğretim programlarına göre düzenlenen ‘Türk Edebiyatı’ ile ‘Dil ve Anlatım’ ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinde millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerler tespit edilmiş; Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım eğitiminde değer aktarımının nasıl olması gerektiği ortaya konmuştur.

Araştırmanın birinci bölümünde, değer tanımı, işlevleri, sınıflandırılması, özellikleri ve eğitimi, norm, sosyal kontrol ve kültür kavramlarının tanımı, 1924 yılından itibaren Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım programlarının gösterdikleri değişim süreçleri ve bu programlarda değerlerin nasıl yer aldığına değinilmiştir. Problem durumuna bağlı olarak da araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, sayıltıları ve tanımları belirtilmiştir.

Araştırmada, *betimsel alan araştırması* yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığının Talim ve Terbiye Kurulunun 14.07.2005 tarihli 2574 sayılı kararı ile “Ders Kitabı” olarak tavsiye ettiği “Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitapları”; örneklemini ise bu ders kitaplarda yer alan Metin İnceleme ve Anlama Yorumlama bölümlerinde yer alan halk edebiyatı metinleri oluşturulmuştur. Metinlerde işlenen değerler ilgili kitaplardan fişlenerek bilgisayara aktarılmış, elde edilen veriler nitel açıdan sınıflandırıldıktan sonra betimsel alan araştırması kullanılarak analiz edilmiştir.

Sonuçta ortaöğretim Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinde dinî değerler ile sevgi değerinin en çok yer aldığı görülmüştür. Sevgi ve dinî değerleri sırasıyla, vatanseverlik, kahramanlık, ödül, yardımseverlik değerleri takip etmiştir. Ayrıca Türk Edebiyatı kitaplarında yer alan bazı değerlerin Dil ve Anlatım

kitaplarında yer almadığı görülmüştür. Sağlıklı olmaya önem vermek, vefalı olma, bilgili olma eserlerde en az yer verilen değerlerdir.

Anahtar kelimeler: Değerler, değer eğitimi, Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Ders Kitapları.

ABSTRACT

A RESEARCH ABOUT THE VALUES THAT TAKE PLACE IN THE FOLK- LITERATURE TEXTS ON TURKISH LITERATURE VIA LANGUAGE AND EXPRESSION LECTURE NOTES

ATALAY, Behiye

Master Degree, Department of Turkish Language and Literature

Counsellor: Prof. Dr. İsmet ÇETİN

September, 2011

On this study; national, moral, humanistic, spiritual and cultural values that take place on the Turkish Literature via Language and Expression lecture notes which were published by Ministry of National Education in 2005, are determined ;the basics on the topic of how the value transfer on the Turkish Literature via Language and Expression education must be , are presented.

In the initial chapter, definition of the value, its function, classifications ,characteristics and education; definitions about terms of norm, social control and culture; the evolution process on the Turkish Literature via Language and Expression programs beginning from the year of 1924 and the basics of how the values are located in this programs are absolutely mentioned.Dependig on the problem circumstances, aim of the research, its importance, boundedness, premise and definitions are stated.

In the study, the method of *descriptive area examination* is applied. The research universe is formed by “Turkish Literature via Language and Expression lecture notes” suggested by Ministry of National Education; sample is composed by the folk literature texts that take place on Text Investigation and Understanding Explicating parts in this lecture notes. The values performed in the texts are transfered to the computer program by keeping records from relevant texts, after the obtained records are classified by qualitative sides ,they are analized by using the method of descriptive area examination.

Consequently, it can be seen that mostly love and religion values take place in the secondary education Turkish Literature via Language and Expression lecture notes. Besides

that love and religion values, the followings are the values of patriotism, heroism, reward, charitableness. Seperately, it is obviously seen that ;some values mentioned in Turkish Literature lecture notes , don't take place in Language and Expression lecture notes. On the other hand, the values of giving importance to be healthy, being faithful and being sophisticated are rarely seen.

Key words : Values, value education, Turkish Literature via Language and Expression lecture notes.

İÇİNDEKİLER

JURİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
I.BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.DEĞERLER EĞİTİMİ.....	1
1.1.Değerler Eğitimi	1
1.2. Norm Kavramı.....	15
1.3. Sosyal Kontrol.....	16
1.4.Kültür	17
1.4.1. Tarih Olan Kültür	22
1.4.2. Tarihî Olan Kültür.....	22
1.5. Değerler Eğitimi	23
2. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI	29
2.1. Genel Amaçlar.....	29
2.2. Özel Amaçlar.....	30
3. ÖRTÜK PROGRAM	30
4. TÜRK EDEBİYATI, DİL VE ANLATIM PROGRAMI	30
4.1. 1924 Yılı Türk Lisan ve Edebiyat Programı	31
4.2. 1927 Yılı Edebiyat Programı.....	33
4.3. 1929 Yılı Türkçe Programı	33
4.4. 1934 Yılı Edebiyat Programı.....	35
4.5. 1938 Yılı Edebiyat Programı.....	36
4.6. 1952 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı.....	38
4.7. 1960 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı.....	38
4.8. 1970 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı.....	39
4.9. 1987 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı.....	39
4.10. 1992 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı.....	40

4.11. 2005 Yılı Türk Edebiyatı / Dil ve Anlatım Programı.....	42
4.11.1.2005 Yılı Türk Edebiyatı Programı	43
4.11.2. 2005 Yılı Dil ve Anlatım Programı	46
Problem Cümlesi	49
Araştırmanın Amacı	49
Araştırmanın Önemi	49
Varsayımlar	50
Sınırlılıklar	51
Tanımlar	51
II.BÖLÜM.....	54
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	54
III.BÖLÜM	56
YÖNTEM.....	56
Araştırmanın Modeli	56
Evren ve Örneklem.....	56
Verilerin Toplanması.....	57
Verilerin Çözümlemesi	58
IV.BÖLÜM	59
BULGULAR VE YORUMLAR.....	59
4.1. TÜRK EDEBİYATI İLE DİL VE ANLATIM DERS KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLER, DEĞERLERİN TANIMARI, BULGU VE YORUMLAR.....	60
4.1.1. TÜRK EDEBİYATI KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLERİN TANIMLARI, DEĞERLERE AİT BULGU VE YORUMLAR.....	61
4.1.1. Adil Olma	61
4.1.2. Affedicilik.....	64
4.1.3. Aile Birliğine Önem Verme	65
4.1.4. Alçak Gönüllü Olma.....	71
4.1.5. Ana Dile Önem Verme	72
4.1.6. Bilgili Olma	74
4.1.7. Cömertlik Olma	76
4.1.8. Çalışkanlık	78
4.1.9. Dayanışma İçerisinde Olma	81
4.1.10. Dini Değer	84

4.1.11. Dürüstlük	106
4.1.12. Edep / Edepli Olma.....	110
4.1.13. Hırslı Olmama	112
4.1.14. İstişare İçerisinde Olma	115
4.1.15. İtaatkarlık Olma.....	118
4.1.16. İyi Huylu, Ahlaklı Olma.....	120
4.1.17. İyimserlik.....	123
4.1.18. Kahramanlık	124
4.1.19. Kanaatkarlık.....	130
4.1.20. Kendine Bakma, Sağlıklı Olma	131
4.1.21. Misafirperverlik.....	131
4.1.22. Ödüllendirme	133
4.1.23. Sabırlı Olma.....	140
4.1.24. Sevgi	142
4.1.25. Tedbirli Olma	155
4.1.26. Vatanseverlik	157
4.1.27. Vefalı Olma	163
4.1.28. Yardımseverlik	164
4.2. DİL VE ANLATIM KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLERİN TANIMLARI, DEĞERLERE AİT BULGU VE YORUMLAR	174
4.2.1. Adil Olma	174
4.2.2. Aile Birliğine Önem Verme	175
4.2.3. Alçak Gönüllü Olma.....	176
4.2.4. Bilgili Olma	176
4.2.5. Çalışkanlık	177
4.2.6. Cömertlik Olma	178
4.2.7. Dini Değer	179
4.2.8. İtaatkar Olma	181
4.2.9. İyimserlik.....	183
4.2.10. İyi Huylu, Ahlaklı Olma.....	184
4.2.11. Kahramanlık	184
4.2.12. Kanaatkarlık.....	186
4.2.13. Misafirperverlik.....	187
4.2.14. Ödüllendirme	188

4.2.15. Sabırlı Olma.....	188
4.2.16. Sevgi	189
4.2.17. Vatanseverlik	191
4.2.18. Yardımseverlik	192
V. BÖLÜM	195
SONUÇ VE ÖNERİLER	195
Sonuçlar	195
Öneriler	197
KAYNAKÇA	198

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Amaç ve araçlara göre değerlerin sınıflandırılması	14
Tablo 2. Gruplara göre değerlerin sınıflandırılması	15

KISALTMALAR LİSTESİ

bk. : Bakınız

C. : Cilt

akt. : Aktaran

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

S : Sayı

TDK: Türk Dil Kurumu

vb. : Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi

vs. : Vesaire

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada geçmişten bugünlere gelen ve yarınlara aktarılması gereken “değer”in korunması ve topluma aktarılması şarttır. Bu nedenle değişim ve gelişimin, kültürel değerlerin korunmasının ve gelecek nesillere aktarımının önüne geçmesine engel olunmalıdır. Teknolojik değişme ile kültür değişmesinin aynı olmadığı bununla birlikte ikisinin de birbirinden bağımsız olamayacağı unutulmamalıdır. Bu iki değişimin olumlu yönde birbirine paralel ilerlemesi önemlidir.

Teknolojik değişme ile kültür değişmesi arasında önemli ilişkiler bulunmakla beraber, bu ikisi aynı şey değildir. Nitekim teknolojik bakımdan geri bir ülkede, çok rafine bir kültürün geliştirilmiş olması, teknolojisi çok ileri bir ülkede ise kaba bir kültürün olabilmesi, iki tip gelişmenin paralel olmadığını gösterir (Tural, 1988: 107).

Günümüz dünyasında teknolojinin getirdiklerine kayıtsız kalmak imkansız gibidir. Bu nedenle teknolojinin getirdiklerinden mahrum kalmadan da toplumsal değeri koruyup muhafaza edecek birtakım uygulamalara yer verilmelidir. Bunun için teknoloji ve kültürün aynı anda ve aynı yönde ilerlemesini sağlayan değerler eğitime önem verilmelidir. Bu sayede hem değerler eğitimi ile bireyde istendik davranış değişikliği sağlanacak hem de sağlıklı, uyumlu bir toplum meydana getirilebilecektir.

1.DEĞERLER EĞİTİMİ

1.1. Değer Tanımı

Değer, yıllardır farklı sosyal alanların inceleme konusu olmuştur. Değer ve değer öğretimi antropoloji, felsefe, psikoloji gibi bilim alanlarının yanı sıra günümüzde eğitimin konu alanına girmektedir. Bugün değerler, eğitimin üzerinde önemle durduğu

bir konudur. Kişilere kazandırılması gereken değerlerin öğretimi önemli bir görevdir. Zîra kişi içinde yaşadığı toplumla bir arada yaşama iradesine sahip olmalı ve dolayısıyla sosyal alanda sahibiyet olmalıdır. Bu da değer öğretimi ile mümkün olur. *Değerler ve normlar sosyalleşme süreci içinde öğrenilir* (Canatan, 2004: 45). Sosyalleştirme görevini, bireyin esas olarak sosyalleştiği ve düzenin bir parçası olan okullar üstlenir ve değerler, sonraki nesle bireyin okul içinde üstlendiği rollerle aktarılır.

Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık (TDK, 2009) olarak açıklanmaktadır. Nesne ve olayların, insanca önemini belirleyen niteliğidir (Hançerlioğlu, 2010: 54). Bir nesnenin, olgunun, kurumun değeri; kendisiyle aynı cinsten olan ile arasındaki kıyaslama/bağdır. Bir nesnenin, olgunun, kurumun değerleri ise eserlerle veya kişilerin yaptıklarıyla, yaşamlarıyla gerçekleştirilen insan fenomenleridir (bireyin kendini, dünyayı ve olayları yorumlama biçimi); insanın kişilerce gerçekleştirilen varlık yapısı imkanlarıdır (Kuçuradi, 2003: 42).

Psikolojik yaklaşımlara göre değerleri ele aldığımızda, değerlerin tutumlarla bir arada kullanıldığı görülmüştür. Bazı sosyal psikologlar, tutumlara ve değerler sözcüklerini birbiri yerine kullanmaktadır. Tutum yerine kullanılan değerler, psikologların davranıştaki düzenlilikleri ayımsamalarına ve anlamalarına yarayan kavramsal araçlar (Kağıtçıbaşı,1981: 20) olarak tanımlanır.

Değerler sosyolojide, bireylere, gruplara, örüntülere, hedeflere ve sosyo- kültürel nesnelere verilen önem üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütlere göre tanımlanabilmektedir. Değerler, yalnızca bir grup üyesinin belli önermeleri kabulü olmayıp, aynı zamanda her bir üyenin sosyalleşme sürecinde içselleştirmekte olduğu kişisel bağlılıkları olarak da kabul edilmelidir. Değerler sosyal normlar içinde daha özgül ve somut davranışın genelleştirilmiş standartlarını sağlarlar (Özensel, 2003: 225).

Tural değeri “bir sosyal yapının varlık, birlik işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlar” olarak tanımlamakta ve değerlerin kavramlara yüklenilen mânâlar olduğunu söylemektedir. Değerler, temel bakış açıları veya temel ilkelerin esas aldığı yaklaşımdır. Sosyal yapının tarihi süreç içinde oluşturduğu ve sosyal yapıyı oluşturan üyelerin çoğunluğu tarafından kabul görmektedir (Tural, 1988: 15). Bu durumda değer, insanın varoluşu sonucunda

benimsediği, önemsemiği, koruma ve devam ettirme ihtiyacı hissettiği duyguları oluşturan olgular olarak kabul edilmektedir. Bu olgular insanların yaşamlarını ve düşüncelerini şekillendirmektedir. İnsanların veya insanların oluşturduğu toplumların, etrafında toplandıkları ve bir anlam yükledikleri inanışlarının bütünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Değer, insanın benimseme ve önemseme derecesine göre olay ve olgulara yüklediği mânâlardır. Aynı zamanda yüklenen anlamların yoğunluğunu ifade eder. Değer; insanın tasvip ettiği, koruduğu, teşvik ettiği ve en önemlisi kabul edip benimsemiş olduğu olguların ve inançların karşısında gösterdiği fedakarlığı ifade eder.

Değerler, insanı ve toplumu ayakta tutar. Toplumların ve sosyal yapıların çoğunluğu tarafından benimsenerek kabul görmüştür. Çoğunluk tarafından benimsenip kabul görmesi, temel bakış açılarının ve ilkelerin de değerler doğrultusunda şekillenmesi ve her durumda göz ardı edilmeyerek esas alınması değerlerin başta ortaya çıkan temel özelliklerindendir. Bu hususları barındıran değerlerin, insanlar ve toplumlar üzerindeki yaptırımını da açıkça ortadadır. Değerler, yeri geldiğinde teşvik edici, yeri geldiğinde engelleyici yeri geldiğinde de yasaklayıcı etkileri içerirler.

Değer, bir toplumun varlık ve devamının sebebi olan ve korunmaya çalışılan inanışların bütünüdür. Değerler bir toplumun çoğunluğu tarafından kabul gören, istenilen, inanılan, beğenilen davranış şekilleridir. Bunlar toplumu meydana getiren fertlerin çoğunluğu tarafından benimsenirler (Özbay, 2002: 114).

Bir toplum tarafından kabul edilen değerler, o toplumun temel taşını oluşturan unsurların oluşumunda son derece yönlendirici, belirleyici ve etkili olur. Böylece her toplumun değerleri güçlü bir mekanizma olarak her hal ve şartta kendini gösterir.

Her insanın, doğduğu andan itibaren, bir sosyal çevrenin, kendisinin dışında gelişmiş olan değerlerin meydana getirdiği ferdî ve sosyal eğilim davranışlarının içinde yaşar. Değerler, davranış veya aletlere, özel mânâlar kazandırır. Değerler, standartlaştırıcı normlar haline gelir; normlar zihniyetler şeklinde tezahür eder. Zihniyetlerin hepsi ortak noktalarıyla birleşip bir toplumu benzeştirir, dil, duygu, düşünce, hayal ve davranışlar bakımından milletleştirir (Tural 1988: 73).

Değer hükümleri bir şeyin arzu edilebilir –iyi- veya edilemez –kötü- olduğunu belirten inançtır. Değer bir inanç olmak bakımından, dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi demektir (Güngör, 2000: 27-28).

Toplumun en temel kurumu olan “aile”, eğitim, din gibi toplumsal kurumların ve bu kurumların değerlerinin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında, kısaca bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenir. Ayrıca bilindiği gibi bir toplumda değerlerin ifade edildiği temel mekanizmalar, kişinin üstlendiği sosyal rollerdir. Bu roller de toplumun tabakalaşma sistemi ile sosyal yapıyı oluşturan sosyal süreçlerle yakından ilgilidir. Bir toplumda iyinin kötünün belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yollarının tamamı değerler tarafından oluşturulur. Toplumdaki sosyal kontrol mekanizmaları ve ödüllendirme araçları, değer kaynaklıdır (Özensel, 2003: 219).

Toplumun en küçük sosyal birimi olan aile kültürlenmenin sağlandığı, değerlerin yaşatıldığı ve aktarıldığı bir kurumdur. Çocuk, kişilik gelişimini oluştururken, sosyalleşme sürecine ailede başlar. Toplumun temel değerlerini anlar, yorumlar ve uygular. Aynı zamanda sosyal sonuçlarını, işlevlerini öğrenir. Aile, çocuğun kimlik kazanmasında, sosyal roller üstlenmesinde, değer ve davranışları edinmede etkin rol oynar. Anne-babanın temel görevi “model insan” olmaktır (Çetin, A. 2010, 25-28 Kasım).

Değerler, toplumsal rolün kişiler tarafından benimsenmesinde en temel belirleyici unsurlarıdır. Kişiler toplumsal rollerine, sahip oldukları ve inandıkları değerler ölçüsünde hazırlanmaktadır. Toplumların kabulleri de değerlere göre şekillenmektedir. Toplumsal kurumlar toplumsal yapıyı oluşturmaktadır ve toplumsal kurumlar da benimsemiş ve kabul etmiş olduğu değerleri içerisinde barındırmaktadır.

Toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal kurumların tümü, kendine ait değerleri içermektedir. Bir toplumda değerlerin ifade ettiği temel işlevler kişilerin sahip olduğu ve üstlendiği toplumsal rollerin kendileridir. Hiçbir toplum düşünülemez ki bu toplumda ideal düşünme ve davranma yolları o toplumda kabul edilen iyinin, kötünün, güzelin, çirkinin vb. belirlenmesi değerler tarafından oluşturulmamıştır (Özensel, 2003: 236).

Değerler, toplumun ve toplumu oluşturan insanların önem verdikleri ve hayat tarzı haline getirdikleri bununla birlikte yoğun anlam yükledikleri olgulardır. Bunun en doğal sonucu olarak insanların rollerini yerine getirdikleri esnada esaslı etkiye ve yönlendirme gücüne sahip değerler gündeme gelmektedir. Kişiye yüklenen toplumsal rol ya da roller değerlerden bağımsız bir şekilde belirlenemez ve değerlerle ters orantılı olamaz.

Toplumda belirlenmesi ve açıklığa kavuşturulması gereken bir durum veya husus ele alınırken, değerler ilk sırada belirleyici etken olarak yer alır. Mevcut ve kabul gören değerler ışığında bir çözüm bulunur. Bulunan çözüm, izlenen yol, belirlenen davranış biçimi veya yaptırım vs hususlar konusunda ortaya konan çabalar ve faaliyetler, toplumun değer ve değer yargılarına göre şekillenir. Böylece değerler ışığında ve değerlerin yol göstermesiyle sonuca varılır. Değerlerden bağımsız olarak, bir çözüme gitme, sonuç vermez. Değerlerin göz ardı edilerek yapıldığı faaliyetler ve sonrasında ulaşılan sonuçlar etkisiz kalır, işlevselliğe ulaşamaz. Bu kapsamda değerlerden bağımsız ve ayrık bir durumun, olayın, oluşun ve olgunun ortaya çıkması ve belirlenmesi düşünülemez.

Aynı değere sahip bireyler için aynı değeri oluşturan özgül normlar üzerinde ortak anlamlandırma mümkün olmayabilir. Fakat hiçbir zaman değerlerin, kişilerin davranışları üzerinde yönlendirici etkisi ortadan kalkmaz. Kişilerin eylemleri de tek bir değer standardına göre de şekillenmez (Özensel 2003:225).

Kişiler aynı değere sahip olsalar veya kişiler için aynı değer oluşmasına ve şekillenmesine neden olan etkenler aynı olsa da kişilerin davranışları, hareketleri, sözleri birden fazla değer veya farklı değerlerin etkisi altında şekillenebilir. Aynı değer farklı bireyler üzerinde farklı şekilde tezahür edebilir, farklı kişiler üzerinde farklı etkiler bırakabilir ve kişiler üzerinde farklı yoğunluklarda etkili olabilir. Bu da hem bireye hem de topluma bir ahenk kazandırır. Dolayısıyla değerleri ele alırken bazen ayrı ayrı bazen de bir bütün olarak ele almakta fayda vardır.

Her bir değer farklı kişiler tarafından farklı anlamlandırılabilir. Bakış açıları farklılık ortaya çıkabilir. Bu farklı anlamlandırmaların, farklı bakış açılarının ve farklı

yoğunluktaki etkilerin olması değerlerin yönlendirici ve belirleyici etkilerinin mütemadiyen var olacağının göstergesidir. Böylece değerlerin, kişi davranışları üzerindeki etkisi de hep var olur. Bu bağlamda, değerlerin etkisi bireylerde zaman zaman farklı şekillerde tezahür etse de, yoğunluk farklı olsa da kişilerin davranışları üzerindeki etkisinin ortadan kalkmayacağı açık ve net bir şekilde ortadadır. Kişilerin davranışları, yaşam tarzları, düşünce biçimleri ve eylemleri değişik ve birden fazla değer tarafından şekillenebilir. Bu hususların gelişimi ve değişimi tek bir değer standardına bağlanamaz. Birden fazla değer değişik açılardan farklı şekillerde etkili olabilir. Bu kapsamda kişilerin davranış ve eylemlerinin yönlendirilmesinde birden fazla değer etkisinden bahsedilir.

Kişilerin bazı davranış ve eylemlerinin; yapıları, kapsamaları ve içerikleri gereği birden fazla değer yargısıyla ilişkilendirilmeleri zorunlu hale gelebilir. Bu durumda tek bir değer standardı yeterli olamayabilir. Bu durumda, diğer değer standartları devreye girer ve kişilerin eylemlerine son biçimini verir. Böylece bir davranış ve hareket tarzının veya eylemin şekillenmesinde değişik değer standartları değişik açılardan etkili olmuş olur.

Bütün değerler, değerler sisteminin bir parçasını teşkil ederler. Yani her cins değer aynı bütünün birer parçası olmakla birbiriyle organik bir ilişki içindedir. İnsan davranışları kognitif sisteminin bir yansımasıdır. Değerler her zaman olmamakla birlikte davranışta birer bağımsız değişken rolü oynar. Mesela bir insanın sergilerini gezmesi, eğer prestij kazanmak gibi bir sosyal değer uğruna değilse, bize onun estetik değeri hakkında bir fikir verir. Dua etmek veya dua etmenin anlamsızlığına inanmak o insandaki dinî değerini yerini belirtir (Güngör, 2000: 74).

Kıskanç, hain, namert, cimri, muhteris, aile birliğine saygı duymayan, ahlaki zaatları olan, asi, merhametsiz bireyler çeşitli müeyyidelerle cezalandırılır, hatta toplum dışına itilirler. Her toplum gibi Türk toplumu da değerlerini yaşatabilmek için bazı müesseseler oluşturur. Kültürlerin ideal düşünce ve davranışları sosyal değerlerle işaret edilir. Bireyin toplum içindeki rolü de belirlenmiş olur. Sahip olduğu vasıflarla (iyi-kötü) toplum hayatının içinde yer alır. Değerler, toplumda gelenekler, örfler, adetler aracılığıyla sosyal kontrol aracı olarak da görülür. Toplum tarafından onaylanmayan kabul görmeyen düşünce ve davranışlar engellenmiş olur. İyi ödüllendirilirken kötü

cezalandırılır. Doğru yanlış, yapılması gereken ve yapılmaması gereken ayrımı değerler aracılığıyla belirlenir. Birey ve toplum arasındaki denge korunmuş olur. Toplumsal yapı, kurum ve değerler arasındaki uyum bireyin toplumla ahengini de sağlar (Çetin 2010, 25-28 Kasım).

Kısaca değer tanımlarını özetlersek, değerlerin geçmişten gelen ve toplumu ayakta tutan iskelet olduğunu, sosyal rollerle toplum içinde kazanıldığını ve toplumun devamlılığını sağlayan bir unsur olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.1. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin en önemli işlevi, maddî ve manevî kültürel unsurları geçmişten geleceğe taşıması, bu kapsamda yüzyıllar içinde meydana getirilen kültürel unsurları bugüne ve bugünden geleceğe aktararak toplumun devamlılığını sağlamasıdır.

Sıradan insan gruplarının, sosyal bir toplum yapan en belirgin ve başta gelen özellik onların sahip oldukları veya sahiplendikleri değerlerdir. Toplumların belli bir süreç içerisinde edindikleri veya geçmişlerinden devraldıkları değerler onların olmazsa olmazları haline gelir. İşte bu olmazsa olmazlık şartı haline gelen ve vazgeçilmesi düşünülemeyen değerler, toplumun yaşam kaynağı haline gelir.

Devralınan veya zamanla edinilen değerler, toplumun geçmişiyle geleceği arasında köprü vazifesi üstlenerek toplumu oluşturan bireyler ve dolayısıyla nesiller arasında bağlantı kurar.

Toplumun bir zaman yaşamış nesli, değerlerini sonraki nesillere devreder. Sonraki nesil, kendisine devrolunan değerleri, sahiplenir ve yaşadıkları toplumda devralmış oldukları değerleri yaşatırlar. Sahip olunan değerler, bu kapsamda oluşumuna katkıda bulunan maddî ve manevî kültürel unsurları da nesilden nesile aktarmış olur. Maddî ve manevî kültürün yoğunlaşarak mânâ halini alması sonucu oluşan değerler, yaşatıldıkça ve sahiplenildikçe bir bütün olarak kendisini oluşturan bu maddî ve manevî kültürleri, ait olduğu toplumun gelecek kuşaklarına aktarır ve böylece toplumun varlığı ve bekası için esaslı bir unsur olan devamlılık şartını gerçekleştirir.

Değerler, toplumu bir arada tutar. Toplumun kuşakları arasında zincir görevini görerek devamlılığı sağlanan toplumun değerleri, nesilden nesile aktarılır. Sonucunda da toplum, sahip olduğu değerler ve kültürel bütünlük nedeniyle bu mefhumların etrafında birleşerek toplum için adeta bir çatı görevi görür.

Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri doğru şeyleri yapmaya yönlendirir. Ayrıca değerler, dayanışma araçlarıdır ve dayanışmanın devamlılığını sağlar (Şen, 2007: 14).

Sahiplenilen, benimsenen ve kabul gören değerler bu ölçütleri nedeniyle doğal sonuç olarak toplumun kontrol mekanizması olarak tezahür eder. Değerlerin kontrolcü olarak ortaya çıkan bu etkin fonksiyonu belirtildiği üzere toplum tarafından genel kabul görüp yaşam tarzı haline getirilmesinden ve yoğun anlam yüklenmesinden kaynaklanır. Kontrol mekanizması olarak devreye girdiği gibi bir o kadar da toplumdaki dayanışmayı ve paylaşmayı sağlayan etken olarak gündeme gelir. Aynı değerleri benimseyen ve bu değerler etrafında birleşen toplum bireylerinin aynı vesileyle en üst derecede dayanışma ve paylaşma içerisinde olacağı kuşkusuzdur. Toplum üzerindeki sosyal kontrolün ve yeri geldiğinde baskının aracı olan değerlerin sadece bu açılardan etkili olmayıp aynı zamanda toplumu toplum yapan özelliklerden biri olan dayanışma unsurunun gerçekleşmesine de vesile olması onun kapsamlı ve bütüncü işlevinin yansıması ve sonucu olarak ortaya çıkar.

Değer ve kültür birbirini tamamlayan ve birbirini etkileyip toplumun oluşumunu sağlayan iki önemli unsurdur. Değerler, kültürün etkisinde şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerine de yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Değerler kültürün esasını oluşturmaktadır (Şen, 2007: 14).

Değer ve kültürün birbirinden bağımsız olarak gelişen ve ortaya çıkan ayrı unsurlar olarak düşünülmesi mümkün değildir. Değer ve kültür bu bağlamda birbirlerini bütüncü unsurlardır. Biri diğerinden bağımsız olamaz. Değer ve kültür birbirini etkileyen ve birbirlerinin oluşumunda etken ve etkili iki ayrı unsur olarak düşünülmeyle birlikte değerlerin kültüre göre daha geniş, daha kapsamlı ve daha kapsayıcı olduğu

söylenebilir. Değerler, kültürün etkisiyle şekillenip kültürün genel geçer sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen kültüre göre daha yoğun bir anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla kültürün etkisinde şekillendiği belirtilen değer, daha sonra etkisinde şekillendiği kültür üzerinde yönlendirici olarak etkili olur. Bu husus da değerın daha yoğun ve daha kapsayıcı anlam yüklendiğini gösterir. Değerler, kültürün esaslarını oluşturan mânâlar olarak belirir.

Değerler ve kültürle şekillenen sosyal roller bireylerin iyiyi ve kötüyü ayırt etmesini sağlayarak, bireyleri olumlu davranışlara yöneltir. Burada da değerlerin ve kültürün belirleyici, yönlendirici ve şekillendirici etkileri ortaya çıkar. Toplumdaki huzurun ve refahın sağlanmasında yerine getirilmesi gereken sosyal rollerin nelerden ibaret olduğunun ortaya konulmasında etkili olurlar. Bu şekilde belirlenen sosyal roller, değerlere ve kültüre ters düşmez ve bu nedenle bireyler açısından yerine getirilmesinde güçlükler yaşanmaz. Bu bağlamda sosyal rollerin değerlerle ve kültürle çatışması da söz konusu olmaz.

Bir toplumun analizine katkı sağlayabilecek en önemli unsurlardan biri, o toplumun sahip olduğu değer yargılarıdır (Özensel, 2003: 222). Değerlerle, bir toplumun geleceğine yönelik planlar yapılabilir. Değerler, ait olduğu toplumun temel taşlarının nelerden ibaret olduğunu, o toplumun dinamiklerini ve yapısını gösterir. Toplumun sadece o an ki konumu ve durumu hakkında bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda toplumun geçmişine de ışık tutar.

Bir toplumun benimsediği ve onayladığı ortak değerler, bireyler arasındaki sosyal dayanışmayı sağlar ve sürekli kılar (Çetin, 2010; 25-28 Kasım). Değerlerin, toplum ve onu oluşturan bireyler tarafından ortak bir şuurla benimsenmesi ve kabul edilmesinin doğal bir sonucu olarak değerler, toplumu oluşturan bireylerin arasındaki birliği, beraberliği ve dayanışmayı sağlar. Böylece değerlere sahip çıkıldığı müddetçe ve bu kapsamda benimsendiği ve yaşantıya geçirildiği sürece doğal sonuç olan dayanışmanın da sürekliliği aynı şekilde ortaya çıkar. Değerleri değer yapan unsurlardan sayılacak olan, toplumun bireyleri arasındaki dayanışmanın sağlanması ve aynı zamanda bu dayanışmanın sürekli kılınması hususları gerçekleştirilmiş olur.

Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Kişiler aynı değeri benimseyen kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Şen, 2007:14).

Fichter değerlerin işlevlerini şu şekilde ifade etmektedir:

1. Değerler, kişilerin ve birlikteliklerinin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini olanaklaştırır.

2. Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesneleri üzerinde odaklaştırır. Bir nesnenin sosyal olarak değerli görülmesini, o nesne için çaba gösterilmesini sağlar.

3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın şemasını çizerler.

4. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleşmesinde rehberlik eder. Böylece kişilere de çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin birtakım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu değerler, bireylere kavratmış olurlar.

5. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, “doğru” şeyleri yapmaya yüreklendirir. Ayrıca, değerler onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder.

6. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Kişiler aynı değerleri güden kişilere doğru çekimlenir. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir(Akt. Çelebi, 1996:150-151).

1.1.2. Değerlerin Özellikleri

Değerler, toplumsal yapıyı oluşturan, toplumu bir arada tutan unsurların başında gelmektedir. Değerler, nesillerle geçmişten günümüze gelir ve birey bu değerleri toplum içinde üstlendiği rollerle öğrenerek, olumlu kimlik özellikleri kazanmaya çalışır.

Değerlerin öncelliği ve önemi zamana göre değişim göstermektedir. Örneğin; Türk toplumu için göçebelik önemli bir değerken, bugün kabul edilen bir değer değildir.

Toplumun organize olduğu tüm resmi kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin kendilerine ait mevcut değerleri vardır.

Toplumsal düzeni oluşturan ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim, din gibi temel kurumların hepsi kendisine ait değerleri içerir. Kurumların işleyişi nasıl ki birbirinden bağımsız olamazsa, değerler de birbirinden bağımsız olamaz (Özensel, 2003:228).

Değerler birbirinden bağımsız olmakla beraber, bütünlük içinde birbirini etkileyerek ve birbirinden etkilenererek toplumda ahenk içinde varlığını sürdürmektedir.

Aynı değere sahip bireyler için değeri oluşturan özgül normlar üzerinde ortak anlamlandırma mümkün değildir. Değerler, bireylerin eylemlerinde yönlendirici etkiye sahiptir ve eylemleri de tek bir değer standardına göre şekillenmez. Eylemleri belirleyen birçok değer standardı vardır ve bu standartlar eylemin niteliğini belirler (Özensel, 2003: 225-226).

Değerler, kişilerin bilişsel kurgulamalarının başlıca unsurlarıdır. Değerler arasında üst düzeyde bir ahengin oluşumu, kişinin çevreye uyumunun zorunlu şartlarındandır. Bu yüzden bireylerin toplumsal uyumları ve davranışları arasında bir tutarlılık mevcut olmalıdır. Aksi halde bireyler aynı konuda farklı tutum geliştirip farklı davranışlar sergileyebilirler (Özensel, 2003: 228).

Değerler, zaman içinde değişim gösterebilir. Değerin önemi azalabilir ya da artabilir. Ama mutlaka bir toplumda, toplumsal yapıyı düzenleyen değerler vardır. Değerler var oldukça da toplum diri kalır.

Değerler, birbirleri ile uzlaşma ve tutarlılık içindedir.

Değerler arasında sıkı bir ahengin oluşumu, kişinin çevreye uyumunun zorunlu şartlarındandır.

Değerler, mutlak değişmez değildir. Fakat değerler durağan da değildir. Bir toplumdaki hızlı değişim süreci, toplumun farklı katmanlarında yer alan değerleri farklılaştırabilir (Özensel 2003: 221-222).

Değerler, birbiriyle tutarlılık içinde toplumda varlığını sürdürmektedir.

Değerler, kalımsal değildir. Değişkenlik özelliği vardır. Değerlerdeki değişim birdenbire değil, zaman içinde oluşmaktadır (Şen, 2007: 9).

Gökçe, değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Değer, bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütüdür. Bu bakımdan değer, sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.

2. Değerler, kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerinde yönlendirici etkisi vardır. Belli bir kültürün gelişme süreci içinde değerler, belli bir şekil almaktadır. Değerler, kültürün esasını oluştururlar.

3. Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Değerler, kişinin şahsiyetinin bir parçası olmaktadır.

4. Değerler, sözel bir boyuta sahiptirler. Değerler, hem zihinsel hem de hissî-duygusal yönü belirten ifadelerdir (Gökçe, 1994: 133).

1.1.3. Değer Sınıflamaları

Değerler üzerinde farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda değerle ilgili farklı tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılmıştır.

Fichter, değerleri sosyal kişilik, toplum ve kültür açısından sınıflandırmıştır:

a. Değerler, zorlayıcılık değerlerine göre sınıflandırılabilir. Böylece değerler, sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar. Bir uçta kişinin bilinçli olarak kabul ettiği içselleştirilmiş, moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bu değerlerin çiğnenmesi normal kişide suçluluk ve utanma duygusu uyandıracaktır. Kişi bu değerlere rıza göstermeye kendini bilinçli olarak zorunlu hisseder. Toplum da kişinin rızasını sağlamak için yoğun çabalara girer. Bu kutupta en kesin ve katı emirler yer alır. “Yapılmalı” ve “yapılmamalı” olanları belirten değerler bulunur (Akt:Çelebi: 1996: 148).

b. Sosyal değerler süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de düzenlenebilirler. İşlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arasında işbirliği kurulmasında bazı değerler, diğerlerinden daha önemlidir. Bu temeldeki en yüksek değerler toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine ve hatta neyin önemli olduğuna da işaret eder. Bu alan sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin en yoğun bulunduğu ilişki ve denge vardır. Kişisel özgürlük ve sosyal otorite arasında olduğu gibi.

c. Değerlerin en anlamlı sınıflandırılması değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerleri, dinî, siyasal, ekonomik ve benzeri açılardan ayırırız. Bir kültürdeki sosyal değerlerin sistematik analizi sonunda, her temel kurumda kullanılagelen bir değer dizisinin varlığı saptanabilir. Aile gibi temel bir sosyal grupta karşılıklı olarak işlevde bulunan kişiler, aile yaşantılarında uymaları gereken belirli temel değerler olduğunu bilirler. Kişiler siyaset ve ekonomi gruplarında belirli sosyal değerlere yönetilir, yönlendirilirler. Toplumların din, eğitim ve boş zaman gruplarında da önemli değerler bulunur (Akt:Çelebi: 1996: 148-149).

Rokeach değerleri Tablo 1’de görüldüğü gibi araç değerler ve amaç değerler olarak sınıflandırmıştır. Araç değerler amaç değerlerle alakalı ve ilgili davranışlar amaç değerlere götürmek içindir. Amaç değerler yaşamın temel amaçlarını, araç değerler ise bu amaçlara ulaşmada kullanılabilecek davranış tarzlarını kapsar. Rokeach değerleri şu şekilde sınıflamıştır:

Tablo 1. Amaç ve araçlara göre değerlerin sınıflandırılması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcılık
Başarılı olma	Cesaret
Bilgelik	Dürüstlük
Dini olgunluk	Entelektüellik
Eşitlik	Geniş görüşlülük
Gerçek dostluk	Hırslılık
Güzellikler dünyası	İtaatkarlık
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol etme
İç huzur	Kıbarlık
Kendine saygı	Kendine hakim olma
Mutluluk	Mantıklılık
Gerçek dostluk	Neşelilik
Özgürlük	Sevecenlik
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi olma
Sosyal bir kabul	Temizlik
Ulusal bir güvenlik	Yardımseverlik
Zevk	Yaratıcılık

(Akt: Tokdemir, 2007: 25-26)

Schwartz, değerleri Tablo 2’de görüldüğü gibi sınıflandırmada daha geniş bir yelpaze kullanmıştır. Schwartz, sınıflandırmasında on tane değer grubu belirlemiş ve her bir değer grubu için de çeşitli değer beklentileri oluşturmuştur (Akbaş, 2004: 34).

Tablo 2. Gruplara göre değerlerin sınıflandırılması

Değer Grupları	Değerler
Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek.
Basarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak. Yetkin (muktedir) olmak. Hırslı olmak. Sözü geçen biri olmak. Zeki olmak.
Hazcılık: Bireysel zevke ve hazza yönelim.	Zevk. Hayattan tat almak.
Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı.	Cesur olmak. Değişken bir hayat yaşamak. Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.
Öz yönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık.	Yaratıcı olmak. Merak duyabilmek. Özgür olmak. Kendi amaçlarını seçebilmek. Bağımsız olmak Kendine saygısı olmak.
Evrenselcilik : Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.	Açık fikirli olmak. Erdemli olmak. Toplumsal adalet. Eşitlik. Dünyaya barış istemek. Güzelliklerle dolu bir dünya. Doğayla bütünlük içinde olma. Çevreyi korumada uyum.
İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme.	Yardımsever olmak. Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak. Sadık olmak. Sorumluluk sahibi olmak. Gerçek arkadaşlık, olgun sevgi. Manevi bir hayat. Anlamlı bir hayat. Alçak gönüllü olmak.
Geleneksellik : Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık.	Alçak gönüllü olmak. Dindar olmak. Hayatın bana verdiklerini kabullenmek. Geleneklere saygılı olmak. İlimli bir hayat (Dünyevi islerden el ayak çekmek). Mahremiyet.
Uyma : Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması.	Kibarlık. itaatkâr olmak. Anne-Babaya ve yaşlılara değer vermek. Kendini denetleyebilmek.
Güvenlik : Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek. Temiz olmak. Aile güvenliği. İyiliğe karşılık vermek. Bağlılık duygusu. Sağlıklı olmak

(Akbaş, 2004: 34).

1.2. Norm Kavramı

Kelime anlamı kural manasına gelen norm, bazen değer kavramının yerine de kullanılmaktadır. “Değer, daha genel yöneliş, benimseyiş ve kabulleniş ifade eder. Norm ise temel bakış açısı demek olan değerın özel hallere uygulanması sırasında hüküm halini alması anlamına gelir. Normlar, kaynağını değerlerden alan, varlık, birlik, işleyiş ve sürekliliği sağlamaya yönelik hükümlerdir, sosyal mutabakatlardır”(Tural, 1988: 16).

Norm; bir sosyal birimin üyeleri için kabul edilebilir veya edilemez olan tutum davranışların yayılımını tarif eden bir değerler ölçeğidir. Norm, grup üyelerinin nasıl davranması gerektiğine dair belirli kuralları tespit eder. Bireylerin kendi çevrelerinde yapılandırmalarına ve hakkında tahminler yapabilmelerine yardımcı olur, grup içerisinde davranışların düzenlenebileceği ortalama bir davranış şekli sağlar (Arkonaç, 1993: 44-45).

Norm, kaynağını değerlerden alan ve toplumun devamlılığını sağlamaya yönelik kurallardır. Normlar bir toplumda yaşayan insanların neyi, ne zaman yapmaları gerektiğini bildiren kaidelerdir (Özby, 2002: 114).

Norm, değerlerin uygulanmasını ve sürekliliğini sağlayan yaptırıcı unsurdur.

Değerler, normlardan daha genel ve soyut nitelik taşır. Kısaca değer, normu da içine alır. Değer, özel durumları aşarken toplumsal norm, belli durumlarda nasıl davranılacağını belirler. Norm daha çok davranış biçimleri ile ilişkilidir (Dilmaç, 1999: 21).

1.3.Sosyal Kontrol

Norm ve değerlerin varlığını koruması ve sürekliliğini sağlaması sosyal kontrol mekanizmasına bağlıdır. Toplumun organize olduğu resmî kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin sağladığı sosyal mekanizma sistemi çalışmadığı sürece toplum içinde bir düzen oluşamaz. Bu nedenle değer ve normların yanında bir de sosyal kontrol

mekanizması vardır. Bu mekanizma değer ve normların uygulanması için yaptırım uygulayarak değerlerin devamlılığını sağlar. Böylelikle değerler toplum içinde daha diri kalır.

Değer ve normları yaşatma çalışmasına sosyal kontrol denir. Bir sosyal yapının bütünleşmesi, özünü koruyarak tekamül etmesi ve devamı, sosyal kontrolün sistematizasyonuna bağlıdır. Sosyal denetim, aynı sosyal yapının parçası, üyesi olan kişiler ve davranışlar üzerinde etki yapan oldukça karmaşık bir vasıtaadır. Sosyal denetim, bir taraftan örgün ve yaygın eğitim vasıtalarıyla, resmi kanalın ve gönüllü kuruluşların yönlendirmesiyle gerçekleşir (Tural, 1988: 16).

Sosyal kontrol unsurları, toplumların denetim ve cezalandırma sistemleridir. Toplumun kendi yapısına uygun davranmayanları sosyal kontrol mekanizması ile cezalandırır (Özbay, 2002: 114). Sosyal kontrol mekanizmaları bireyi yaptığı davranış karşısında sadece cezalandırmaz. Aynı zamanda kişinin yaptığı olumlu davranışların neticesinde bireyi ödüllendirir. Kişi, ceza almamak veya takdir toplamak için toplumun kabul gördüğü davranışları yapacaktır.

Bir milletin değer, norm ve sosyal kontrol unsurları o milletin maddi ve manevi kültürünü yansıtır. Millî hafızanın, millî hatıraların, duygu ve düşüncelerin, bütün maddî ve manevî değerlerin, bütün buluş ve yaratılışların ortak hazinesi dildir. Millet denilen varlığın en önemli sosyal varlığıdır (Ergin, 1988: 20). Değer, norm ve sosyal kontrol unsurları nesilden nesle dil ile aktarılır. Kavram ve kelimeler yoluyla nakledilir. Kelimeler, toplumun değer yargılarını, inançlarını ifade eder. Edebi eserler arasında özellikle atasözleri ve deyimlerde değer, norm ve sosyal kontrol unsurları belirgin bir şekilde yer alır. Atasözleri toplumun değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarını bünyesinde barındırır.

1.4. Kültür

Kültür kelimesi Türkçeye Fransızcadan girmiştir. Fransızca “culture” kelimesi de Latince “toprağı sürmek, ziraî mahsul elde etmek ve onları geliştirmek” mânâlarına gelen “cultura” kelimesinden türemiştir. Kelime daha sonra “insan vücudunu ve ruhunu

terbiye etme”, ”sanat ve fikir eserlerini geliştirme” mânâlarını da içine alan bir genişlik kazanır (Kaplan, 1987: 2).

Kültür kavramı üzerinde Türk tarihinde ilk kez ve önemli çalışmayı yapan kişi Ziya Gökalp’tir. Kültür ile ilgili çalışmaları onun başlattığını söyleyebiliriz. O, kültür kelimesi yerine “hars” kelimesini kullanmış ve bu konu üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır. Ziya Gökalp’ten sonra “kültür” konusu ile ilgili farklı çalışmalar yapılmış ve bunun sonucunda da farklı tanımlar yapılmıştır.

Kültür, yalnız bir ulusun dinsel, ahlaksal, kurgusal, sanatsal, dilsel, iktisadi ve bilimsel hayatlarının uyumlu bir toplamıdır (Ziya Gökalp, 2005: 59-60). Kültür, halkın gelenekleri, yerleşmiş görenekleri, örfleri, sözlü ya da yazılı edebiyatı, dili, müziği, ahlakı, sanatsal ve ekonomik ürünleridir. Bu güzel şeylerin hazinesi ve müzesi halk olduğu için, kültür, demokratiktir (Ziya Gökalp, 2005: 145).

Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumunun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevî ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirmek arzusu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir (Tural, 1988: 52).

Bu kapsamda varlığı kabul edilmek, varlığında şüphe duyulmamak ve bilinmek suretiyle var olup, tarihteki yerini almış toplumun, toplum olma yolunda ilerlerken oluşturduğu düşünce ve değerlerini yaşantısına aksettirmesi sonucu ortaya çıkan yaşam tarzını sadece belli bir dönemde sürdürmemesi, bunu süre gelen yıllara ve dönemlere taşıması nesilden nesile aktarması gerekir. Böylece kendi öz değerlerini, değer yargılarını ve nihayet kültürünü oluşturur. Oluşan kültür ise, toplumun var olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi açısından önem arz eder. Öncelikle, etkisini koruyan ve istikrarlı bir şekilde gelecek nesillere aktarılan kültür, zaman içerisinde o toplumun tanınmasında, bilinmesi ve hatırlanmasında önde gelen etken olur.

Kültür, ait olduğu toplumla anılarak benimsenir, örnek alınarak yayılır. Yayılan ve başka toplumlarca da benimsenen kültür, ait olduğu toplumun yaşamasına ve varlığını sürdürmesine, bununla birlikte o toplumun diğer toplumlar arasında yerini almasına ve yerini belirlemesine yardım eder.

Toplumu oluşturan fertler benimsedikleri kültür sayesinde birbirlerine kenetlenir ve etrafında yaşadıkları kültür onları birleştirir ve aynı toplumun bireyi olma şuurunu yerleştirerek fertleri bütünleştirir. Olaylara aynı gözle bakabilme, olayları aynı kulakla duyabilme ve olaylara karşı, edindikleri kültür birliği kapsamında, aynı tepkiyi verebilme hususiyetini fertlere yerleştirir. Benimsenen aynı değerler çerçevesinde yaşayabilme ve değerlerin gereklerini her hal ve şartta aynı şekilde ve aynı ölçüde yerine getirme kabiliyeti de ortak kültürün bir sonucu olarak ortaya çıkarır. Toplum tarafından benimsenen değerler bütünü olarak ortaya çıkan kültür, toplumu dengeleyici, kontrol edici unsur olarak varlığını gösterir.

Kültür, bir topluluğun kendi hayatı problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalar. Bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı, bütün maddî ve manevî unsurlarıdır. Milletleri birbirinden ayıran taraftır (Güngör, 1999: 68-69).

Buna göre kültür, toplumların veya toplulukların yaşadıkları sürece karşılaşmış oldukları önemli problemlerin nihaî olarak çözümüne yönelik gayretleri sonucunda elde ettikleri esaslı davranış biçimleri ve usuller olarak adlandırılabilir. Burada süre gelen sorunlar ve problemler ile bunların çözümünün hayati açıdan zorunluluk arz etmesi durumu ön plana çıkmaktadır. Böylece benzer ve devam eden sorunlar karşısında gösterilecek davranış şekli ve uyulacak kurallar belirgin hale gelerek adeta bir yaşam tarzı ve biçimi ortaya çıkar. Belirgin hale gelen ve genel kabul görerek benimsenen maddî-manevî unsurlar giderek bir toplumun yaşam tarzı olarak tezahür eder. Bu şekilde yerleşen davranış biçimleri, düşünce şekilleri ve hayat tarzları toplumun kültür ögesinin ortaya çıkmasına, şekillenmesine, sonrasında ise gelişime ve değişime bağlı olarak sürdürülmesine zemin hazırlayacaktır. Kökleşen ve hayatın hemen her aşamasında ihtiyaç duyulan bir olguya dönüşen kültür, bir toplumun var olması ve varlığını sürdürebilmesi için adeta zorunlu bir unsur haline gelir. Kültürsüz toplum var olamaz ve kendini hissettiremez.

Kültür, maddî ve manevî her şeyi işlemek ve geliştirmektir. İnsanoğlu tabiatı işleyerek kendi iradesi altına aldığı gibi, kendisini de maddî ve manevî olarak işlemiştir. Teknik tabiatı, spor ve tıp vücudu, sanat duygu ve hayali, ilim ve felsefe düşüncüyü işlemekle vücuda gelmiştir (Kaplan, 1987: 3).

Öz bir ifadeyle maddî-manevî değerlerin birleşimi olarak ortaya çıkan kültürün, durağan bir yapıya sahip olduğunu söylemeye imkan yoktur. Kültür, kendisini oluşturmakta olan gelişip değişebilen maddî ve manevî unsurlar bütünüdür. Kültürün oluşumuna katkıda bulunan birbirini bütünleyici ve birleştirici maddî manevî unsurlar, zamana ve mekana göre değişkenlik gösterebildiğine göre zamanla da gelişebilmektedirler. Dolayısıyla ortaya çıkan kültür de kendisini oluşturan ve değişkenlik gösteren unsurlar gibi, ortaya çıkışından sonra mevcut maddî ve manevî değerlere etki edebilmekte ve bu kapsamda yeni değerlerin, düşüncelerin ve bakış açılarının ortaya çıkmasına ışık tutmaktadır.

Toplumun yaşantısında yer etmiş ve benimsenmiş değerlerin gelişiminde kültürün önemli bir yeri bulunmaktadır. Kültür, değişime ve gelişime etki eden en önemli unsurların arasında yerini almaktadır ve önde gelen etken olarak kabul edilmektedir. Böylece gelişime ve değişime aracılık ve öncülük eden unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürün, bir düşünce şekli olduğu kabul edilmelidir. Düşüncenin gelişimi, değişimi ve kapsamı kültürün meydana gelmesinde şüphesiz etkili olmaktadır. Düşünce geliştikçe ve işlendikçe kültür gelişmekte ve değişkenlik göstermektedir. Düşünce, yeni gelişmelerin ve değişikliklerin ana unsurudur. Düşünmek insana has bir durum ve mefhumdur. Maddî ve manevî terakkiyatın yolu düşüncenin işlenmesinden ve insanın maddeten ve manen kendisini işlemesinden geçmektedir.

Atatürk, kültürü şu şekilde tanımlıyor: *Kültür, bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve idame için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin en nihayet adları kalmıştır. Türk milleti beş altı yüz sene önce kültürlerin bir*

safhasına dayanarak, bütün cihanı istila fırsatı bulmuştu. Ancak bu istila askerlik kudretiyle değil, milletin yüksek kabiliyeti ve maddi delilleri elimizde bulunan kültürü ile olmuştur. Halbuki sonraları bunun ihmali yüzünden o devlet maziye karıştı, yok olmak derecesine vardı. Türkiye Cumhuriyeti, kültürünü bugünkü şartlar içinde inkişaf ettirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mânâ çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekayı terbiye etmektir. Yine insan, enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekası, hudutsuz kavrayış anlamında insanım diyen bir vasf-ı mahsus olur (İnan, 2009: 373-374).

Kültür, bir toplumun tarih içinde oluşturduğu değer, norm ve sosyal kontrol sistemlerinin göstergesi olan maddî ve manevî unsurlarla bunların şekillendirdiği ilişkiler ağında, sınır koyma, aklileştirme ve model olanı gösterme suretiyle kimlik kazandırır, mensubiyet şuuruna vesile olur. Kültür, insanı geçmiş, bugün ve gelecek nesillere bağlar. Kültür, toplumu bütünleştirir (Tural, 198: 63). Kültür, bir millete has değerlerin yoğurduğu bir özel hayattır (Tural, 1988: 74).

Kültür bir toplumun meydana getirip toplumun paylaştığı maddî ve manevî değerler bütünüdür. Kültür, toplumun asırlar içinde oluşturduğu ve gelecek nesillere aktardığı, gelecek nesillerin değer vermesini istediği, değer verdiği, paylaştığı bütün maddî ve manevî unsurların toplamıdır. Kültür, değerleri, norm ve sosyal kontrol unsurlarını da içerir.

Bir toplumun maddî ve manevî alanlarda oluşturduğu ürünlerinin tümüne kültür denir. Maddî ögeler; Giyecek, barınak, otomobil, traktör, makine, apartman, süpürge vb. bunlar somuttur. Manevî ögeler; Toplumsal örgüt ve sistem, ekonomik örgüt ve sistem, hukuk, ahlak, gelenek-görenek, inanç sistemleri, değerler, idealler vb. bunlar soyutlurlar (Tezcan, 1996: 4).

Değerlere, normlara ve sosyal kontrollere atfen, insanı ve toplumu huzur içinde geliştirmek, kültürün sağladığı marjinal kardır. Nesillerarası değer aktarmaları, bir toplumun insanlarını, mahallî kimlikten millî kimliğe, kan bağından kültür bağına geçişi

hızlandırıcı; yaşanan çevreyi ve şartları, rasyonel hedefler istikametinde değiştirici olacak şekilde planlanmalı ve yönlendirilmelidir. Model bünyenin içinde aranmalıdır (Tural, 1988: 64).

Kendimize has özellikleri kaybetmeden, çağa uygun, yeni, ileri, güzel bir kültür vücuda getirmeliyiz. Bu, kendine hayran olmak demek değildir. O, bir benlik şuuru, kendisine güvenme duygusu, yeni şeyler yaratma iştiyakı ve iradesidir. Bu şuuru bize milletimizin tarih boyunca yarattığı eserler verir (Kaplan, 1987: 7).

Kültür farklı şekillerde tanımlandığı gibi kültür unsurları da farklı şekillerde sınıflandırılır. Kültür unsurları maddî ve manevî olarak ikiye ayrılabildeği gibi tarih olan kültür ve tarihî olan kültür diye de sınıflandırılabilir.

1.4.1. Tarih Olan Kültür

Belirli bir zamanda hayatiyet göstermiş, değişmeler sonucunda ya başka bir şekle dönüşmüş veya günümüz Türk toplumunda yerini kaybetmiş maddî ve manevî kültür unsurlarıdır. İnsanların zaman mekan ve refah anlayışına bağlı değer eğilimler, teknolojik buluşlara yol açınca yeni teknolojilere bağlı yeni kabuller, hem eski teknolojileri, hem de onlara bağlı normları, yaşamayan veya tarih olan, müzeye konan duruma getiriyor (Tural, 1988: 74).

Tarih olan kültür unsurları bir milletin dünyaya kazandırdığı zenginlik olarak kütüphanelerde, müzelerde yerini alacak ve bir zenginlik olarak o toplumun gençlerine aktarılacaktır.

1.4.2. Tarihî Olan Kültür

Kültür, bir birikim, deneyim sonucunda ve belli bir süreç içinde oluşur. Bir duygunun, anlayışın, inancın veya bir nesnenin kültür olarak kabul edilebilmesi için bir milletin duyguyu, inancı veya nesneyi tarihten bugüne aktarmış olması gerekir. Bugün

varlığına sahip çıkılan ya da sosyal hayatta canlılığını korumasını istediğimiz kültür unsuru tarihidir.

Bütün toplumların kültür unsurlarından, geçmişten günümüze doğru süzölmek suretiyle gelen, değer, norm ve sosyal kontrol tezahürleri, tarihî olan kültür unsurlarıdır. Türk Gençliğinin, kendi kültürel değerlerini tanımadan sosyal hayata atılmaları kuşak çatışmalarını tetikleyici unsur olacaktır. Ayrıca küreselleşen dünya şartlarında bunun sonucunun daha vahim olacağı ortadadır. Bu olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için öğrencilere tarihî olan kültürel unsurların kazandırılması gerekiyor. Tarihî birikimin sonucu olan maddî ve manevî kültür unsurlarının toplumun bütün kesimlerinde bütünleştirici bir tesire ulaşması millî şuura yol açacaktır. Millî şuur, kimliğine sahip çıkma, kendine güvenme, yeni şeyler yaratma, tarih içinde devam etme arzusu ve inancıdır. Bu arzu ve ihtiyaç, mensubiyet psikolojisiyle birleşince referansları olan bir yüksek irade haline dönüşecektir (Tural, 1988: 75-76).

1.5. Değerler Eğitimi

Eğitim amaçlarından ve işlevlerinden biri de değerlerin aktarımıdır. “Eğitimin amaçları düşünüldüğünde; bu amaçlardan birincisi ve belki de en önemlisi toplumun değer yargılarının bir sonraki nesle aktarılmasıdır. Eğitimde, değerlerin rolü yüzlerce yıl önceden tartışılmaya başlanmış ve değerler doğrudan veya dolaylı olarak eğitimin içinde, özellikle hazırlanan programlarla açık veya kapalı bir şekilde verilmiştir” (Akbaba ve Altun 2003: 10).

Eğitimin işlevi, bireylerin topluma uyum sağlamaları için insanları etkilemektir. Bu etkileme, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtır ve benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler kazandırma yoluyla olur. Çağdaş eğitimin amacı, dünü koruyarak yarını güven altına almaktır (Kavcar, 1982: 1).

Edebiyatla eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Eğitim, bireyin davranışlarında istendik davranış değişikliği gerçekleştirme sürecidir. Kısaca eğitimin konusu insan davranışlarıdır. Edebiyat ise, edep kökünden gelir ve edepli, ahlaklı olma anlamındadır. “Edebiyat eserleri insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal

yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar. Kısacası edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda, yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir (Kavcar, 1982: 7).” Edebiyatla eğitimin araçları farklı olsa bile amaçları birdir. İkisinin de amacı doğduğu veya yaşamak zorunda olduğu toplumun kabul ettiği değerlere sahip insan yetiştirmektir.

Değer eğitimi uygulayan ülkelerin olumlu sonuçlar almaya başladığı, daha saygılı, hoşgörülü ve olumlu kişilik özelliklere sahip bireyler yetiştirdikleri görülmüştür. Değer eğitimi ile öğrencilere hem beynelmilel değerler hem de millî değerlerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bireylerde değer konusunda farklılıklar olsa da onları bir arada tutmak, toplumsal barışı sağlamak daha kolay olacaktır. Bu durumu yaratacak olan yöntem de değerler eğitimidir.

Edebiyat öğretiminin özel amaçları ile eğitimin genel amaçları örtüştüğü için edebiyat eğitiminde değerlerin öğretilmesi araç olarak kullanılmaktadır. Eğitimin birinci derecede etkili aracı olan edebiyat dersinden en iyi şekilde faydalanılarak öğrencinin duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleştirmek, estetik zevk anlayışını milli motiflerle süslemek, hayatta zevk almasını sağlamak, örgün eğitim kurumlarının temel amacıdır. Bu amaca ulaşmak için edebiyat araç olarak kullanılır (Karakuş, 2006: 12).

Değer eğitimi, öğretmen ve diğer okul personeli iyi bildiğinde, program materyallerine ve kaynaklarına rahat ulaştıklarında ve çocukların takip etmelerini istedikleri değerlere model olmayı öncelediklerinde olumlu sonuçlar vermektedir (Ekşi, 2003: 91).

Değer eğitimi; bireylerin kişilik yapılarını geliştirirken, sağlıklı kişiliğin temel taşlarını oluşturan toplumsal ve evrensel değerlerin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimidir. Sevgi, saygı, barış, güven, dostluk gibi temel değerlerin yanı sıra iyi vatandaş, iyi insan olarak bu değerleri yaşam biçimi haline getirmiş bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Akkiprik, 2007: 11).

Toplumlar, aralarında barındırdıkları, yaşama alanı tayin edip bir arada yaşamak zorunda kaldıkları fertlerin kendi ortak değerlerine sahip olmalarını ister. Bunun için

toplumun en küçük birimi olan aile çevresi değerler ediniminin başlangıç noktası olarak karşımıza çıkar.

Her anne baba, çocuğunun toplumda iyi bir yerinin olmasını ister. Toplumdaki bireylerle uyumlu, sağlıklı bir iletişimin kurmasını ister. Anne babanın hedefi bu amacı gerçekleştirmektir.

Değerler sistemi “ahlaklı olma” anlamına geldiği için edebiyat, ele aldığı konular itibariyle etik değerlerle doğrudan bağlantılıdır (Tanyol, 1960: 188). Bilim ve fennin gelişmesiyle toplumda kabul edilen değerlerin de değiştiği görülmektedir. Var olan değerlerin sonraki nesillere aktarılması isteniyor ise edebiyat eğitiminden yararlanılması gerekmektedir.

İnsanlığın değer yargıları değişirken Türk toplumunun değerleri de bu değişimlerden etkilenecektir. Değerlerin zaman içindeki farklılaşması anne-baba ile çocuğun arasındaki iletişimi zorlaştırır, zaman zaman çatışmaya sebep olur. Değerler eğitimi ile geçmişin değerleri bugünün gençlerine aktararak bu çatışma en aza indirilir. Çatışmanın en alt seviyeye indirilip toplumla bir arada yaşama iradesi göstermesi, o toplumda uygulanan eğitim süreci ile yakından ilgilidir.

Her birimiz kendimize, toplum içinde yaşamak, onun bir ferdi olmak düşüncesiyle toplumun belirlediği sistem içinde bir hayat düzeni kurarız. Bu düzenin beraberinde getirdiği ve içinde yer alan değerler, sosyal hayatın sürtüşmesiz geçmesini temin eder. Fertlerin fertlerle, fertlerin toplumla ilişkisini düzenleyen, bu düzenlemeyi devam ettiren kaideler, ferdin toplumda alacağı yerin de programını yapar. Bu program dâhilinde toplum birlik halinde yaşamayı başarır (Çetin, 2010: 25-28 Kasım). Bu başarıyı sağlayan, değer eğitimidir.

Günlük hayatta “nesiller-arası anlaşmazlık” olarak bilinen değer ve tutum farkları yanlış anlaşılmaya çok müsaittir ve genellikle insanların “Baba ile oğul anlaşmıyor.” derken kastettikleri şey böyle bir yanlış anlamadır. İki nesil arasındaki anlaşmazlık toplumun bütünü, yani bir önceki neslin de bir sonraki neslinde büyük çoğunluğunu içine alan ve o nesil boyunca devamlı olan anlaşmazlıktır. Yeni bir neslin gelmesiyle birlikte toplumun genel karakterinde de değişme görülür. Gençler, toplumun

davranışlarına uymayan tutum ve davranışları belli bir yaşa kadar sürer. Belli bir devreden sonra toplumun kültürüne intibak ederler. Gençlerle yaşlılar arasındaki uyuşmazlığın nerede nesil farkına işaret ettiğini, nerede köklü bir kültür değişmesinden ibaret olduğunu incelemek gerekir. Yeterince hürriyet verilmediği için babasına isyan eden gençle, insan ilişkilerinde büyük küçük farkının herhangi bir kıymeti olmadığına inanan gencin durumu aynı değildir. Birincisinde değerlerden sapma, ikincisinde değerler sistemini reddetme vardır (Güngör, 2000: 83).

Toplumun değer ve normlarını koruması ve sahip çıkması için örgün ve yaygın eğitim kurumlarının bu konudaki planlamalarını doğru şekilde yapmaları gerekir.

Bir ülkenin eğitim sistemi, o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine de yansımış olan değerlerle baslar. Bu değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler (Doğan, 1997:18).

Kirschenbaum; değer eğitiminin; genç bireylerin ve bütün insanların daha karakterli bir yaşam sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamak, toplumun iyiliğine katkı sağlamak “insanları ve diğer yaşam grupları için sefkat ve iyilik istemek” üzere iki hedefi vardır (Ulusoy, 2007: 47).

Değerler, bir toplumun varlığı yokluğu üzerinde bu derece tesirli ise değerlerin eğitimi ve öğretiminin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkede veliler, eğitimciler, dinî kurumlar, sivil toplum örgütleri bireylerin değerlerini geliştirmeye ve bireylere değerlerin eğitimi/öğretimi vermeye çalışmaktadırlar. Okullar; eğitim ve öğretimin planlı, programlı yapıldığı yerlerdir. Dolayısıyla değer öğretiminin en etkili sahalarından biri okullardır. Değer öğretiminde, uygulanan programlar ve öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmeler, davranışları ile değer öğretiminde öğrencilere model olmaktadır (Şen, 2007: 15).

Değerler, sınıflarda açıkça ve okulun ve toplumun etkinlikleri, ilişkileri aracılığıyla öğretilir. Okullarda temel değerler insanların nasıl iletişim kurduğunu, nasıl bir arada çalıştığını ve kararlar verdiğini etkiler. Bu temel değerler ise bölümün ve okulun politikalarında, prosedürlerinde yansıtılır. Değerler öğrenci refahına ve

disiplinine rehberlik eder. Ayrıca okulun ebeveynlerle nasıl iletişim kurmasına ve karar verme sürecine yetkililerin, öğrencilerin ve ebeveynlerin katılmalarına yardım eder. Bunun yanında öğrencilere sağlanan öğrenme deneyimlerine ve bunların nasıl sağlandığına rehberlik eder. Değerler okul toplumunda bütün bireysel ve grupsal karar verme sürecine katkı sağlar (Ulusoy, 2007: 45).

Değerler öğretilebilirliği ve değerlerin benimsenerek benimsetilmesi değerler eğitimde önemli konudur. Değerlerin öğretilebildiği, bunun çocukluktan başlayıp yoğunluğu azalan şekilde hayat boyu sürdüğü bilinir. Çünkü öğrenme yaşam boyu sürer ve her öğrenilenin değerlerle bir bağı muhakkak bulunur. Yeni öğrenilenler ya bir değeri pekiştirir ya da yeni bir değere işaret eder (Tokdemir, 2007: 31).

Eğitim kurumları ve burada uygulanan programlar ile uygulayıcıları değerlerin toplumun var oluşunda birleştirici rolünü göz ardı etmez. Zîra bir toplum değerlerinden yoksunlaştırılmışsa, değerleri ile olan bağı kopmuşsa o toplumun ayakta durması zorlaşacaktır. Türk milletinin din, dil, tarih, musikî, edebiyat alanındaki değerleri korunduğu sürece, toplumsal gelişme devam edecek, millî kimlik korunacaktır (Kaplan, 2000: 72).

Değerlerin benimsenmesinde ve benimsetilmesinde yapılacak uygulama çocuğa nasihat vermek şeklinde olmamalıdır. Birey değerleri, sosyal hayatta edindiği rollerle kazanmalıdır ki bu değerler çocuk tarafından özümSENSİN. Çocuğa yalan söylememelisin şeklinde verilen bir öğütten ziyade yalan söylemenin sonuçları üzerinde durularak, onun yalan söylemenin sonuçları üzerinde düşünmesini sağlayarak, değerlerin benimsenmesi sağlanmalıdır. Okullar, bu sosyal rolleri bireye kazandıran önemli bir çevredir. Bu konuda öğretmenlerin çocuğa model olması da önem arz etmektedir.

Toplum hayatında okullar, değer eğitiminin en etkili sahasıdır. Değerler eğitiminde çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre kadar öğretmenler, ders kitapları ve diğer yardımcı kaynaklar da önemli bir yere sahiptir. Fakat değerlerin öğrenilmesi daha ziyade sosyal hayatta rol öğrenmesi ile gerçekleşmektedir.

Değerlerin öğrenilmesi daha ziyade rol öğrenmesi şeklinde bir sosyal öğrenmedir. Herkesin toplum içinde bir mevkii ve bu mevki için toplumun uygun

gördüğü roller vardır. Bulunduğumuz mevkide insanın neler yapması, neler düşünmesi nelere kıymet vermesi için gerektiği hakkında fikirlere sahip oluruz. Bir erkek için cesaret, soğukkanlılık; bir genç kız için iffetli kalmanın büyük bir değer olduğu ancak toplumsal eğitim sayesinde öğrenilir. Bu değerler arkalarında toplumun desteği bulundukça bizde kuvvetle yer eder, fakat bu destek zayıflayınca değişmeye ve dejenere olmaya müsaittir (Güngör, 2000: 70). Değerlerin dejenerasyonu, toplumun meydana getirdiği sosyal kontrol mekanizmasının bozulmasına neden olur. Sosyal kontrol mekanizmasının bozulması ile değerlerin uygulanmaması sonucunda bir yaptırım uygulanmaz.

Edebiyat, insana özgü değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar.

Edebiyat, iyiye, güzele, doğruya yönelme, yeni değerler kazandırma yolunda insanları eğitir (Kavcar, 1982: 7). Bu nedenle ulusal ve evrensel değerlerin bireye kazandırılmasında edebiyata, edebiyat eğitime büyük iş düşer. Özellikle de ulusal değerlerin kazandırılmasında halk edebiyatı dersleri toplumun bilinçaltının verileri olması münasebetiyle önemlidir.

Türk eğitim sisteminde lise seviyesinde okutulan Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersleri değerlerin eğitimi gerçekleştirecek olan en önemli derslerdendir. Edebî metinlerde hem beynelmilel, hem de ulusal değerlere ait unsurlar yer aldığına Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım derslerinde değer ediniminin gerçekleştirilmesi mümkün olur. Bu sayede kültürel değerlerin devamlılığı sağlanır. Bu yaklaşım Mehmet Kaplan tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Bizim başlangıçtan bugüne kadar yaşamış olduğumuz kültür ve medeniyete ait bütün maddî ve manevî değerler dil ve edebiyatımıza değişik şekillerde aksetmiştir (2009: 15). Dil, edebiyatın temelidir. Edebiyat ise bir milletin maddî ve manevî bütün değerlerini bünyesinde toplayan sanattır. Türk edebiyatı en eski çağlardan bugüne kadar bütün sahaları, devirleri ve sosyal tabakalarıyla Türk milletinin hayatını, zevkini, dünya görüşünü, yaratma gücünü gösteren bir duygu, düşünce ve hayal dünyasıdır (Kaplan, 2009: 51).

Halk edebiyatı, halkın yaşayışının, inanç ve değer hükümlerinin bir hazinesidir. Bu edebiyat beşikten başlayarak insan hayatının bütün safhalarını içine alır. Aşk, ölüm,

hasret, tabiat sevgisi, acıma, alay, din duygusu, kahramanlık, ahlak gibi beşeri bütün duyguları işler. Türk halk kültüründe dile gelen değerler, Türk halkının binlerce yıldan beri bağlı bulunduğu değerlerdir. Türk halkı bu değerleri halis bir altın gibi muhafaza etmiştir (Kaplan, 2009: 45-46).

Halk edebiyatı metinlerinden hareketle eğitimin amaçladığı değerler eğitimi gerçekleştirilir. Bu metinlerle hem millî hem de beynelmilel değerleri bireylerin özümsemesi sağlanır.

2. TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Millî Eğitiminin Amaçları, genel amaçlar ve özel amaçlar olarak ikiye ayrılır.

2.1. Genel Amaçlar:

Madde 2. Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâki, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların,

kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak,

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (Soysal, 1999: 4).

2.2. Özel Amaçlar:

Madde 3. Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçları ve temel ilkelere uygun olarak tespit edilir (Soysal, 1999: 5).

3. ÖRTÜK PROGRAM

Bütün eğitim öğretim faaliyetleri, hazırlanan resmi programlar çerçevesinde uygulanır. Yazılı olan, bu programın dışında okuldaki eğitim öğretimi etkileyen bir başka program da örtük programdır. Örtük program, resmi program gibi yazılı değildir, informaldır.

Örtük program, resmi programda belirtilen amaç ve faaliyetlerin dışında, öğrenme-öğretme süreci içerisinde ortaya çıkan bilgi, fikir ve uygulamalar sonucu öğrencilerin ulaştıkları niteliklerdir örtük program kısaca öğrencilerin resmi programda belirtilenlerin dışında kazandıkları bilgi, görüş ve değerlerdir. Öğrencilerin ders dışı etkinliklerini içine alan çok geniş bir kavramdır (Yüksel, 2002: 363).

Yazılı olmayan örtük program, değerlerin kazanım sürecinde etkilidir. Bu nedenle programın uygulayıcıları, örtük programın değer edinim sürecine olan etkilerini göz önüne alarak değer eğitiminde örtük programdan yararlanır.

4. TÜRK EDEBİYATI, DİL VE ANLATIM PROGRAMI

Her ülkenin, ders programlarını hazırlarken belirlediği birtakım amaçları vardır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için eğitim politikaları, bu amaçlar doğrultusunda hazırlanır. Bu amaçlar, kişinin ve toplumun gelişimini sağlar. Amaçlara ulaşmak için de eğitim öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği okullarda birtakım dersler verilir. Bu derslerin amaçlar, hedefler doğrultusunda gerçekleşmesi için neyin, ne zaman anlatılacağını belirten bir programa ihtiyaç vardır.

Program, öğretmenin çalışmaları sonucu öğrencilerin karşı karşıya geldikleri durumlardır(Özdemir, 2004: 8). Öğretim programı, bir öğretim basamağındaki derslerin amaçlarını, içeriğini, eğitim yaşantılarını ve değerlendirme süreçlerini kapsar. Eğitim programı, okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık veren, bilgi, becerilerin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasını sağlayan programdır (Özdemir, 2004: 10).

Bir ülkenin gelişmesi ve kalkınması için genç nesillerin iyi bir eğitimle yetişmesi şarttır. Başarılı bir eğitim sağlanabilmesi için de başarılı bir programa ihtiyaç vardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de eğitilmiş insan yetiştirmek için bugüne kadar çeşitli programlar hazırlamış, uygulamış ve geribildirimler sonucunda da değiştirilmiştir.

Sadece eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması ülkenin geleceğini tayin etmez. Bir programın, girdi ve çıktılarla karşılaştırarak geribildirim ihtiyacı vardır. Burada ihtiyacımız olan şey, program geliştirmedir. Programın etkili olması için güncel olması, dönemin şartlarıyla uygunluk içinde bulunması şarttır. Bunu sağlayan da program geliştirmedir. Eğitim ve öğretim programının bilimsel gelişmelere uygun olması gerekir. Kısaca eğitim programı sürekli değişim ve gelişim içinde olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu gelişmelere paralel olarak Milli eğitim programlarında bazen köklü değişiklikler yapmış, bazen de tadilatlarla gitmiştir. Türkiye’de, Cumhuriyet’ten önceki dönemde eğitim alanında, dolayısıyla programlarda da birlik olmadığından 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe girmiş ve buna paralel olarak da Türk Dili ve Edebiyatı programları hazırlanmıştır.

4.1. 1924 Yılı Türk Lisan ve Edebiyatı Programı

1924 programı, Cumhuriyet'ten önceki lise, medrese ve sultanî programlarının yeniden ele alınıp ıslah edilmesiyle şekillenmiştir. Bu programda; liselerde okutulan edebiyat konuları fen ve edebiyat şubelerine göre düzenlenmiş, ders saatleri yeniden gözden geçirilmiş ve edebiyat kronolojik yaklaşımla ele alınmaya başlanmıştır (Çetin, 2010: 11).

Bu programda önemli noktalar malumat-ı vataniye dersinin ilk devre ikinci ve üçüncü sınıflarına konması, tarih derslerinin bilhassa Osmanlı tarihi kısmında saltanat ruhundan uzaklaştırılması, İstiklal savaşının tarihi, Türkiye devletinin kuruluşu, Sevr ve Lozan muahedeleri, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin ilgası gibi bahislerle lise edebiyat şubesine Türk medeniyeti tarihi ve her iki şubede müşterek olmak üzere içtimaiyat dersinin konulmasıdır. Edebiyat programı da bilhassa Edebiyat tarihi esas alınarak düzenlenmiştir (Yücel, 1994: 184).

Edebiyat dersleri ile öğrencide mukayese kabiliyetinin sağlanması, dil ve edebi tetkikatların yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Okuma zevki kazandırmak, öğrencinin dil becerisini arttırmak, şive farklılıklarının kaldırılmak, tabiat ve cemiyet hayatına ait konuları, iyi, doğru, güzel numuneleri karşısında çocukların iradesi, duyusu, düşüncesini oluşturmak edebiyatın amaçlarıdır. Öğrencini edebiyat derslerinde, münakaşa, tahsis tecrübe bulunmalarına müsaade edilmelidir. Derslerde öğretmenin farklı kaynaklardan yararlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Lise Müfredat Programı, 1924: 2).

Öğrencileri, millî tarihi ve sanatı bilen vatandaşlar olarak yetiştirmek, onların ana dil hakkındaki bilgilerini eksik bırakmamak gerekir. Bu programda ayrıca gençlerin geleceği için Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılmamasının lüzumu bildirilmiştir (Lise Müfredat Programı, 1924: 3).

Öğrencilere estetik zevk, sanat hazzı verilmelidir. Onlara harp kahramanlarının yanında sanatçıların da öğretilmesi gerekir. Eserler hakkında da eleştiri yapılarak incelenmelidir. Liselerde insanî terbiye vermek edebiyat derslerinin amaçlarındandır. Millî ve insanî terbiye verirken şarkın fikrî, felsefî, sanatından ve Avrupa

medeniyetinden ayrı kalamayacağımız bu programda belirtilmiştir (Lise Müfredat Programı, 1924: 8).

1924 programı üç sene uygulandıktan sonra bu zaman zarfında müfettiş raporları ve ilgili muallimler tarafından verilen mütaleanemelerin doğru görülen tarafları neticesinde Edebiyat Tarihi, Tarih, Coğrafya, Matematik programlarında değişimler yapmayı gerektirmiştir (Yücel, 1994: 185).

4.2. 1927 Yılı Edebiyat Programı

1927 Müfredat Programıyla, öğrencilerin okuduğu eserleri inceleyebilmeleri için çeşitli çalışmalara yönlendirilmeleri; duygu, düşünce ve hayallerini rahatça yazılı ve sözlü olarak ifade etme alışkanlığı kazanmaları, kendi eserlerimizi Batı edebiyatı numuneleriyle karşılaştırarak kültürel zenginliklerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bunlar, 1924 programına göre yenilik olarak kabul edilebilir (Karakuş, 2002, 174) .

Mevcut programda yazma derslerinin olmaması bir eksiklik olarak görülmüş, edebiyat ders saatinin iki saatinin edebiyat bilgilerine, bir saatinin yazmaya ayrılması uygun görülmüştür.

1924 ve 1927 edebiyat programlarının ortak noktası, edebiyat öğretiminin edebiyat tarihi ile yapılması ve öğretim programları ile ders kitaplarının da edebiyat tarihi esas alınarak hazırlanmış olmalarıdır. Bir öğretim yaklaşımı olarak, kronolojik yaklaşım tercih edilmiştir.

4.3. 1929 Yılı Türkçe Programı

1928 yılında Arap alfabesinin terk edilip Latin alfabesine geçilmesi, sadece Türk Dili ve Edebiyatı dersi için değil, bütün dersler için bir dönüm noktası, yeni bir başlangıç olmuştur. Bu sadece bir alfabe değişimi değil, ülkenin farklı bir medeniyeti, farklı değerleri kabul ettiğinin göstergesidir. Bu programda harf inkılabıyla birlikte önemli değişiklikler olmuştur.

Bu programda Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmış Türkçe ve edebiyat programlarında yeniden değişiklik yapılmasına gerek duyulmuştur. Edebiyat eğitiminin aslî hedefi millî ve manevî hayatın belli cephelerine sahip olan eserlerle talebenin fikrî ve hissî ilgisini temin etmek olduğundan Divan edebiyatına daha az yer verilmiştir. Bu düşünce ile Divan edebiyatı derslerine hafta bir saat olmak üzere bir senelik zaman verilmiştir. Eski edebiyatın metin izahı, şeklinde gösterilebilecek olan başlıca şahsiyet ve eserleri sadece, öğrencinin geçmişteki bir zenginlik olarak fikrî hayatında bulunması için yer verilmiştir. Ayrıca Batı edebiyatlarının öğrencilere tanıtmak amaçlanmıştır (Yücel, 1994: 187).

Türkçe ve Edebiyat programları diye lise ve ortaokul için iki ayrı program mevcuttu. Programın Türkçe ve Edebiyat diye ikiye ayrılmasının doğru olmadığı gerekçesiyle ana dili eğitiminin ortaokuldan lise öğreniminin sonuna kadar “*Türkçe*” adı altında verilmesi kararlaştırılmıştır.

“Hangi sınıf ve hangi şekilde olursa olsun, nihayet seviye derecesini teminden başka bir şey olmayan basitten karmaşığa gidiş dışında, lisenin son sınıfındaki edebiyat dersi ile ortaokulun ilk sınıfındaki Türkçe dersi mahiyet bakımından aynı şeydir. Hepsi ana dilidir ve hepsi güzel Türkçenin güzel eserlerini ve genellikle güzel eserlerin Türkçesini öğrenciye tanıtmak; böylece onlara edebî ve fikrî bir kültür vermektir. (Yücel, 1938: 189)” fikri doğrultusunda hareket edilmiş ve Türkçe dersi, “Tahrir”, “Kıraat”, “Gramer”, “Edebî Tetkikler” ve “Edebiyat Tarihi” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu programa göre 1929 Müfredat Programı, daha önce uygulamaya konulmuş olan programlardan yöntem bakımından çok büyük farklılık arz eden bir yapıya sahiptir. Türkçe öğretiminin ilke ve esasları ile amaçları (kültürel, toplumsal, ulusal, ahlâkî amaçlar) ilk defa bu programla belirlenmiştir. Bu amaç ve ilkeler, ana dili eğitim ve öğretimi açısından çok önemli bir gelişmedir. Programda düşünme alışkanlığının kazandırılması, konuşma ve yazma yeteneklerinin geliştirilmesi ile Türkçenin öğretimi için yapılacak çalışmalar hakkında birtakım bilgiler verilmiştir (Karakuş, 2002: 177).

Bu programda, Türkçe dersinin gayeleri şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Öğrenciyi meramını ağızdan ifadeye alıştıırma,
2. Talebeyi yazı ile meramını ifadeye alıştıırma,
3. Değerli kitaplarla temas ettirmek ve onları okurken düşündürmeye ve zevkinin tatmaya alıştıırmak,
4. Kültürel gaye olarak öğrenciye yeni ve daha yüksek zevk menbaları vermek; meslekî gaye olarak öğrencinin ilerde gireceğı herhangi işte azamî muvaffakiyet kazanmasına hizmet etmek; millî, içtimaî ve ahlakî gaye olarak öğrenciye asil idealler, millî, vatanî ve kahramanca duygular telkin etmek; seciyelerini teşkile yardım etmek; onu, içtimaî ve millî hayatla daha faal bir fert olarak yetiştirmek (Yücel, 1994:188).

Ayrıca bu programda Türkçe derslerinin nasıl gerçekleşeceğine, programın usul ve esaslarına da değinilmiştir.

4.4 1934 Yılı Edebiyat Programı

1934 programında “*hayatın tasviri*” olarak nitelenen edebiyat derslerinde ulaşıılması istenen hedefler şöyledir:

1. Edebiyat dersleri öğrencinin hayali ve heyecan hayatını genişletmesi, derinleştirmesi gerekir. İnsan ruhunun gelişimini gösterir. Edebiyat öğretmeni de edebiyatın anlaşılmasında öğrenciye rehberlik etmelidir.
2. Edebiyatın tetkiki öğrencide büyük şahsiyetlere hayranlık uyandırmalıdır. Edebiyat dersleri talebe nazarında hayatın yüksek ve kıymetli düşüncelerini halk ederek ve onları bu mefkurelere doğru bir hattı hareket takibine sevk eyleyecek malzeme ihzar etmelidir.
3. Edebiyat derslerinin mütalea zevkini kazandırması gerekir. Edebi eserler sadece olaylar ve fikirler itibarıyla değil sanat eseri olarak da incelenmelidir. Öğretmen, eserdeki bir fikrin nasıl ifade edildiğini göstermelidir.

4. Öğrencide okuma zevkinin oluşması için edebiyat dersleri öyle konuları havi olmalıdır ki öğrencinin zihninde geniş canlansın ve hayatta kendi inkişafı, kendi zevkleri için fikrî ve manevî gıdalar bulmak kabiliyeti ve arzusu onlarda artsın.

5. Edebiyat öğretmeni talebesinin fikri melekelerinin inkişaf ettirmeye çalışmalıdır (Lise Müfredat Programı, 1934: 2-3).

Edebiyatın ilk hedefi talebenin zihnî ve manevî ufkunu genişletmelidir. Eserlerin edebî kıymeti olmakla beraber düşündürme ve telkin etme kuvvetleri haiz olmalı, salim ve gayri marazî ve temiz hissiyatı ihtiva etmelidir (Lise Müfredat Programı, 1934: 4).

Edebiyattan beklenen bir fayda da gençlere, içinde yaşadıkları hayatın kıymetini taktir ettirmektir. Mensup oldukları millî ve medenî dünyayı daha derinden ve daha hakiki surette idrak etmiş olmaları amaçlanmaktadır (Lise Müfredat Programı, 1934: 5).

Ayrıca edebiyat kılavuzunda şu temenniler ve esaslar tespit edilmiştir:

1. Türk kültür tarihini anlatacak ve garp kültür tarihini tanıttak olan bir edebiyat tarihi kitabıyla,

2. Yeni edebiyatımızın garp edebiyatı kültür çerçevesi içinde daha tam ve iyi gelişmesine yarayacak olan bir edebiyat kitabı hazırlatmaktır (Yücel, 1994: 190).

1934 programında, ulaşılmak istenen hedefler belirtilmiş; fakat kazandırılması gereken değerlere ayrıca yer verilmemiştir. Kazandırılması gereken değerlere hedefler başlığı altında, hedeflerin içinde yer verilmiştir. Hedeflerin içinde yer alna değerlere bakıldığında ise daha çok bireysel ve ulusal değerlere önem verildiğini görülmektedir.

4.5.1938 Yılı Edebiyat Programı

1938 müfredatında edebiyat dersleri için belirlenen hedeflerde 1934 programda belirlenen hedeflerin benzerleri konu edilmiştir.

Edebiyat dersleri için talebenin tahayyülü ve heyecanî hayatını genişletmek, derinleştirmek gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca edebiyatın hedefleri şöyle açıklanmıştır:

1. Edebiyat dersleri, öğrencinin hayalini ve duygularını genişletmeli, derinleştirmelidir. Öğretmen, öğrencileri okumaya sevk ederken eserlerde kendi hayatlarının hayali edilmiş olduğunu göstermelidir ve bu sayede öğrenci kendini daha derinden ve daha hakiki bir surette anlamaya çalışırlar.

2. Edebiyatın tetkiki öğrencide büyük şahsiyetlere hayranlık uyandırmalıdır. Edebiyat öğretmeni, öğrencisinin en doğru ve güzel olan şeyleri taktir etme becerisini geliştirmelidir.

3. Edebiyat dersleri okuma zevkini öğrenciye kazandırmalıdır. Öğretmen, eserdeki bir fikrin nasıl ifade edildiğini göstermelidir.

4. Okuma zevki alışkanlık haline getirilmelidir.

5. Edebiyatın gayelerine ulaşmak edebiyat öğretmeni, öğrencinin fikirleri keşfetmesini sağlamalıdır. Öğrenci daha derin duymaya, hayal etmeye, düşünmeye ve aynı zamanda hayatına uygulamaya çalışmalıdır (Lise Müfredat Programı, 1938: 3-4).

Bu programda belirlenen gayelere ulaşmak için edebi eserlerin nasıl seçileceğine de değinilmiştir.

Edebiyatın ilk hedefi talebenin zihnî ve manevî ufkunu genişletmektir. Edebi eserlerde edebi kıymet olmakla birlikte düşündürme ve telkin etme kuvvetlerin haiz olmalı, salim ve gayri marazî, ahlakî, ilmî ve kahramanca ülküleri, asil hareketleri, saf ve temiz duyguları ihtiva etmelidir. Yüksek edebi bir değeri olsa bile çocukları hayattan bezdirecek, yahut aykırı düşüncelere sürükleyecek edebi eserler tavsiye edilmemelidir (Lise Müfredat Programı, 1938: 5).

Edebiyat dersleri gençte edebiyatın genişliği ve şumulü hakkında bir fikir husule getirmelidir. Çünkü edebiyat hayatı her cephesinden ihtiva eder (Lise Müfredat Programı, 1938: 5)

Liselerde edebiyatın gayesi talebenin zihnî ve manevî ufkunu genişletmektir (Lise Müfredat Programı, 1938: 5).

Bugün edebiyat dersinden beklenen bir fayda da gençlere, içinde yaşadıkları hayatın kıymetini taktir ettirmektir. Öyle ki beşeri tabiatı daha vazıh bir surette anladıktan başka mensup oldukları millî ve medenî dünyayı daha derinden ve daha hakiki surette kavramaya imkan bulsunlar (Lise Müfredat Programı, 1938: 6).

Görülüyor ki 1938 programı hedefler konusunda 1934 programı ile benzerlik göstermektedir.

4.6. 1952 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Bu programda, okuma ve kompozisyon, kompozisyon, dilbilgisi dersleri için ayrı amaçlar belirlenmiştir.

Okuma ve edebiyat derslerinde öğrencilerin değerli metinlerle karşılaştırılması, öğretmenlerin edebi eserin sadece estetik değeri değil, o eserin fikir bakımından kıymetini belirtmesi; Kompozisyon dersinde öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin bir terkiibini yaparak yazı yazması; Dilbilgisi derslerinde öğrencinin okuduğunu iyi anlayıp, düşünüp duyduğunu doğru ifade edebilecek dil mantığını oluşturması amaçlanmıştır (Lise Müfredat Programı, 1955: 5).

4.7. 1960 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Dil ve edebiyat öğretiminin pratik hedefleri, öğrencilerin, 1) dinlediklerini, okuduklarını incelikleriyle ve derinlikleriyle kavrama; 2) bildiklerini, gördüklerini,

duyup düşündüklerini doğru ve maksada uygun olarak sözle ve yazı ile anlatma kabiliyetlerini geliştirmek olarak belirlenmiştir (Lise Müfredat Programı, 1960: 4).

1960 programının metin seçimi bölümünde seçilecek metinlerde bulunması gereken özelliklerde değerlere yer verilmiştir. Bunlar;

1. Öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle yürütecek mahiyette olması,

2. Halk ve Divan şiiri ünitelerinde mücerret aşk yazılarından ziyade, milli hasletlerimizi, mefahirlerimizi belirten parçalar yer alması,

3. Hasılı her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, Türk çocuklarına milli ve insani terbiye verebilmesi şeklinde değerlerden bahsedilmiştir (Lise Müfredat Programı, 1960: 10).

4.8. 1970 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı

1970 yılında hazırlanan programda hedefler şöyle açıklanmıştır:

1) Dinlediklerini, okuduklarını incelikleriyle ve derinlikleriyle kavrama;

2) Bildiklerini, gördüklerini, duyup düşündüklerini doğru ve maksada uygun olarak sözle ve yazı ile anlatma kabiliyetlerini geliştirmek olarak belirlenmiştir.

Bu programda da daha önceki programlarda olduğu gibi milli değerler üzerinde durulmuştur. Öğretimin, milletimizin zevkini ve dehasını tarih boyunca temsil eden üstün eserler üzerinden yürütülmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca 1960 programında seçilecek metinler bölümde de aynı konulara temas edilmiştir. Bunlar; “öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle yürütecek mahiyette olması, Halk ve Divan şiiri ünitelerinde mücerret aşk yazılarından ziyade, millî hasletlerimizi, mefahirlerimizi belirten parçaların yer alması, kısaca her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla,

Türk çocuklarına millî ve insanî terbiye verebilmesi” şeklinde değerlerden bahsedilmiştir (Lise Müfredat Programı 1970: 10).

4.9. 1987 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı

1960 ve 1970 programlarında belirtilen hedefler 1987 programında da tekrar edilmiştir. Bu hedefler şunlardır:

1) Dinlediklerini, okuduklarını incelikleriyle ve derinlikleriyle kavrama;

2) Bildiklerini, gördüklerini, duyup düşündüklerini doğru ve maksada uygun olarak sözlü ve yazılı ile anlatma kabiliyetlerini geliştirmek olarak belirlenmiştir (Lise Müfredat Programı, 1987: 12-13).

Programın hazırlanmasında göz önünde bulundurulmuş hususlarda milli değerlerden bahsedilmiştir. Milletimizin zevkini ve dehasını tarih boyunca temsil eden eserlerin seçimine önem verilmiştir. Mânâ ve tesir bakımından metinlerde öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle yürütecek mahiyette olmasının, Halk ve Divan şiiri ünitelerinde mücerret aşk yazılarından ziyade, millî hasletlerimizi, mefahirlerimizi belirten parçaların yer almasının, her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, Türk çocuklarına millî ve insanî terbiye verebilmesinin önemi vurgulanmıştır (Lise Müfredat Programı, 1987: 19).

4.10. 1992 Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Bu programda Türk Dili ve Edebiyatı için belirlenen amaçlar şu şekildedir:

Edebiyat, Türk dili (dil bilgisi), kompozisyon öğretim ve eğitiminin temel amacı, Anayasamız ve Milli Eğitim Temel Kanunu’ndaki hükümler doğrultusunda, millî ve manevî değerlerine sahip, hoşgörülü, yurt ve dünya meseleleri karşısında düşünce üretebilen, eleştiri yapabilen vatandaşlar yetiştirmektir. Bu değer ve davranışları

kazandırabilmek için orta öğretimde öğrencilere verilecek Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat, Dil Bilgisi ve Kompozisyon) dersinin genel amaçları aşağıdaki maddeler içinde toplanabilir:

1. Millî birlik ve bütünlüğün vazgeçilmez temel unsurlarının basında gelen Türk dilini, özelliklerim bozmadan ve aşırılığa kaçmadan, edebiyatımızın seçkin eserlerim okutarak öğretmek;

2. Dilin millet hayatındaki yerini iyice belirterek, köklü kurallar kazanmış bir dilin eğitim ve öğretimdeki yerini kavramak;

3. Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerim geliştirmek;

4. Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak;

5. Türk dilinin kurallı, zengin, üretken ve tarihî geçmişinde çeşitli şekil ve türlerde üstün seviyeli eserler veren köklü bir dil ailesinden geldiği şuurunu yerleştirmek; bugün de Türk dili ile dünya çapında eserler verilmekte olduğunu göstermek;

6. Yazarken ve konuşurken Türkçenin imlasına, telaffuzuna ve estetik inceliklerine özen gösterilmesinin gereği benimsetilerek bunların yaygınlaştırılmasını sağlamak;

7. Ortak millî kültür değerleri taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumunun temel değer hükümlerini öğretip benimsetmek;

8. Türk edebiyatının dünü ve bugünü ile dünya edebiyatı içerisindeki yerinin ve öneminin kavranılmasına imkan ve zemin hazırlamak;

9. Türk dili ve edebiyatı öğretimi ve eğitimi yoluyla öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak;

10. Sınıf ve yaş seviyelerine göre dinleme, okuma ve yazma faaliyetleri arasında Türk dilinin bütün özelliklerini öğrenme, kullanma ve bu yolla bilgi edinme, kavrama, analiz ve sentez yapabilme alışkanlığı kazandırmak;

11. Sözlü ve yazılı olarak metin tahlili ve yeni metinler meydana getirme faaliyetleri sırasında, kültürümüzün inanç, bilgi ve zevk inceliklerine ait birikimi tanıtarak benimsetmek (Tebliğler Dergisi, 1992: 814).

Maddelere bakıldığında kazandırılması hedeflenen birçok değer görülür. Bu programda Milli birlik ve bütünlüğe önem verilmesi, dilin millet hayatındaki öneminin kavratılması, okuma alışkanlığının, dil şuurunun kazandırılması, Türk toplumunun değer hükümlerinin öğretilmesi gibi değerlerden söz edilmiştir.

1992 müfredatı, sadece Millî Eğitim ve Millî Eğitim sistemindeki derslerin muhtevası ile ilgili olmayıp, aynı zamanda uluslar arası bir boyutu olan müfredattır. Sovyetler birliğinin dağılmasıyla Türk devletlerinin kurulması, Türkiye'yi yeni bir müfredat düzenlemeye sevk etmiştir. Bu programa göre, lise 11. sınıflarda II. Bölüm'de Türkiye dışındaki Çağdaş Türk Edebiyatı ana başlığı altında Türkiye dışındaki Türk edebiyatı hakkında kısa bilgi verildikten sonra Azerbaycan Türk edebiyatı, Bulgaristan Türkleri edebiyatı, Kazak Türkleri edebiyatı, Kazan Türkleri edebiyatı, Kıbrıs Türk edebiyatı, Batı Trakya Türkleri edebiyatı, Kırgızistan Türk edebiyatı, Kırım Türkleri edebiyatı, Özbekistan Türk edebiyatı, Türkmenistan Türk edebiyatı, Uygur Türkleri edebiyatı, Yugoslavya Türkleri edebiyatı, Irak Türkleri edebiyatı hakkında bilgiler ile örnek metinlerin verilmiştir (Çetin, 2010:19). Bu 1992 programında yapılan önemli bir değişikliktir.

4.11. 2005 Yılı Türk Edebiyatı/Dil Anlatım Programı

Programda Türk Dili ve Edebiyatı dersleri Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersleri olarak ikiye ayrılmış ve bu iki ders için ayrı ayrı hedefler belirlenmiştir. Bu nedenle çalışmada, 2005 yılı programı Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersleri olarak iki alt başlıkta incelenmiştir.

4.11.1. 2005 Yılı Türk Edebiyatı Programı

Bu programda edebiyat güzel sanatların bir dalı olarak ele alınmış, edebiyat eğitimi ile kültür ve sanat eğitimi arasındaki ilişkiye vurgu yapılmıştır.

Edebî metinlerin, sanat zevki ve anlayışıyla kültür değerlerini hayatın gerçekliğinden hareketle somutlaştırdığı; insanın zevkinin gelişmesine ve mensubu bulunduğu toplumun değerlerini benimsemesine hizmet ettiği ifade edilir. Edebiyat eğitime; estetik zevkin gelişmesi, kültürel değerlerin somut olarak ifadesi ve yorumlanması, sürdürülen hayatın farklı bir dikkat ve duyarlılıkla dile getirilmesi bakımlarından ayrı bir önem verilmiştir (MEB, 2005: 1).

Edebiyat eğitimi, bireyin, edebi metinlerdeki sanat değerlerini sezmesi, dilin metinde kazandığı anlamları kavraması ve metni yorumlamayı sağlayacak becerileri kazanmasını amaçlar. Bu eğitimin ilk ve önemli basamağı lise yıllarındaki edebiyat dersleridir. Edebiyat derslerinde öğrencilere, her yönüyle bireysel, ulusal, evrensel değer, zevk ve anlayışın edebî metinlerde nasıl inceleneceği ve değerlendirileceği hususunda beceriler kazandırılmalı; sanata özgü yaşantının özellikleri hissettirilmelidir. Öğrencilerin; her düzeydeki dil göstergelerinin nereden, niçin, nasıl ve neden kullanıldığını kavrayabilecek bir anlayışa ulaşmaları sağlanmalıdır (MEB, 2005: 1).

Bireylerin, tarihî akış içinde Türk kültürünü, düşüncesini ve zevkini metinlerde belirlemeleri; bunların edebî metinlerle nasıl ifade edildiklerini sezmeleri; mahallî ve yerli olandan evrensel olana açılacak bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmıştır. Türkçenin doğru ve güzel kullanıldığı metinlerin zevkine varan ve onları metotlu biçimde anlayıp yorumlayabilen öğrencilerin, kendilerini ifadede güçlük

çekmeyecekleri düşünölmüştür. Kısacası; liseyi bitiren öğrencilerin Türkçe ile sanat eseri ortaya koyabilecek, gündelik hayatla ilgili her türlü yazışmaları yapabilecek becerileri kazanmaları; Türkçe ile yazılmış ilmî ve felsefî yazıları anlayıp değerdendirme olgunluğuna kavuşmaları, sanat metinlerini inceleyip onları yorumlayabilecek seviyeye ulaşmaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin, uygulanamayan ve kullanılamayan bilgileri tekrar eden değil; bu derslerde elde ettiklerini yaşama tarzıyla birleştiren, kendi kimliğinin farkına varmış ve evrensele açık bireyler olmaları hedef olarak belirlenmiştir (MEB, 2005: 2).

Ayrıca bu programda ulaşılması istenen hedefler şu şekilde belirtilmiştir:

1. Edebiyatın kültürel ve tarihî olandan hareketle dille gerçekteşen bir güzel sanat etkinliği olduğunu kavratmak
2. Edebî eser ve metinlerin, ortaya çıktıkları dönemi, güzel sanatlara özgü duyarlılıkla yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından temsil ettiklerini sezdirmek
3. Edebî metinleri yapı, tema, dil, anlatım ve anlam bakımlarından yazıldıkları dönemin zihniyetiyle ilişkilendirmek
4. Ulusal ve evrensel değerdelerin sanat eseri olan edebî metinlerde zenginleşerek varlıklarını nasıl sürdürdüklerini kavratmak
5. Türkçenin, tarihî akış içinde yaşanan medeniyet daireleri çevresinde nasıl zenginleştiğini ve edebiyat dili hâline geldiğini kavratmak
6. Toplumsal hayatın ve her türlü bireysel değerin edebî metinlerde nasıl yansıdığını belirlemek.
7. Türkçenin, Türk ulusunun kimliği olduğunu kavratmak
8. Yeni düşünceler üretebilme yeteneğini geliştirmek
9. Okuma zevki ve alışkanlığını geliştirmek

10. Araştırma, tartışma, anlama, değerlendirme ve yorumlama yeteneklerini geliştirmek

11. Öğrencilerin sanat zevk ve anlayışlarını geliştirmek

12. Dille gerçekleştirilen sanatın etkinliklerini anlayabilecek zevk ve bilgi birikimini kazandırmak

13. Dil ve edebiyat ilişkisini kavratmak

14. Edebiyat ile diğer çalışma alanları ve bilim dalları arasındaki ilişkiyi kavratmak

15. Zamanın akışına paralel olarak -en eski dönemden bugüne- Türk yaşama tarzını, düşüncesini, dil zevkini ve kültür hayatına özgü gelişmeleri edebî metinler çevresinde değerlendirmek

16. Edebî metinlerden hareketle Türk kültür hayatının, tarihinin ve edebiyatının birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu kavratmak

17. Edebî metinlerin zamanın getirdiği değişmelerle zenginleştiğini ve geliştiğini kavratmak

18. Edebî eserler çevresinde Türk insanının kültür, anlayış ve zevk bakımından gelişmesini kavratmak

19. Öğrencilerin; kazandıkları yöntem ve dikkatle karşılaştıkları her türlü yazılı ve sözlü metni anlamalarını, değerlendirmelerini ve yorumlamalarını sağlamak

20. Başta sanat metinleri olmak üzere her türlü metinde ulusal ve evrensel kültür, düşünce ve zevk öğelerini belirlemek; bunlar arasındaki ilişkiyi kavratmak

21. Her türlü insan etkinliğinin edebî eserlerde, sanata has duyarlılıkla dile getirilerek değerlendirildiğini kavratmak

22. Öğrencilerin Türk ulusunun yaşadığı medeniyet daireleri ile Türk edebiyatının dönemlerini bu günden geçmişe yönelen bir dikkatle değerlendirip yorumlayacak düzeye ulaşmalarını sağlamak (MEB, 2005: 4-5).

4.11.2. 2005 Yılı Dil ve Anlatım Programı

Dil ve edebiyat öğretiminde, XX. yüzyılda iletişim, dil bilim, anlam bilim ve yorum bilim alanlarında ulaşılan düşünce ve gerçekleştirilen çalışmalardan yararlanılarak; Türkçenin kullanımı esnasında kazandığı ve kazanabileceği her türlü değer ve özelliği öğrencilere beceri düzeyinde kazandırmak amacıyla, “Edebiyat Programı” yanında bir de “Dil ve Anlatım Programına” ihtiyaç duyulduğu (MEB, 2005: 1) ifade edilmiştir.

Edebiyat eğitimi ve öğretimi çevresinde dilin kültür ile ilişkilerini açıklamak, edebî metin çözümlemesini tamamlayan etkinliklerdendir. Kişinin zihinsel gelişim sürecinde dinleme, okuma, anlama, konuşma ve yazma becerileriyle kültürel kimliğin oluşması ve zenginleşmesine, bireyin kendisini yazılı olarak kolay, doğru ve güzel ifade etmesine zemin hazırlamak düşüncesiyle dil ve anlatım üzerinde durulması gerekliliği vurgulanmıştır. Dilin her düzey ve bağlamdaki kullanımını kavratmak, özelliklerini sezdirmek için bağımsız bir “Dil ve Anlatım” dersine ihtiyaç duyulmuştur. Dil ve Anlatım dersi için de ayrı hedefler belirlenmiştir (MEB, 2005: 1).

Kazandırılması hedeflenen dil ve anlatım becerilerinin kültür birikimiyle ilişkileri de sezdirilmeye çalışılmıştır. Bu becerilerle öğrencilerin kendi kimliklerinin bilincinde olan, evrensel değerlere ve gelişmelere açık; düşünen, hisseden ve bunları Türkçe ile ifade edebilen bireyler hâline gelmeleri amaçlanmıştır (MEB, 2005: 1).

Türkçenin sesini ve söyleyişini kendi benliğinde geliştirerek kullanabilen; bu dille düşünen, bireysel dünyasını zamanın gerektirdiği ölçüde genişletip derinleştirerek zenginleştirebilen; ilim ve felsefe yapabilecek temel beceri ve alışkanlıkları kazanan; bu dille inanan, hisseden, var olanı algılayan ve değerlendirebilen; Türkçenin evreninde kendisini çağdaş insan olarak hisseden; toplumla bütünleşmiş öğrenciler yetiştirmek amaçlanmıştır (MEB, 2005: 3).

Kısacası Dil ve Anlatım derslerinin hareket noktası olarak, dili kullanmanın, bilgidен çok beceriye dayandığı, dili kullanma becerisinin insanın her türlü etkinliğinde önemli rolü olduğu; insan, kültür alanını ana diline göre ve ana dilinin imkânlarıyla şekillendirdiği; kendini ve dünyayı dil aracılığıyla anlamlandırdığı, şeklinde belirlenmiştir. İlköğretimi bitiren öğrencilerin, dili kullanma becerisi kazanarak zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek aydın kişiler durumuna gelebilmeleri, ulaşılacak istenilen hedeftir (MEB, 2005: 2). Ayrıca Dil ve Anlatım dersleri için belirlenen hedefler maddeler halinde sıralanmıştır.

Dil ve Anlatım dersinin yukarıda belirtilen hususları gerçekleştirmeye yönelik genel amaçları aşağıda sıralanmıştır.

1. Dilin rolünü ve önemini kavratmak
2. Dil-kültür ilişkisini kavratmak
3. İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavratmak
4. Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazandırmak
5. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini kavratmak
6. Kelime, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak
7. Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerisi kazandırmak
8. Metin ve metin parçalarını, doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kazandırmak

9. Anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak
10. Her anlatım türünde yazma becerisi kazandırmak
11. Metin türlerinin özelliklerini kavratmak
12. Dinlediklerini ve okuduklarını doğru inceleme ve anlama becerisi kazandırmak
13. Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavratmak
14. Dil bilgisi kurallarını; ses, kelime, kelime grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak
15. Sanat metinlerini anlama, inceleme ve değerlendirme becerisi kazandırmak
16. Tartışma, değerlendirme becerisi kazandırmak
17. Türkçenin köklü bir dil ailesinden geldiği bilincini kazandırmak
18. Türk diliyle edebî zevk ve estetik değerler taşıyan eserler verildiğini kavratmak
19. Türkçenin millî birlik ve bütünlüğümüzün vazgeçilmez unsurlarının başında geldiğini benimsetmek
20. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak
21. Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmelerini sağlamak
22. Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamak (MEB, 2005: 4).

Edebiyat, bir milletin kültürünün yazılı ve sözlü olarak ifade edilişidir. Türk edebiyatı da Türk milletinin estetik kabullerini, duygularını, isteklerini yansıtan kültür alanıdır. Yaşanmışlıklar, tecrübeler, değerler, atasözlerinde, edebi metinlerinde; aşkları, âşıkların şiirlerinde, halk hikâyelerindedir.

Edebiyat kavramı, tarih içinde sadece estetik yönüyle algılanmamalı, aynı zamanda içerisinden çıktığı toplumun kültürünü, hem aynı dönemdeki diğer toplumlara, hem de ait olduğu milletin doğacak nesillere aktarmada önemli bir araç olarak görülmelidir (Güzel, 2007: 30).

Türk edebiyatı Türk milletinin soyluluğunun, asilliğinin güzel, etkili bir üslupla ifade edilmiş şeklidir. Bu edebiyat; işlediği konuları itibariyle, halkın dilini, duygu ve düşüncelerini, zevkini, millî ve dinî inançlarını esas alarak halk-cumhur sentezinde her zümreye hitap ederek bütünleştirici rol oynamaktadır (Güzel; Torun, 2007: 19). Bunlardan dolayı geçmiş değerlerin geleceğe taşınabilmesi için ilk önce bugüne aktarılması şarttır. Geleceğe de bugünden aktarılacaktır. Bunun için de gençliğe Türk Edebiyatının öğretilmesi önem arz etmektedir.

Değerleri korumanın ve geleceğe aktarmanın en etkili yollarından biri edebiyat eğitimidir. Bu nedenle edebiyat, sadece güzel sanatların bir dalı olarak görülmemelidir. Çünkü edebiyat metinleriyle yeni davranışlar, farklı hayat görüşleri ve değerler öğrenilmektedir. Zîra cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk edebiyatı müfredatı, bu anlayış üzerine bina edilmiştir. Dönemin anlayışını da Atatürk'ün "Edebiyat, en önemli terbiye vasıtalarından biridir." ifadesi bu düşüncenin dillendirilmesidir. Kısaca, değerleri korumak, edinme ve edindirme, edebiyat eğitimi sayesinde mümkün olur.

Edebiyat öğretimi- değer ilişkisi ve edebiyat dersleri vasıtasıyla değer edinimi üzerinde durulan bu çalışmanın bu bölümünde kavramsal çerçeve, ilgili araştırmalar, araştırmanın önemi, amacı, problem cümlesi, alt problemleri sayıltı ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. Ayrıca problem durumu başlığı altında değerler, değerler öğretimi ile ilgili çalışmalar üzerinde durularak araştırmaya kuramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Problem Cümlesi

Ortaöğretim Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan Halk Edebiyatı metinlerinde hangi değerlerin eğitimi bulunmaktadır?

Alt Problemler

- 1.1.1. Ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitaplarında yer alan Halk Edebiyatı metinlerinde hangi değerlerin eğitimi bulunmaktadır?
- 1.1.2. Ortaöğretim Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan Halk Edebiyatı metinlerinde hangi değerlerin eğitimi bulunmaktadır?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı'nın Ortaöğretim kurumları için hazırlattığı Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerindeki değerleri tespit etmek ve ders kitapları için seçilen metinlerde hangi değerlere yer verildiğini tespit ve tahlil etmektir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, programdaki değerlerin lise 9., 10., 11. ve 12. sınıf Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım kitaplarındaki metinlerde işlenen değerlerle uyumlu-tutarlı olup olmadığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca toplumun değerlerini benimsemiş bireylerin yetiştirilmesinde halk edebiyatı metinlerinin önemini göstermektedir. Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinde hangi değerlerin öğrenciye kazandırılması gerektiği hususu belirtilmemiştir. Kitaplarda yer alan metinlerde hangi değer üzerinde durulması gerektiği konusuna açıklık getirilmemiştir.

Eğitim, insanların duygu, düşünce, hayal, tavır ve davranışlarında istendik değişiklikleri sağlama sürecidir. Her insan, kendi milletinin değer yargılarına, inanç sistemlerine, hayata ve dünyaya bakışına göre eğitilmelidir (Karakuş, 2006: X). Birey içinde yaşadığı toplumsal düzene uygun yetiştirilmeli, ilk önce milli değerleri, daha sonra evrensel değerleri benimsemelidir. Millî değerleri bireye kazandıracak derslerin başında Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersleri gelmektedir. Türkiye’de lise ve dengi okullarda okutulan ve 2005 yılından itibaren uygulanan programda edebiyat eğitiminde, kültürel değerlerin somut olarak ifadesinin önemli olduğu ve edebiyat derslerinde

öğrencilere bireysel, ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılacağı hususuna değinilmiştir. Öğrencinin metni kavrayıp yorumlamasına önem verilmiştir. Dil ve Anlatım derslerinde ise dil ve anlatım becerileriyle öğrencilerin kimliklerinin bilincinde olan, evrensel değerlere ve gelişmelere açık; düşünen, hisseden ve bunları Türkçe ile ifade edebilen bireyler haline gelmeleri amaçlanmıştır. Her iki dersin amaçlarında değerlere, değerlerin önemine yer verilmiştir; fakat hangi değerlerin öğretilmesi gerektiği ya da hangilerinin öncelikli olması gerektiği hususunda bir açıklık getirilmemiş olup beynelmilel ve ulusal değerler şeklinde ifade edilmiştir.

Kitaplarda yer alan metinlerin hangi ölçütlere göre seçildiği, içinde yer alan hangi değerden dolayı tercih edildiği konusu olması gereken açıklığı ile belirtilmemiştir. Bu durum programın önemli bir eksikliği olup, değer eğitimi zorlaştıran bir unsurdur. Bu tez, Dil ve Anlatım ile Türk Edebiyatı programındaki bu eksikliği belirtmesi ve bu derslerde değer eğitime önem verilmesini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Varsayımlar

Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım programlarında yeteri kadar değer eğitime yer verilmediği düşünülmektedir.

Değerlerin, Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinleriyle kazandırılabilceği varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Tezin kapsamını ortaöğretim Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki Metin İnceleme ve Anlama Yorumlama bölümlerinde yer alan Halk Edebiyatı metinleri oluşturmaktadır.

Dil ve Anlatım kitaplarından 11.sınıf halk edebiyatı metinleri yer almadığı için; 11.sınıf Dil ve Anlatım ders kitabı incelemenin dışında tutulmuştur.

Tanımlar

Bu bölümde tezde yer alan tanımlara yer verilmiştir.

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1979: 12).

Edebiyat, duygu, düşünceleri estetik haz verecek şekilde aktarma sanatıdır. Namık Kemal, her şeyin millete faydası olması nispetinde değer kazanacağını söyler. Ona göre edebiyatsız millet de, dilsiz insana benzer. Edebiyatın yüzyıllar boyunca terbiye-i efkara hizmet etmiş edipler sayesinde zenginleştiğini ifade eder (Bilgegil, 1989: 5).

Şinasi'ye göre bu fen insana iyi huy öğreteceği için “edeb” adını almıştır; onunla uğraşanlara “edib” denilmesi aynı sebeptendir. Fenn-i edep bir marifettir ki insana haslet-amuz-ı edep olduğu için edep ve ehli edip tesmiye kılınmıştır (Bilgegil, 1989: 5).

Atatürk , edebiyatı şu şekilde tanımlamıştır.: *“Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı.Bugün içindir ki edebiyat, ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi, güzel sanatlardan sayıla gelmektedir”* (İnan 2007: 393-394).

Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler, ayrıca bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir (Erdem, 2003: 56). Arzu edilenler veya edilmeyen durumlar zamanla alışkanlık haline gelerek davranış halini alır.

Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer

kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995: 83).

Değer eğitimi; bireylerin kişilik yapılarını geliştirirken, sağlıklı kişiliğin temel taşlarını oluşturan toplumsal ve evrensel değerlerin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimidir. Sevgi, saygı, barış, güven, dostluk gibi temel değerlerin yanı sıra iyi vatandaş, iyi insan olarak bu değerleri yaşam biçimi haline getirmiş bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Akkiprik 2007: 11).

Kültür, bir topluluğun kendi hayatı problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalarıdır. Bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı, bütün maddî ve manevî unsurlarıdır. Milletleri birbirinden ayıran taraftır (Güngör 1999: 68-69).

Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumunun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevî ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir (Tural, 1988: 52).

Kültür, maddî ve manevî her şeyi işlemek ve geliştirmektir. İnsanoğlu tabiatı işleyerek kendi iradesi altına aldığı gibi, kendisini de maddî ve manevî olarak işlemiştir. Teknik tabiatı, spor ve tıp vücudu, sanat duygu ve hayali, ilim ve felsefe düşüncüyü işlemekle vücuda gelmiştir (Kaplan, 1987: 3).

Eğitim programı, bir eğitim kuruluşunun amaçlarını, Türk Milli Eğitiminin amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için düzenlenmiş öğretim programları, ders içi ve ders dışı etkinlikleri olarak belirli gün ve haftaların kutlanması, öğretim yaşantılarının düzenlenmesinde kullanılan strateji, yöntem ve teknikler; amaçların gerçekleşme derecesini belirlemek için yapılan değerlendirme çalışmalarının tümüdür (Özdemir, 2004: 9).

II. BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde çalışmamıza dair ilgili araştırmalar değerlendirilmiştir.

Öztürk (1991), tarafından yapılan bir araştırmada, Batı çocuk klasiklerinden seçilen beş eserde yer alan değerler incelenmiştir. Kitaplarda aranan değerler; dinî değerler, sosyal değerler, özlemler, sevgi başlıkları altında gruplandırılmıştır. Dinî ve sosyal değerler, objektif değerler olarak kabul edilmiş; sevgi ve özlemler, subjektif değerler olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda dinî değerlerin, Batı klasik eserlerinin temel özelliklerden biri olduğu ortaya konulmuştur.

Güngör (1993), profesörlük tezinde, değerler psikolojisi üzerinde çalışmıştır. Çalışmada, ahlakî değerler temele alınmış; bu değerlerle sosyal, iktisadî, estetik değerler arasındaki ilişkiler açıklanmıştır. Her davranışın belli bir değer sahası ile ilişkili olduğu, insanların genellikle kendi değer sahalarındaki norm dışı davranışlarını diğerlerinden daha kötü bulmakta ve onlara daha fazla tepki göstermekte olduğu yargılarına varılmıştır.

Calp (2006), lise son sınıf öğrencilerinin sosyal değerlere bakışlarını Hatay merkez ilçe örneği ile incelemiştir. Araştırma sonucunda, gençlerin bireysel ve toplumsal değerlere katılımlarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Hatay ilinin kozmopolit bir toplumsal yapıya sahip olmasına rağmen, gençlerin bu denli yüksek düzeylerde bireysel ve toplumsal değerlere katılmaları, tüm farklılıklara rağmen farklı sonuçlar çıkmamış olması, kaynaşma ve bütünlüğün göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bundan sonra yapılacak benzer çalışmaların, büyük şehirleri evren olarak belirleyerek yapılmasının ya da büyük-küçük şehirleri evren kabul ederek, karşılaştırmalı olarak yapılmasının, gençliğin sosyal değerlere bakışlarını daha genel olarak değerlendirme olanağı sağlayacağı yargısına ulaşılmıştır.

Şen (2007), tarafından yapılan araştırmada MEB'in 2005 yılında ilköğretim için tavsiye ettiği 100 Temel Eserden seçilen 29 yerli, 29 yabancı yazarlı kitap incelenmiştir. İncelemenin sonucunda; Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplarda adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, özgürlük, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, temizlik, sağlıklı olmaya önem verme değerleri tespit edilmiş, Türkçe eğitiminde, değerler öğretiminin nasıl olması gerektiği ortaya konulmuştur.

Tokdemir (2007), tarafından yapılan doktora tezinde, tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Çalışmada tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi konusunda olumlu bir tutum içinde oldukları, derslerinde çeşitli yöntem ve teknikler kullanarak öğrencilerine değer kazandırmaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Buna karşın öğretmenlerin değerler ve değer eğitimi konusunda nitelikli bir eğitim almadıklarından hem kavramsal açıdan hem de uygulama açısından gerekli bilgilere sahip olmadıkları ve değer eğitiminde çeşitli problemlerle karşılaştıkları sonucu ortaya koyulmuştur.

Sarı (2007), demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi ”ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma yapmıştır. Önce ilköğretim okullarındaki okul yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerine dayalı olarak ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu sonuçlara göre, her iki okulda dozunun farklı olmakla birlikte örtük programlarında demokratik değerlere uymayan özellikler olduğu ortaya konulmuştur. Daha sonra örtük programın okul yaşam kalitesi düzeyi düşük ve yüksek olan okullarda demokratik değerlerin öğrencilere kazandırılması sürecindeki işlevine ilişkin sonuçlar ele alınmıştır. Bu sonuçlara göre ise araştırmada ele alınan değişkenlerin çoğu bakımından, düşük OYK düzeyine sahip okuldaki örtük program daha antidemokratik özellikler taşıdığı vurgulanmıştır. Buna paralel olarak bu okuldaki öğrencilerin de antidemokratik davranışları daha sık sergiledikleri belirlenmiş olması, okuldaki örtük programın öğrencilerin temel demokratik değerleri kazanmaları bakımından önemli bir işleve sahip olduğu yargısına ulaşılmıştır.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplanması ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada olguların betimlenmesi hedeflendiğinden, araştırmanın yöntemi; betimsel araştırma yöntemleri içinde tarama araştırmalarına örnektir. Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımına tarama araştırmaları denir. Araştırmaya konu olan birey, nesne, olay kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar,1995;96).

Bu araştırmada da ortaöğretim Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan metinler üzerinde bir değiştirme çabası olmaksızın değerlerin tespiti amaçlandığından araştırma, betimsel araştırma türü içerisinde tarama deseni araştırmaya örnektir.

Evren ve Örneklem

Tezin evrenini, Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında hazırladığı Dil ve Anlatım 9.,10. ve 12.; Türk Edebiyatı 9.,10.,11. ve 12.sınıf ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinleri oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında hazırladığı ders kitaplarının son baskıları bir araya getirilmiştir. Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım

Kitaplarının Metin İnceleme ve Anlama Yorumlama bölümlerinde yer alan halk edebiyatı metinleri ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Türk Edebiyatı kitapları:

ATEŞ, M., DERMAN, S.(2010). Ortaöğretim Türk Edebiyatı 10. Sınıf, Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık San. Ve Tic. Lti. Şti.

GEÇMEN, C., BURSALIOĞLU, Y.(2010). Ortaöğretim Türk Edebiyatı 9, Ankara: Fırat Yayıncılık.

KURT, A., DEMİR, E., ÖZLÜK. N.(2010). Ortaöğretim Türk Edebiyatı 11, İstanbul: Devlet Kitapları, 5. Baskı, Bediralp Matbaacılık.

KURT, A., DEMİR, E., ŞEN, F.M. (2010). Ortaöğretim Türk Edebiyatı 12, İstanbul: Devlet Kitapları, 3. Baskı, Bediralp Matbaacılık, İstanbul.

Dil ve Anlatım ders kitapları:

ACAR, M., ALPTEKİN, A.H., BİLGİN, M.(2010). Ortaöğretim Dil ve Anlatım 9. Sınıf Ders Kitabı, Ankara: Devlet Kitapları, 5. Baskı, Milli Eğitim Basımevi.

ERDAL, K. BABACAN, Ç. MERT, Ö.(2010). Ortaöğretim Dil ve Anlatım 10 Ders Kitabı, İstanbul: Zambak Yayınları.

Yıldız, H.H. (2010). Ortaöğretim Dil ve Anlatım 11. Sınıf, Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık San. Ve Tic. Lti. Şti.

YÜCEKAYA, K. (2010). Ortaöğretim Dil ve Anlatım 12. sınıf Ders Kitabı, Ankara: Yurdum Yayıncılık.

Verilerin Toplanması

Ortaöğretim 9. , 10. ve 12. sınıf Dil ve Anlatım, Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki halk edebiyatı konularında yer alan değerlerin öğretimi ile ilgili çalışmaya konu olan metinler, MEB tarafından okullara gönderilen ders kitaplarından alınmıştır.

Verileri Çözümlemesi

Edebiyat öğretim programında belirlenen değerler doğrultusunda Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım kitaplarındaki Halk edebiyatı metinlerinde yer alan değerlerin öğretim programına uygunluğu betimsel çalışma yoluyla belirlenmiştir.

Seçilen Halk edebiyatı metinlerinin değerler eğitiminin gerçekleşmesini sağlayacak nitelikte olup olmadığı incelenmiştir.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, öncelikle kitaplarda aranan değerlerin çeşitli literatürlerdeki anlamları verilmiş, daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türk Edebiyatı 9., 10., 11., 12. ile Dil ve Anlatım 9., 10., 12. sınıf ders kitaplarının incelenmesi sonucu elde edilen veriler aktarılmış ve yorumları yapılmıştır.

Araştırmanın temel amacını belirleyen problem cümlesi ve alt problemleri doğrultusunda elde edilen veriler, iki ana başlık altında ele alınıp değerlendirilmiştir. Bulgular ve Yorum kısmı, sırasıyla şu başlıklardan oluşmaktadır:

MEB'in 2005 Yılında Hazırladığı Türk Edebiyatı 9., 10., 11., 12. Sınıf Ders Kitaplarındaki Halk Edebiyatı Metinlerine Ait Bulgu ve Yorumlar

MEB'in 2005 Yılında Hazırlattığı Dil ve Anlatım 9., 10., 12. Sınıf Ders Kitaplarındaki Halk Edebiyatı Metinlerine Ait Bulgu ve Yorumlar

4.1. TÜRK EDEBİYATI İLE DİL VE ANLATIM DERS KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLER, DEĞERLERİN TANIMARI, BULGU VE YORUMLAR

Talim ve Terbiye Kurulunun 2574 sayılı kararı ile 2005 yılından itibaren yürürlüğe konulan Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım programına göre hazırlanan Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında tespit edilen değerler şunlardır: adil, affedicilik, aile, alçak gönüllülük, ana dil, bilgili olma, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, din, dürüstlük, edepli olma, hırslı olmama, istişare, itaatkarlık, iyimserlik, kahramanlık, kanaatkarlık, misafirperverlik, ödül, sabırlı olma, sevgi, tedbirli olma, vatanseverlik, vefalı olma, yardımseverlik.

Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan değerler; bu dersleri alan ortaöğrenim öğrencilerinin, millî ve beynelmilel alanlarda şahsiyet sahibi olmalarını sağlamaktadır.

Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında tespit edilen değerlerin sözlük ve kavram anlamlandırılmaları aşağıda verilmiştir:

Adil, Türkçe Sözlük (2009: 23)'te, “Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli” şeklinde tanımlanmıştır. Genel anlamda adalet hak ile batılı; iyiyle kötüyü ayırt etmektir, denilebilir. Adalet, haklı ile haksızı ayırt edip buna göre ve bu kapsamda karar kılmaktır. Mülkün temelini dayanaacağı kadar önemli bir olgudur. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanmasıdır.

Affedicilik, Türkçe Sözlük (2009:25)'te, “Bağışlamak. Hoşgörü ile karşılamak, mazur görmek.” olarak tanımlanmıştır. Affedicilik, birden fazla erdemin bir araya gelmesi neticesinde tezahür eden kapsamlı ve bir o kadar da önemli bir haslettir. Sevgi, hoşgörü, fedakarlık, olgunluk gibi birden fazla güzel olguyu içinde barındırır. Bir suç, kusur veya hatayı bağışlamaktır.

Aile, Türkçe Sözlük (2009:45)'te, “Kan bağına dayanan karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk: aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü: Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü” olarak tanımlanmıştır. Aile, toplumu oluşturan temel taşıdır. Toplumu ayakta tutan, toplumu toplum yapan unsurdur.

Alçak gönüllülük, Türkçe Sözlük (2009:68)'te, “Kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyüklenmeyen, mütevazı.” olarak tanımlanmıştır. Alçak gönüllülük, kısa ve öz bir deyişle; insanı insan yapan bir unsurdur. İnsanın kendini tanımasını ve bilmesini sağlayan özelliktir.

Ana dil, Türkçe Sözlük (2009:93)'te “İnsanın çocukken ailesinden ve soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği dil.” olarak tanımlanmıştır.

Bilgili olma, Türkçe Sözlük (2009:268)'te, “ Bilgi sahibi olan, malumatlı, haberli.” olarak tanımlanmıştır. Bilmeye ve öğrenmeye doyamamanın neticesinde tezahür edebilecek bir durumdur.

Cömertlik, Türkçe Sözlük (2009:374)'te “Cömert olma durumu, ahilik, semahat, mürüvvet.” olarak tanımlanmıştır. Cömertlik, insanı üstün mertebesine yükseltebilecek kadar büyük bir erdemdir. İnsanı, tek başına farklı kılmaya yeten bir davranış ve hatta rahatlıkla bir yaşam biçimidir denilebilir. Cömertlik, paylaşmaktır. Karşdakini düşünmektir. Bencillikten sıyrılmaktır.

Çalışkanlık, Türkçe Sözlük (2009:387)'te, “ Çalışkan olma durumu, faaliyet.” olarak tanımlanmıştır. Çalışkanlık, bıkmadan ve usanmadan uğraşmaktır, çaba göstermektir. Hedefe varmada bıkkınlık göstermemektir.

Dayanışma, Türkçe Sözlük (2009: 479)'te “Dayanışmak işi, tesanüt. Toplum bilimi. Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt.” olarak tanımlanmaktadır. Bir bütünü meydana getiren öğelerin birbirlerini kollayıp gözetmeleridir (Hançerlioğlu, 2010:54).

Din, Türkçe Sözlük (2009:530)'te “Tanrı’ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal kurum, diyanet; bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen. İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü.” şeklinde tanımlanmaktadır. İnanca dayanan doğüstü tasarımlar ve işlemler sistemidir (Hançerlioğlu, 2010:63). Tefrika makamında meydana çıkan itikat: aşk, sevgidir (Uludağ, 2001:108).

Dürüstlük, Türkçe Sözlük (2009:588)'te “Doğruluk. Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru. Kurallara uygun, yanlışsız.” olarak tanımlanmaktadır. Dürüstlük, bilinen bir tabirle kısaca özü ve sözü bir olmaktır. İyiyle kötüyü, doğruyla yanlış keskin bir şekilde ayırarak iyi ve doğruya koşturur. Her hal ve şartta ödün vermeden iyi ve doğru olandan ayrılmamaktır.

Edep, Türkçe Sözlük (2009:600)'te “Toplum töresine uygun davranma. İyi ahlak, incelik, terbiye.” olarak tanımlanmıştır. Terbiye, incelik, nezaket; kabul gören kurallara uyma: kişideki bir meleke olup onu kötü hal ve hareketlerden vazgeçirir (Uludağ, 2001:116).

Hırs, Türkçe Sözlük (2009:885)'te “ Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku, öfke kırgınlık.” olarak tanımlanmıştır. Tutku, öfke: bir şeyi elde etmek için kişinin olanca gücüyle çabalaması: gayeye varmak için her vasıtayı meşru ve mübah görme, hedefe ulaşmak için haram-helal dememek, hak hukuk gözetmemek, ihtiraslı olan: tamahkar olmak, kanaatkar olmamaktır (Uludağ, 2001:167). Sebeb-i hasaretin baş aktörüdür, hırs. Bu kapsamda hırslı olma, bir insanın gittikçe kötüleşmesidir, denilebilir.

İstişare, Türkçe Sözlük (2009:472)'te “Danışma.” olarak tanımlanmaktadır. İstişare, aklın bir başka akıldan, akıl alma işidir. İstişarede hedef aklın birliğine ulaşmaktır. Doğruyu bulmada, isabetli karar vermede, ideale ulaşmada fikirlerin ortaya konulması ve gerek oybirliği gerekse oy çokluğuyla karar almaya çalışmaya ulaşmak için izlenen başvuru yöntemidir.

İtaat, Türkçe Sözlük (2009:1001)'te “Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma. İtaat etmek söz dinlemek, boyun eğmek, verilen buyruğa uymak.” olarak tanımlanmıştır. İtaatkarlık ise Türkçe Sözlük (2009:1001)'te “İtaatli.” olarak tanımlanmıştır. Sadakat ve vefa sonucu meydana gelen davranış biçimidir. Devletlerin devlet olmasında dahi en öne çıkan ve insanların en erdemli davranış şekillerinden biridir. Bir bakıma asaletin göstergesidir. İhanetin zıttıdır.

Ahlaklı, Türkçe Sözlük (2009:43)'te, “ Ahlak kurallarına bağlı, bunlara uygun davranan kimse.” olarak tanımlanmıştır. İyi huylu olma, toplumda kabul gören olumlu kişilik özelliklerine sahip olmak, toplum tarafından takdir görecekt davranışlar sergilemektir.

İyimserlik, Türkçe Sözlük (2009:1007)'te “Genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği, nikbinlik, optimizm. Her şeyi en iyi yanından gören, her durumda iyi bir çıkış yolu uman dünya görüşü.” olarak tanımlanmıştır. Genel olarak her düşünce ve eylemi iyi yanından alma eğilimidir (Hançerlioğlu, 2010:195).

Kahramanlık, Türkçe Sözlük (2009:1036)'te “Kahraman olma durumu. Kahramanca davranış, yiğitlik.” olarak tanımlanmıştır. İnsanın bazı değerlerini canından dahi üstün tutabilmesi sonucunda ve böylece uğruna canını verebileceği söz konusu varlıklarıyla değerleri için gösterdiği davranışları ve mücadelesidir.

Kanaatkarlık, Türkçe Sözlük (2009:1057)'te “Azla yetinme durumu, kanıklık, yetingenlik.” olarak tanımlanmıştır. Tutumlu, gönlü zengin ve tok gözlü olma, hırslı ve aç gözlü olmamadır (Uludağ, 2001:204).

Kendine bakma, sağlığına, temizliğine, kendine her konuda özen göstermektir.

Misafirperverlik, Türkçe Sözlük (2009:1401)'te “Konukseverlik.” olarak tanımlanmıştır. Evini açmak, yemeğini ve suyunu paylaşmaktır; ikramda bulunmaktır, misafirperverlik. Sevdiklerini ağırlamaktır, rahat ettirmektir ve onlara samimi bir şekilde hizmet etmektir.

Ödül, Türkçe Sözlük (2009:1530)'te “Bir başarı karşılığında verilen armağan, mükafat.” olarak tanımlanmıştır. Yapılan işin veya gösterilen başarının ehemmiyetini işi yapana veya başarı sahibine fark ettirmektir. Gösterilen başarıyı veya üstün gayreti karşılıksız bırakmamaktır.

Sabırlı olma, Türkçe Sözlük (2009: 1671)'te “Sabır gösteren, katlanan, sabreden.” olarak tanımlanmıştır. Dayanma, dayanıklılık: başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikayetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamaktır (Uludağ, 2001:298).

Sevgi, Türkçe Sözlük (2009:1742)'te “İnsanı bir şeye veya kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yöneltten duygu.” olarak tanımlanmıştır. İnsan olmanın gereği ve mutlu olmanın yoludur. İnsandaki en masum duygudur. Yeryüzünde üzerine en çok söz söylenen sözcüktür, sevgi.

Tedbirli olma, Türkçe Sözlük (2009:1930)'te “Önceden hazırlıklı davranan, önlemini zamanında alan, müdebbir. Hazırlıklı bir biçimde, önceden düşünerek.” olarak tanımlanmıştır. Önlem: işin sonunu düşünerek arzu edilen bir sonuca ulaşmak veya arzu edilmeyen bir sonucun ortaya çıkmasını önlemek için önceden hazırlık yapmak ve çare aramak: tedbir, halihazırda var olan, arzu edilmeyen bir durumu ortadan kaldırmak için de söz konusu olabilir (Uludağ, 2001: 342).

Vatanseverlik, Türkçe Sözlük (2009:2082)'te, “Vatansever olma durumu.” olarak tanımlanmıştır. Vatanına bağlı olmak, gerektiğinde uğruna can verebilmek, kan verebilmektir. Vatan için fedakarlık gösterebilmektir, onun menfaatini her şeyin üstünde görmektir.

Vefakarlık, Türkçe Sözlük (2009:2084)'te, “ Vefalı olma durumu.” olarak tanımlanmıştır. Bağlılık: sözde samimi olma, ruhun dürüstlük içinde bulunması: insanlara verilen ahdi korumaktır (Uludağ, 2001:370). Ayırt edici özelliktir. İnsanda bulunduğu diğer birçok güzel özelliğin de kendiliğinden bulunduğunu gösteren davranış şeklidir. Unutmamaktır, vefa. Samimiyetin ve içtenliğin göstergesidir. İnsanı insana daha da yaklaştıran, bağları kuvvetlendiren olgudur. Belirli bir olgunluğu gerektiren özel bir davranış biçimidir.

Yardımsverlik, Türkçe Sözlük (2009:2134)'te, “Hayırseverlik.” olarak tanımlanmıştır. Kendisi için istediğini bir başkası için de isteyebilme ve bunu sağlamayı sevme işidir. Zorda olanı ve darda kalanı içerisinde bulunduğu durumdan kurtarma yönünde elinden geleni yapmaktır.

4.1.1. TÜRK EDEBİYATI KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLERE AİT BULGU VE YORUMLAR

4.1.1. Adil Olma

Adalet değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Mehmene Sultan, yönetime geçtikten sonra, usu eren, gözü görenlerden birkaç danışman edinmiş, vezir yaptıklarını da iyilerden seçmişti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y. 2010 : 145).

Sultan işini bildikten sonra kadın olmuş, erkek olmuş, değişir mi? Hem de derim ki size, bu Mehmene Sultan, öyle bildiğiniz gibi değil. Bilmediği iş, avlamadığı kuş yok. Yaman yürekli. Buyruğu yasa ama yasadışı buyruğu az (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y. 2010: 145).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda tür öğretimi ve edebiyat bilgisi verilmek için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün sözünü beğendi, onun öğüdünü dinledi ve öğüdüne göre yaptı. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve "Benim gönlüm avlanma istiyor. İhtiyar olduğun için benim artık cesareti yoktur. Gün, Ay ve Yıldız, doğu tarafına sizler gidiniz; Gök, Dağ ve Deniz, sizler de batı tarafına gidin." dedi.

Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 28).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda tür öğretimi edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Baranas ülkesinin mihracesi çok akıllı ve iyi idi. Halkı iyi kanunlarla ve adaletle idare ederdi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 57).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Tapın öz ogurlug bagırsaklıkın Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et,
Kapugda asungıl manga yol yakın daima kapımda bulunarak bana yakın ol.*

*Meningdin açığ bolsu sindin tapug Senden hizmet olsun, benden ihsan;
Tapug bolsa ötrü açar kut kapug hizmet yerinde olursa ikbal kapılarını
açar.*

*Bu künde naru sen kıyılma tapın Bugünden itibaren sen dürüstlükle
Tapınsa öter beg tapugçı hakın hizmete başla, elbette bey hizmet edenin
hakkını öder.*

*Yir öpti ay toldı aydı ilig Ay Toldı yer öptü ve dedi ki Hükümdarın
Yarutsa közin birdi devlet elig gözü sevinç ile parlarsa devlet ona hizmet
edene elini uzatır*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 73).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV.

yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Battalname (Battal Gazi'nin İstanbul Macerası) adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Kafirlerin malını bir araya toplayıp Seyyid'in yanına getirdiler. Seyyid buyurdu, halife için pençini çıkardılar. Geri kalanları gazilere paylaştırdı. Kendisi bir tane bile kabul etmedi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 93).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danişmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Kaleden o kadar çok ganimet elde ettiler ki hesabını Allah bilirdi. Ancak Melik Gazi pay almadı, payının hepsini gazilere dağıttı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kerem ile Aslı adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Zamanlardan bir zaman, şehirler güzeli ısfahan'da adil ve cömert bir hükümdar vardır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 163).

Türk Edebiyatı kitaplarında adalet kavramının verilmesindeki gaye, toplumsal hayatta hak edenlere hak ettikleri mevkiyi verme; devleti adaletle yönetme; kadın erkek eşitliği; miras paylaşımında adaletli olma; çalışmanın karşılığını verme; ganimet paylaşımında adaletli olma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.2. Affedicilik

Affedicilik değeri ile ilgili, Türk Edebiyatında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Koca Duha Oğlu Deli Dumrul adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Ne söyledim bilmedim

Beylikten usanmadım yiğitliğe doymadım

Canımı alma Azrail medet

dedi. Azrail der: Bre deli kavat bana ne yalvarıyorsun. Allah Taala'ya yalvar, benim de elimde ne var, ben de bir emir kuluyum dedi. Deli Dumrul der: Peki ya can veren can alan Allah Taala mıdır? Evet odur dedi. Döndü Azrail'e, peki ya sen ne eylemekli belasın, sen aradan çık, ben Allah Taala ile haberleşeyim dedi (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010:110).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danışmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Etrafındakiler aman dileyip Niksar kafirleri bize akın kıldıkları için korkudan kafir olduk deyince Melik Gazi'nin kalbi yumuşadı, bunları bağışladı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 8. Metin adlı varsağıda yer alan bulgular şunlardır:

*Yürü bre Dadaloğlu'm yürü git,
Dertli dertli Çukurova yolun tut,
Bunda suçun varsa Hakka tövbe et.
De ki gayrı bizim iller iniler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 154).*

Türk Edebiyatı kitaplarında Türk Edebiyatı kitaplarında affedicilik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yapılan hatadan dolayı özür dileme; Allah'tan affedilmeyi bekleme; tövbe etme; kalbi yumuşayıp bağışlama gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.3. Aile Birliğine Önem Verme

Tespit ettiğimiz değerın sözlük ve kavram anlamlandırılmaları aşağıda verilmiştir:

Aile, Türkçe Sözlük (2009: 45)'te, "Kan bağına dayanan karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk: aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü: Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü" olarak tanımlanmıştır. Aile, toplumu oluşturan temel taşıdır. Toplumu ayakta tutan, toplumu toplum yapan unsurdur.

Aile değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinleri Tanıma ve Gruplandırma konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Balıkçı Güzeli adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

"Durun!" diyor. "Balıkçı tablası değil o, sultan kellesi."

Cellat ipi geçirince sultanın altın gibi saçları dökülmüş...Herkes bu işlere şaşıyor. Padişahın huzurunda, oğlan meseleyi anlatıyor:"Ben, 'Ölesiye konuşmam.' demiştim." diyor.

Artık sultan hanım, padişah'tan cariyelerini ve gemisini geri alıyor, kocasını da. Memleketlerine dönüyorlar. Ölünceye kadar mesut yaşıyorlar. Sultan hanım da bir daha kocasının balıkçılığını başına kakmıyor.

Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 98).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinleri Tanıma ve Gruplandırma konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Maçlı Mergen adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Maçlı, yolda giderken Arslan Kağan'ın yurduna gelir. Arslan Kağan küçük kızını evlendirecektir. En güzel şarkı(koan) söyleyene kızını vereceğini belirtir. Maçlı bir koan söyler; kurumuş yerler çiçeklenir, ağaçlar yapraklanır, yaşlılar ağlar, gençler gülüşür. Arslan Kağan'ın kızı Ak Sankı, Malçı'yı beğenir (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 100).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinleri Tanıma ve Gruplandırma konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Padişah ile Çocukları adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken bir zamanlar ülkenin birinde, bir padişahla üç oğlu varmış. Gel zaman git zaman, oğlanlar büyüüp babalarına evlenmek istediklerini söylemişler. Bunun üzerine padişah, büyük oğluna, "Yayını al ve okunu istediğin yöne at." demiş. Büyük oğlanın attığı ok gidip bir sarayın bahçesine düşmüş. Padişah da gidip o sarayın kızını isteyerek oğluyla evlendirmiş. Sonra da ortanca oğlunu çağırıp ondan da okunu atmasını istemiş. Ortanca oğlanın da oku bir başka sarayın bahçesine düşmüş ve o da sarayın prensesiyle evlendirilmiş. Sonunda sıra küçük oğlana gelmiş. Babası ona da "Haydi oğlum sen de okunu at bakalım." demiş. Küçük oğlanın oku bir gölün ortasına düşmüş (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 125).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

O zamanlarda, bir sultan öldü mü, erkek çocuğu yoksa yerine en büyük kızı geçerci. Mehmene Sultan da bu töre uyarınca sultan olmuştu. “Sultan dediğin erkek olur, kadının sultanlığından ne çıkar?” Böyle dersiniz, kınarım sizi, “İş bilen, kılıç kuşananın.” demişler. sultan işini bildikten sonra kadın olmuş, erkek olmuş, değişir mi? Hem de derim ki size bu Mehmene Sultan, öyle bildiğiniz gibi değil. bilmediği iş, avlamadığı kuş yok. Yaman, yürekli. Buyruğu yasa ama yasadışı buyruğu az (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 145).

“Neden ki?” dersiniz... Söyleyeyim: soyunu geleceğe taşıyacak bir çocuğu olmamıştı. İlk sıralar “Çocuk da çocuk!” diyordu ya (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 145).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının I. Ünitesi Tarih içinde Türk Edebiyatı'nın, Edebiyat-Tarih İlişkisi konusunda edebiyat bilgisi ve edebiyat tarihi için örnek metin olarak alınan Bozkurt Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Orada, her tarafı yüksek dağlarla çevrili bir yaylada bir mağaraya yerleştirdi, onunla evlendi, on oğlan doğurdu. Mağaranın bulunduğu yayla yeşillikti; serin gür suları, meyve ağaçları, av hayvanları vardı. Oğlanlar orada büyüdüler, orada evlendiler. Her birinden bir boy türedi. Bunlardan birinin adı Aşine boyu idi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 17).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan

oraya yürüdü ve gördü ki o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başına ateşli ve parlak bir beni vardı, Demirkazık(Kutup Yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki gülse Gök Tanrı gülüyor, ağlasa Gök Tanrı ağlıyordu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı.

Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra gözleri parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gün adını koydular; ikincisine Ay adını koydular, üçüncüsüne Yıldız adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacı kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi; saç ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yeryüzünün halkı onu görse: Eyvah! Ölüyoruz der ve (tatlı) süt (acı) kımız olurdu.

Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü; onu sevdi, aldı.

(Kız) gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gök adını koydular; ikincisine Dağ adını koydular; üçüncüsüne Dengiz (Deniz) adını koydular (Ateş, M., Derman, S., 2010: 26-27).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım (Ateş, M., Derman, S., 2010: 56).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade İle Kötü Düşünceli Şehzade adlı yazılı yer alan bulgular şunlardır:

Ejder hakanı, şehzadeyi deniz kıyısına kadar götürdü. Orada şehzade kardeşine kavuştu. Kavuşup öpüştiler, kucaklaştılar, anlaştılar, feryat ettiler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 59).

Baranas ülkesinin mihracesi çok akıllı ve iyi idi. Halkı iyi kanunlarla ve adaletle idare ederdi... fakat oğlu yoktu. Birgün miharace halka dağ, ırmak ve ağaç tanrılarına dua etmelerini ve kurban sunmalarını emretti. On iki yıl sonra mihracenin birinci ve ikinci eşi hamile kaldı. Sonra da birer oğlan doğurdular (Ateş, M., Derman, S., 2010: 57).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Dediler: Hanım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir ki oğlu kızı olmayana Tanrı Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz demiştir dediler. Dirse Han yerinden kalktı, der: Kalkarak yiğitlerim yerinizden doğrulun, bu garaip bana ya bendendir ya hatundandır dedi. Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim ne söyler.

Deyiş Der:

*Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Evden çıkıp yürüyünce servi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Kavunum yemişim düvleğim
Görüyor musun neler oldu*

Kalkarak Han Bayındır yerinden doğrulmuş, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş, oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun.

Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Teala bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddetten sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığım dadılara verdi, baktırdı. At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın ordusuna karıştı.

Oğlunun ölmediğini gören Dirse Han hatasını anlar, oğlunun yaşamasına çok sevinir. Boğaç'ın kahramanlığını duyan hanlar hanı Bayındır, Boğaç'a beylik verir. Boğaç, Boğaç Han olur. Dedem Korkut gelerek Boğaç Han için destan söyler, dua eder(Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kerem ile Aslı adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Hükümdarın karısı Hanım sultan ile Kesiş'in karısı İriskin, bahçıvan kılığındaki bir ermişin verdiği elma fidanını bahçeye dikerler. Elma fidanının meyvesini yiyen bu iki aile birer çocuk sahibi olurlar (Ateş, M., Derman, S., 2010: 163).

Türk Edebiyatı kitaplarında aile kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta aile birliğini koruma ve devam ettirme; sevdiği insanla yuva kurma isteğinde olma; aile bireylerinden uzak kalamama ve aile bireylerine duyulan yakınlık; çocuk sevgisi; çocuk sahibi olmayı arzulama, çocuk özlemi; atalara verilen önemi vurgulama; kardeşe ve diğer aile bireylerine düşkün olma; aile bireylerinin, aile birliğini sağlamada üzerine düşeni yapması; annenin çocuğuna sahip çıkması; annenin aile birliği için önemini kavrama; aile bireylerinin bir arada yaşama isteği; karı kocanın birbirine saygılı davranması; çocuk sahibi olmanın aile birliğini kuvvetlendireceğini kavrama; aile birliğinde çocuğun önemini fark etme; babanın aile birliği için önemini kavrama; neslin devamını isteme gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.4. Alçak Gönüllü Olma

Alçak gönüllü olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divan-ı Hikmet adlı mesnevîde yer alan bulgular şunlardır:

<i>Ümmet bolsang gariblerge tâbi bolgıl</i>	<i>Ümmet olsan, gariplere tabi Olsen,</i>
<i>Ayet hadis her kim aytsa sâmi bolgıl</i>	<i>Ayet, hadis her kim derse, sami ol</i>
	<i>sen,</i>
<i>Rızık u ruzi her ne berse kâni bolgıl</i>	<i>Rızık, nasip her ne verse, kani ol sen</i>
<i>Kâni bolup şevk şarabın içtim muna</i>	<i>Kani olu şevk şarabını içtim işte.</i>

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 76).

11. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan koşma metninde yer alan bulgular şunlardır:

El ârifdir, yoklar senin bendini
Dağıdırlar tuzağını, fendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M. 2010: 67).

Türk Edebiyatı kitaplarında alçak gönüllülük kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yoksulların yanında olma; kendini beğenmiş olmama; gözün yükseklerde olmaması, alçak gönüllü olma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.5. Ana Dile Önem Verme

Dilin önemi değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda örnek metin olarak alınan Divanü Lügati't Türk adlı sözlükte yer alan bulgular şunlardır:

“And içerek söylüyorum, ben, Buhara'nın, sözüne güvenilir imamlarının birinden ve başkaca Nişaburlu bir imamdan işittim. İkisi de senetleri ile bildiriyorlar ki Yalavacımız (Peygamber), kıyamet belgelerini, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada “Türk dilini öğreniniz çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır.” buyurmuştur (Ateş, M., Derman, S., 2010: 77).

İmdi bundan sonra Muhammed oğlu Hüseyin, Hüseyin oğlu Mahmud der ki”Tanrı'nın devlet güneşinin Türk burçlarında doğdurmuş olduğunu ve onların mülkleri üzerinde göklerin bütün teğrelerini (dairelerini) döndürmüş bulunduğunu gördüm. Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları yer yüzüne ilbay (hakim) kıldı.

Ben onların en uz dillisi, en açık anlatanı, akılca en incesi, soyca en incesi, soyca en köklüsü en iyi kargı kullananı olduğum halde onların şarlarını, çöllerini baştan başa dolaştım. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini, kafiyelerini belleyerek faydalandım. Öyle ki bende onlardan her boyun dili, en iyi yolda yerleşmiştir. Ben onları en iyi suretle sıralanmış, en iyi bir düzenle düzenlenmiştir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 77).

Türk Edebiyatı ile dil ve Anlatım kitaplarında ana dil kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta Türklere, Türkçenin önemli olduğunu kavratma; Türkçenin bilinmesinin gerekliliğini vurgulama; Türkçenin önemli bir dil olduğunu kavrama gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

Ana dil ile ilgili değer, hem Türk edebiyatı hem de Dil ve Anlatım ders programının amaçlarında açıkça belirtilmiş olup, Türk Edebiyatı ders kitaplarında yer halk edebiyatı metinlerinde yeterince almamıştır.

4.1.6. Bilgili Olma

Bilgili olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Altay Türklerinin Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

İnsanlara iyi şeyleri öğret. Olta ile balık avlamak, sincap vurmak, hayvan beslemek sanatlarını öğret! Bunları söyledikten sonra Tanrı uzaklaştı. Mangdaşire olta yaptı. Balık avladı, tüfek, barut icat etti, sincap vurdu. Tanrı'nın buyurduğu gibi insanlara birçok şey öğretti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 143).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Mehmene Sultan, yönetime geçtikten sonra, usu eren, gözü görenlerden birkaç danışman edinmiş, vezir yaptıklarını da iyilerden seçmişti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 145).

O kişi, sultan olduğu ülkeyi dilediğince yönetir ve de çoğu “zulüm”le, azı da “bilimle yönetir. işte, Mehmene Sultan da Amasya'yı bilimle yönetmeye çalışıyordu (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 145).

Sultan işini bildikten sonra kadın olmuş, erkek olmuş, değişir mi? Hem de derim ki size, bu Mehmene Sultan, öyle bildiğiniz gibi değil. Bbilmediği iş, avlamadığı kuş yok. Yaman yürekli. Buyruğu yasa ama yasadışı buyruğu az (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 145).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XI - XII. Yüzyıllarda İslamiyet ve Türk Kültürü konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Negü tir eşitgil bilig birgüçi
Bilig birle ta'at tapug kılguçı*

*Bilgi veren ve bilgiyle Tanrı'nın
buyruklarına uygun ibadet eden ne der,
dinle.*

*Bilig birle yakgıl bayat tapginga
Bilig tamga bolur tamu kapginga*

*Tanrı ibadetine bilgiyle yaklaş, bilgi
cehennem kapısını mühürler (Ateş, M.,
Derman, S., 2010: 70).*

*Kitab atı urdım kutadgu bilig
Kutadsu okıgıka tutsu elig*

*Kutadgu Bilig koydum kitabın adını,
Kutlu olsun okuyana, tutsun elini.*

*Bu dört neng öze sözledim men sözüg o
Kısa açılğay yitig kıl közüg*

*Bu dört şey üstüne söyledim sözü,
Okursa açılır, keskin tut gözü (Ateş, M.,
Derman, S., 2010: 72).*

*Negü tir eşitgil biliglig sözi
Bilig ol kiterteçi köngül tozu*

*Bilginin sözü ne der, dinle; gönlün
tozunu gideren bilgidir (Ateş, M.,*

Derman, S.,2010: 73).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV.

yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Atabetü'l Hakayık adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

Bezedim kitabını mevaız, mesel Kitabı nasihatlar ve atasözleriyle süsledim
Bakığlı okuğlu, asığ alsu tip Bakanlarla okuyanlar faydalansınlar diye
 (Ateş, M., Derman, S.,2010: 75).

Türk Edebiyatı kitaplarında bilgili olma kavramının verilmesindeki gaye, toplumsal hayatta insanların yaşamını kolaylaştıracak bilgileri öğretmek; insanların yaşaması için gerekli olan bilgileri öğretmek; ülkeyi yönetecek kişilerin bilgili olanlardan seçilmesi; bilginin öneminin vurgulanması; ülkeyi bilimle, bilgiyle yönetmek; yapılacak işi bilmek; Tanrı'ya gidilecek yolun bilgiyle olması; insanlara faydalı olacak şeyleri bir kitapta toplamak gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.7. Cömert Olma

Cömetlik değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyafet) verdi. Oğuz Kağan halkı çağırdı, ahali birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türü yemekler, türlü şaraplar, tatlılar ve kırmızlar yediler ve içtiler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

Yine o zamanlarda sağ yanda Altun Kağan adında bir kağan vardı. Bu Altun Kağan, Oğuz Kağan'a elçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti. Ve yakut taşlar alıp pek çok cevahir yollayarak bunları Oğuz Kağan'a saygı ile sundu. Ona itaat etti, iyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost oldu (Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

Oğuz Kağan büyük ordugah kurdu. Sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi, üstüne bir altın tavuk koydu, altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu, dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanında Bozoklar oturdu, sol yanda Üç Oklar oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler içtiler ve sevindiler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yer yüzüne diktirmişti Alaca gölgeliği gök yüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kırmızı otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu (Ateş, M., Derman, S., 2010: 97).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danışmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Kaleden o kadar çok ganimet elde ettiler ki hesabını Allah bilirdi. Ancak Melik Gazi pay almadı, payının hepsini gazilere dağıttı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

Türk Edebiyatı kitaplarında cömertlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta misafire yapılan ikramda cömert olma; hediye vermede cömert olma; gönlü zengin olma; tok gözlü olma; toplumla yaşama prensiplerinden birinin paylaşmak olması gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.8. Çalışkanlık

Çalışkanlık değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitapların incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinleri Tanıma ve Gruplandırma konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Maçlı Mergen adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

*Ak ormanlık dağın koltuğunda
Yer altı suyunun kenarında
Sayılamayacak kadar mal besleyen,
Dağ gibi serveti sahiplenene,
Altı köşeli keçe evinde
Aybıçlı adlı bay yaşadı.
Altmış çoban at yilkısını güttü,
Otuz çoban koyunlarını güttü,
Otuz çoban ineklerini otlattı,
Otlu yeri seçip,
O çobanlar hayvanlarına baktılar,
Onlar malları telef etmemek için
Gece gündüz uyumadılar (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 99).*

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Delikanlı, "Gelen kimdir, neyin nesi, neyin fesidir?" diye düşünmemiş, işinden başını hiç kaldırmamıştı (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 146).

“Ferhat, uyan oğul, yama vakti değil iş vaktidir!” dedi. Bunu duyan Ferhat, kendine gelip babasına bir şey demeden işinin başına geçti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 147).

İlkin, biri yüz batmanlık, öteki iki yüz batmanlık iki külünk yaptırdı. Kesici araçlar yaptırdı, demirden, çelikten. Bir yandan da kendine iyi bakıyor, kollarına güç topluyordu. Ağırlık kaldırmaya, bu yolda türlü alıştırmalar yapmaya, soluğunu genişletmeye de başladı. Önce üç kilo, beş kilo ağırlıkta taşları kaldırıp fırlatıyordu ötelere. Daha sonra, daha ağır taşları atar oldu. Böyle böyle, iş geldi yüz kiloluk külüngü kaldırmaya. Bir süre sonra onu da başardı Ferhat. Bilmem yalan, bilmem doğru derler ki bu çalışmayla, iki yüz kiloluk külüngü bile kaldırır oldu. İş gelip buraya dayanınca dağı delme işine başladı Ferhat. “Zora dağ dayanmaz.” derler. Çelik külünkle öyle vuruşlar vuruyordu ki Ferhat, kayalar bölünüp un ufak oluyordu (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 148).

Aradan birkaç gün geçti. Ferhat, Mehmene Sultan’a gidip “İş orada yarım kalmışken ben burada daha çok duramam, Sultan’ım” dedi, “İzin verin de işimin başıma döneyim.” (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 150).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı’nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yaya, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti. Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki gergedan geyiği almış. Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti. Yine sabah oldu. Tana ağarırken yine geldi ve gördü ki gergedan ayıyı da almış.

Bu sefer o ağacın dibinde(kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz’un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve öldürdü (Ateş, M., Dermen, S., 2010: 26).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir (Ateş, M., Dermen, S., 2010: 55).

Kendimi o Tanrı kağan oturttu tabii. Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İçte açsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım (Ateş, M., Dermen, S., 2010: 55).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Tapınmak için keldim evdin turup Evimden kalkıp hizmet etmek için buraya
Uzun yol yorıdım sanga yüz urup geldim, sana gelmek için uzun yollar
yürüdüm.*

*Bayat birsü küç bu tapug kılguca Bu hizmeti başarmak için Tanrı bana
Küdezsü sangar öz tapug yazguca kuvvet versin, hizmetinde hata etmekten
beni korusun.”* (Ateş, M., Dermen, S.,

2010: 73).

Türk Edebiyatı kitaplarında çalışkanlık kavramının verilmesindeki gaye, toplumsal hayatta çalışmakla zenginliğe ulaşma; sahip olunan zenginliği, varlığı korumak için çalışma; görevinin başından ayrılmama; çalışmanın sürekli olması gerektiği; çalışma süresi boyunca ara dinlenmelere yer verme ve görevine vaktinde başlama; zorlukların üstesinden çalışılarak gelme; düzenli çalışmanın gerekliliğini bilme; amacına ulaşmak için çaba gösterme; devleti ve halkı için çalışma; işlerine

yoluna koymak için çalışma; devletine hizmet etme; çalışmaktan vazgeçmeden sabretmeyi bilme; atalarının adı yok olmasın diye çalışma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.9. Dayanışma İçerisinde Olma

Dayanışma değeri ile ilgili Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Şu Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Hükümdarın gönderdiği öncüler geceleyin ona geldiler. Zülkarneyn'in ırmağı geçtiğini söylediler. Bunun üzerine hükümdar geceleyin davul çaldırdı. Doğuya doğru yürüdü. Önce hazırlık olmayarak hükümdarın böyle yürümesinden halk arasına bir ürküntü düştü. Binerek hayvan bulanlar kendisini, o hayvanın üzerine bıraktı ve hükümdarla birlikte gitti (Ateş, M., Derman, S., 2010: 46).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Koşuk adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

<i>Alplar arığ alkışur</i>	<i>Alplar yaman vuruşur,</i>
<i>Küç bir bir üze alkaşur</i>	<i>Sırt verilir, güç birleşir,</i>
<i>Bir bir üze alkaşur</i>	<i>Övgü övgüye karışır,</i>
<i>Edgermedip ok atar</i>	<i>Ölümü unuttur, ok atar (Ateş, M., Derman, S.,</i>

2010: 84).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV.

yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Battalname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Halife, Seyyid'e: "Ey alemin pehlivanı! Kayser işini bir yana etmeyince benim gönlüm geri dönmek istemiyor." dedi. Seyyid Hazret: "Öyle yapalım, ferman senindir." dedi.

Hemen hazırlık görüp davullar dövdüler. İstanbul tarafına yöneldiler.

Esatur mal ile asker toplar. Ancak askerler Battal Gazi'yi durduramayacaklarını anlayınca büyücü ifritleri çağırırlar. Büyücü Harus'a mektup yazarlar. Harus ordusuyla çıkagelir. Harus, Battal Gazi'yi tek başına yenemeyeceğini, bu sebeple Zülkarneyn'in mezarında bulunan Güzende Cazu'yu çağıracağını söyler. Kayser'in ordusu tekrar yenilir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 93).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

O kırk yiğit haset eylediler, birbirine söylediler: Gelin oğlanı babasına çekiştirelim. olur ki öldürür, gene bizim izzetimiz hürmetimiz onun babasının yanında hoş olur, ziyade olur dediler. Vardı bu kırk yiğidin yirmisi bir yana. Yirmisi de bir yana oldu. Önce yirmisi vardı, Dirse Han'a şu haberi getirdi, der: Görüyor musun Dirse Han neler oldu, murada maksuda ermesin, senin oğlun kötü çıktı hayırsız çıktı, kırk yiğidini yanına aldı, kudretli Oğuz'un üstüne yürüyüş etti, nerede güzel ortaya çıktı ise çekip aldı, ak sakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti, akan duru sulardan haber geçer, çapraz yatan Ala Dağ'dan haber aşar, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, Dirse Han'ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, gezdiğinden öldüğün daha iyi olur.

Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını yanına alıp kırk yiğidi beraberine aldı, ava çıktı. Bu sözler üzerine Dirse Han oğlunu öldürmeye karar verir. Boğaç Han kırk yiğidiyle ava çıkar. Dirse Han'ın yanındaki namertler Boğaç'ın yaşadığını öğrenince

Dirse Han'ın kendilerini öldürmesinden korkarak Dirse Han'ı tutsak edip kafir illerine doğru kaçarlar. Babasının kaçırıldığını öğrenen Boğaç, yanına kırk yiğidini alarak kırk namerde yetişir. Babasını kurtarır. Dükiyye halkından kalanların yanına şehri korumaları için bin kişi bıraktı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 95).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan koşma metninde yer alan bulgular şunlardır:

Dinle sana bir nasihat edeyim

Hatırdan, gönülden geçici olma

Yiğidin başına bir iş gelince

Anı yad ellere açıcı olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 67).

Türk Edebiyatı kitaplarında dayanışma kavramının verilmesindeki gaye, toplumsal hayatta birlik ve beraberlik içinde olma; kötü zamanlarda birlikte hareket etme ve birlik olma; birlikte hareket ederek başarılı olma; işe başlarken büyüklere danışma; tek başına karar vermeme; arkadaşlarla bir işe başlamak; iş bölümü yaparak birlikte hareket etme; birlikten güç doğmasına inanmak gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.10. Dinî Değer

Dinî ile ilgili Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Emrah'ım da okur yazar

Hak kalemim kimler bozar

Ayna almış perçem düzer

Zülfün tarayı tarayı (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 60).

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 3. metinde yer alan bulgular şunlardır:

Alemde doğru dost yoktur

Dedikleri gerçek imiş

Kulunu saklayan Haktır

Dedikleri gerçek imiş

Bulut asumana ağar

Yerlere rahmetler yağar

Gün doğmadan neler doğar

Dedikleri gerçek imiş (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 65).

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 4. metinde yer alan bulgular şunlardır:

Dediler bu pendî sordumsa kime

Tuz ekmek bilmeze müşkilin deme

Kül kömür ye namert lokmasın yeme

Gün olur başına kakar demişler (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 69).

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 5. metinde yer alan bulgular şunlardır:

Hak yoluna gidenlerin

Asa olsam ellerine

Er pir vasfın edenlerin

Kurban olsam dillerine

Vücutumu kavursalar

Yönüm yare çevirseler

Harman edüp savursalar

Muhabetin yellerine (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 69).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Koca Duha Oğlu Deli Dumrul adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Bre Azrail aman

Tanrının birliğine yoktur güman

Ben seni böyle bilmezdim

Hırsız gibi can aldığını duymazdım

Tepesi büyük büyük bizim dağlarımız olur

O dağlarımızda bağlarımız olur

O bağların kara salkımlı üzümü olur

O üzümü sıkarlar al şarabı olur

O şaraptan içen sarhoş olur

Şaraplıydım duymadım

Ne söyledim bilmedim

Beylikten usanmadım yiğitliğe doymadım

Canımı alma Azrail medet

dedi. Azrail der: Bre deli kavat bana ne yalvarıyorsun. Allah Taala'ya yalvar, benim de elimde ne var, ben de bir emir kuluyum dedi. Deli Dumrul der: Peki ya can veren can alan Allah Taala mıdır? Evet odur dedi. Döndü Azrail'e, peki ya sen ne eylemekli belasın, sen aradan çık, ben Allah Taala ile haberleşeyim dedi (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 110).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür

öğretimi için örnek metin olarak alınan Altay Türklerinin Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

“Şal-Yime, sen aklını kaybedenleri, körpe çocukları, kısrak yavrularını, inek buzağılarını koru, iyi sakla. İyilik yapmış olan ölülerin canlarını yanına al, kendi kendini öldürenleri ama! Zenginlerin malına göz dikenleri, hırsızları başkalarına düşmanlık edenleri da alma, benim için ve hakani için savaşıp ölenleri al, benim yanıma götür! İnsanlar, size yardım ettim, sizden fena ruhları uzaklaştırdım. Fena ruhlar insanlara yaklaşırlarsa onlara yemek versinler. ...şimdi uzaklara gidiyorum. Tekrar geldiğim zaman sizin iyilik ve fenalıklarınızın hesabını göreceğim.

İnsanlara iyi şeyleri öğret. Olta ile balık avlamak, sincap vurmak, hayvan beslemek sanatlarını öğret! Bunları söyledikten sonra Tanrı uzaklaştı. Mangadaşire olta yaptı. Balık avladı, tüfek, barut icat etti, sincap vurdu. Tanrı'nın buyurduğu gibi insanlara birçok ley öğretti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 143).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının I. Ünitesi Tarih İçinde Türk Edebiyatı'nın Türk Edebiyatının, Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler konusunda edebiyat tarihi ve edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Bozkurt Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Düşman başbuğunun gönderdiği asker geldiğinde, kolu bacağı kesik gencin yanında bir dişi Bozkurt gördü. Dişi Bozkurt tehlikeyi sezmişti, dişleriyle yakaladığı gibi denizin öte yanına geçirdi; orada da durmayıp Altay Dağlarına doğru götürdü. Orada, her tarafı yüksek dağlarla çevrili bir yaylada bir mağaraya yerleştirdi, onunla evlendi, on oğlan doğurdu!

Mağaranın bulunduğu yayla yeşillikti; serin güir suları, meyve ağaçları, av hayvanları vardı. Oğlanlar orada büyüdüler, orada evlendiler. Her birinden bir boy türedi. Bunlardan birinin adı Aşine boyu idi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 17).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi(Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Süt Gölü adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Yine Altaylılara göre günahı olan kimse, cehennemde yanarak azap gördükten, cezasını tamamladıktan sonra Yayuci tarafından alınır, üçüncü kat göğe götürülür. Dünyadaki güzel göller, fani insanlara nasıl zevk ve eğlence yerleri oluyorsa cezasını tamamlayan suçlu, bundan sonra akrabaları ile birlikte Süt Gölü'nde altın sandallarla gezerler, bu gölün kenarındaki sedef kumsallarda oynar ve eğlenirler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 29).

Kara Han hiçbir şey düşünmüyordu. O sırada insan rüzgarı icat edip suyu dalgalandırdı, Kara Han'ın yüzüne su sıçrattı. Bunu yapınca da kendisinin ilahlardan daha güçlü olduğunu sandı., daha yüksekte uçmak istedi. Ama uçamadı ve suya düşüp dibe doğru dalmaya başladı. Neredeyse boğulacaktı, “Bana yardım et!” diye bağıırıp Kara Han'dan yardım istedi.

Kara Han izin verdi ve insan su yüzüne boğulmadan çıktı.

Kara Han, insanın getirdiği toprağı suyun üzerine serpti ve serperken de “Yer olsun!” diye buyurdu. Buyruk yerine geldi böylece yeryüzü yaratılmış oldu. Kara Han insana yine “Suya dal ve suyun dibindeki topraktan çıkar!” diye emir verdi. İnsan suya daldığı zaman, bu sefer, kendim için de toprak alayım, diye düşündü. İki avucuna da toprak doldurdu, birindekini Kar Han'dan gizlemek için ağzına attı, sakladı. Maksudı, Kara Han'dan saklayıp kendine göre bir yer yaratmaktı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 33).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Sagu adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

Ögreyüki mundag ok *Dünyanın geleneği budur,*
Munda adın tildag ok *Bundan başka sebepler de var*
Atsa ajun ugrap ok *Felek niyet edip ok atarsa*
Taglar başı kertilür *Dağlar başı bile kertilir* (Ateş, M., Derman, S.,
 2010: 38).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Sagu adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

Bardı közüm yarukı *Gözümün nuru bıraktı gitti.*
Aldı özüm konukı *Canını da alıp götürdü*
Kanda erinç kanıkı *Şimdi o nerededir?*
Emdi üdın odgarur *Gözüme uyku girmiyor.*

Kördi meni emleyü *Beni görüp sağalttı*
Bakdı manga imleyü *Bana baktı, işaret etti*
Kaldım köngül tumlıyu *Gönlüm soğumuş kaldım.*
Kadgu meni torgurur *Kaygı ve keder beni üzüyor* (Ateş, M., Derman, S.,
 2010: 42).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğullar adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Kağanlarını son bir kez selamlamak için tabuta yaklaşan erkeklerin neredeyse tümü, saçlarını ve sakallarını olabildiğince dipten kesmişlerdi. Bozkır atlılarının bu çok eski geleneğini bilmeyenler, kanlarının gözyaşlarına karışması için bıçaklarıyla yüzlerini çizdiklerini sanıyorlardı. Oysa bir erkeğin öbür dünyaya açılan yolda kağanına verebileceği en güzel hediye sadece ve sadece saçlarıydı. Nerdeyse kendi yaşamları kadar önemli bir hediye idi bu...

Büyük kağanın cesedinin önünden tam bir hafta boyunca davul çalan ve sagu söyleyen Şamanlardan, geri planda ağlayan kadınlardan, şarkılar söyleyen genç kızlardan ve boğuk bir sesle mırıldanan erkeklerden oluşan sonu gelmez bir insan seli geçti. Tabutun önünden geçen her svaşçı ölü kağanın önünde yavaşça ismini mırıldanıyordu (Ateş, M., Derman, S., 2010: 43).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Baranas ülkesinin mihracesi çok akıllı ve iyi idi. Halkı iyi kanunlarla ve adaletle idare ederdi. Altmış küçük beyliği, sekiz yüz kalesi, beş yüz beyaz fili, yirmi bin eşi vardı. Fakat oğlu yoktu. Birgün Mihrace halka, dağ, ırmak ve ağaç tanrılarına dua etmelerini ve kurban sunmalarını emretti (Ateş, M., Derman, S., 2010: 57).

Ayın on beşinci günü sabahleyin şehzade, yıkanarak ve güzel elbiseler giyerek yüksek bir kuleye çıktı. Elinde bir buhurdan tutuyordu. “bütün canlılara iyilik etmek için kıymetli mücevheri tedarik etmek üzere büyük zahmetlere katlandım.” dedi. Tam bu sırada doğudan bir rüzgar koptu; her taraf temizlendi; gökten güzel elbiseler, inciler, altınlar, gümüşler, canlılara gereken her şey yağmaya başladı. Bunun üzerine Burkan, Ananda'ya şöyle dedi: Bundan böyle büyük Baranas hükümdarı, benim babam Çudodana'dır. Karısı da benim annemdir. Kötü Düşünceli Şehzade bundan böyle Devadatta'dır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 61).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XI – XII. Yüzyıllarda İslamiyet ve Türk Kültürü konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Uygur Dönemi adlı mesnevîde yer alan bulgular şunlardır:

*Alku kamag üç ödkî burkanlarka
Ariş arıç nırvan tözlüg iduk nomka
Ayagulug arya sangga kuvraglarka
Ayap külep alku ödte inanurmen*

*Her üç zamanki bütün burkanlara,
Temiz, arı nırvana köklü mübarekkanuna,
Saygı değer aryasanga cemaatlere,
Saygı ile methederek her zaman inanırım.*

*Burkanlarning uluşining pramanusı
Boslar neçe ança sanlıg uluş sayu
Bodlar öze alku ödte burkanlarka
Bulıdlayu tapıg öze tapınurmen*

*Burkanlar diyarının zerresi ne kadar
ise o kadar sayıda her memlekette
Vücutlar ile her zaman burkanlara
Bulut gibi kulluk ile tapınırım.*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 69).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Yagız yir yaşıl kök kün ay birle tün
Töritti halayık öd ödle bu kün
yarattı.*

*Yağız yer ile mavi göğü, güneşle ayı, geceyle
gündüzü, zamanla zamaneyi ve mahlukları o*

*Tiledi törütti bu bolmuş kamug bir
Ök bol tidi boldı kolmuş kamug*

*Diledi ve bütün varlıkları yarattı; bir
kere ol dedi, bütün diledikleri oldu.*

*Negü tir eşitgil bilig birgüçi
Bilig birle ta'at tapug kılguçı*

*Bilgi veren ve bilgiyle Tanrı'nın
buyruklarına uygun ibadet eden ne der, dinle*

*Bilig birle yakgıl bayat tapginga
Bilig tamga bolur tamu kapginga*

*Tanrı ibadetine bilgiyle yaklaş, bilgi
cehennem kapısını mühürler*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 70).

*Kitab atı urdım kutadgu bilig
Kutadsu okıghıka tutsu elig
Kutadgu Bilig koydum kitabın adını,
Kutlu olsun okuyana, tutsun elini.*

*Sözüm sözledim men bitidim bitig
Sunup iki ajunrı tutgu elig*

*Sözümü söyledim, yazdım kitabı,
Tutacak eldir o, iki cihani.*

Kişi iki ajunni tutsa kutun

Kişi iki cihani tutsa bahtla, mes'ut olur.

Kutadmiş bolur bu sözüm çin bütün

Sözüm gerçektir, anla (Ateş, M., Derman, S.,

2010: 72)

Ayur ay kardaşım yolum köngelir

Odgurmuş yanıt verdi “ Ey kardeşim, yolum

Ölüm tutkacı tuttu öz bargalır

göründü; ölüm öncüsü yakaladı, artık gitmek üzereyim (Ateş, M., Derman, S., 2010: 73).

Yanut birdi ögdülmiş aydı ay can

Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki “Ey canım,

Tirig bolsa yalnguk yorır ig toğan

insan hayatta oldukça acılara ve hastalığa maruz kalabilir.

Yavuz kılma könglög tilingni yıga

Gönlüne kötü şeyler getirme, böyle şeyler

Yazukka kefareti bolur ig toğan

söyleme; ağrı ve hastalık günahlara kefarettir olur.”

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 73).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Atabetü'l Hakayık adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

“Kötezigil tilingni, kil az kıl sözüng,

Gel dilini gözet ve az konuş. Çünkü dil

Kötezilse bu til, kötezlür özüng,

gözetilirse nefsin de korunmuş olur.

Resul “erni otka yüzün atkuci,

Peyqamber, “insanı yüzü koyun atəşə

Til ol" tidi, yığ til, yol ottın

atan dilidir.” dedi. Ağzını topla ve

özüng.”

kendini ateşten kurtar.”(Ateş, M.,

derman, S., 2010: 75)

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri(XI-XII yy.) konusunda edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divanı Hikmet adlı koşma yer alan bulgular şunlardır:

*Bismillâh dep beyân eyley hikmet aytıp
Tâliblerge dürr ü gevher saçtım muna
Riyazetni katıĝ tartıp kanlar yutup
Men defter-i sâni sözün açtım muna*

*Bismillahla başlayarak hikmet söyleyip
Taliplere inci, cevher saçtım işte.
Riyazeti katı çekip, kanlar yutup
Ben defteri sani sözünü açtım işte.*

*Sözni aydım her kim bolsa didâr-taleb
Cânnı cânga peyvend kılıp rengni ulap
Garib yetim fakîrlerni köngli avlap
Köngli bütün halayıkdın kaçtım muna*

*Sözü didar isteyen herkes için söyleyip,
Canı cana bağlayarak damarları ekleyip,
Garip, fakir, yetimlerin gönlünü avlayıp
Gönlü bütün kimselerden geçtim işte.*

*Kayda körseng köngli sınık merhem bolgıl
Andaĝ mazlum yolda kalsa hemdem bolgıl
Ruz-ı mahşer dergahıa mahrem bolgıl
Mâ vü menlik halayıkdın kaçtım muna*

*Nerde görsen gönlü kırık, merhemol sen
Öyle mazlum yolda kalsa hemdem ol sen,
Mahşer günü dergahına mahrem ol sen,
Ben-sen diyen kimselerden geçtimişte.*

*Garib, fakir, yetimlerni Resûl sordu
Uşol tüni mi'râc çıkıp didâr kördi
Kaytıp tüşüp fakir izlep yördi
Gariblerni izin izlep tüştüm muna*

*Garip, fakir, yetimleri resul sordu;
Hem o gece Mirac'a çıkıp didar gördü,
Geri inip garip, yetim izleyip yürüdü,
Gariplerin izini izleyip indim işte.*

*Ümmet bolsang gariblerge tâbi bolgıl
Ayet hadis her kim aytsa sâmi bolgıl
Rızık u ruzi her ne berse kâni bolgıl
Kâni bolup şevk şarabın içtim muna*

*Ümmet olsan, gariplere tabi olsan,
Ayet, hadis her kim derse, sami ol sen
Rızık, nasip her ne verse, kani ol sen
Kani olu şevk şarabını içtim işte.*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 76).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divanı Lügati't Türk adlı sözlükte yer alan bulgular şunlardır:

“And içerek söyüyorum, ben, Buhara'nın, sözüne güvenilir imamlarının birinden ve başkaca Nişaburlu bir imamdan işittim. İkisi de senetleri ile bildiriyorlar ki Yalvacımız (Peygamber), kıyamet belgelerini, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz

Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada “Türk dilini öğreniniz çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır.” buyurmuştur (Ateş, M., Derman, S., 2010: 77).

Halkın en uz dillisi bitkin, en sağlamı çürük olduğu bir zamanda Tanrı, Cebrail’i açık anlatış ve her yönünü bildiriş ile Muhammed’e –içerisinde haramı, helali anlatan-Kuran-ı Kerim’i gönderdi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 77).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı’nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İlahi adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Ben yürürüm yana yana ışk boyadı beni kana
Ne akîlem ne divâne gel gör beni ışk n’eyledi*

*Geh eserem yeller gibi geh tozaram yollar gibi
Geh akarem seller gibi gel gör beni ışk n’eyledi*

*Akar sulayın çağlaram derdlü ciğerüm dağlaram
Şeyhim anuban ağlarım gel gör beni ışk n’eyledi*

*Ya elüm al kaldur beni ya vashuna irdir beni
Çok ağlatdun güldür beni gel gör beni ışk n’eyledi*

*Ben yürürem ilden ile şeyh soraram dilden dile
Gurbetde halüm kim bile gel gör beni ışk n’eyledi*

*Mecnun oluban yürürem,o yâri düşde görürem
Uyanıp melûl oluram gel gör beni ışk n’eyledi*

*Miskin Yunus bîcâreyem, baştan ayağa yâreyem
Dost ilinden âvâreyem, gel gör beni ışk n’eyledi*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 83).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Nefes adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Muhammed Ali'nin kıldığı da'va
Yok meydanı değil var meydanıdır
Muhammed kırklara niyaz eyledi
Ar meydanı değil er meydanıdır*

*Kırklar özüün bir araya kodılar
Anlar cenazesin susuz yudular
Deveyi gördün mü gördüm dediler
Ört elin eteğin sır meydanıdır*

*Vardığın yerlerde ara bulasın
Gezdiğin yerlerde makbul olasın
Sakla sırrını kim settar olasın
Çek çevir kendini kâr meydanıdır*

*Ne diyeyim şu erkânı kurana
Yuf çekerler bu meydanda yalana
Üç yüz altmış merdiveni bilene
Kör meydanı değil gör meydanıdır*

*Abdal Musa Sultan gerçek er ise
Ali'yi sevenler muhib yar ise
Hakk'ın maksuduna erem der ise
Urganı boynunda dar meydanıdır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 85).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Işk sırrını beyan kılsam aşıklarga *Aşk sırrını beyan kılsam âşıklara,*
Takat kılmay başın alıp kiter dostlar *Tâkat kılma, başını alıp gider dostlar*
Tağ u taşka başın urup bî-hod bolup *Doğa, taş başını vurup, kendinden geçip*
Ehl ü iyal hânumândın öter dostlar *Çoluk-çocuk, evden barktan geçer dostlar*

Işk şiddeti başka tüşse aşık neyler *Aşk şiddeti başa düşse, âşık neyler;*
Bigâneler taşlar atıp anga küler *Bigâneler taşlar atıp ona güler;*
Dîvâne dip başın yarıp kanga bular *Divane diye başını yarıp kana bular;*
Şâkir bolup hamd u senâ aytar dostlar *Şâkir olup hamd ve senâ söyler dostlar.*

Işk gevheri tübsiz derya içre pinhân *Aşk cevheri dipsiz deniz içinde pinhan*
Cândın kiçip gevher algan boldı cânân *Canda geçip cevher alan oldu canan;*
Bü'i-hevesler âşık min dip yolda kalgan *Hevesliler âşıkım der, yolda kalan;*
Dînlerini pûçek pulga satar dostlar *Dinlerini değersiz pula satar*
dostlar(Ateş, M., Derman, S., 2010: 86).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Hikmet adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

On sikiz ming alemğa server *On sekiz bin âleme server olan*
bolğan Muhammed *Muhammed; Otuz üç bin ashâba*
Otuz üç ming ashabğa rehber *rehber olan Muhammed.*
bolğan Muhammed

Yalangaç u açlıka kanaatlığ
Muhammed
Asi canı ümmetğa şefaatlığ
Muhammed *Çıplaklık ve açlığa kanaatli*
Muhammed;

Tünler yatıp uyumas tilavetliğ
Muhammed *Âsi, câni ümmete şefaatli Muhammed*

Gece yatıp uyumaz, tilâvetli (Ateş, M., Derman, S., 2010: 86).
Muhammed;

Garip ile yetime mürüvvetli
Muhammed.

Garib birle yetimğa mürüvvetliğ
Muhammed

Yoldan azan şaşkına hidayetli
Muhammed; İhtiyaç olsa kime, kıfayetli
Muhammed

Yoldın azğan gümrahğa
hidayetliğ Muhammed
Mühim tüşse her kimge kıyafetliğ
Muhammed

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanını Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Serin serin tan yelleri estiğinde
Sakallı boza çalan çayır kuşu öttüğünde
Büyük cins atlar sahibim görüp homurdandığında
Sakalı uzun müezzin ezan okuduğunda (Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan Danışmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Melik geri döndü, üzgün ve kederli olarak orduya geldi. Otağa girdiler, namaz kıldılar. O gece Efrumiyye nöbet tuttu. Melik, otağında yalnız kaldı bir ara kederli bir şekilde oturdu, düşüncelere daldı. Otururken bir hareket duydu hemen ayağa kalkarak dışarı çıktı. Karalar giymiş bir kişinin karşıdan geldiğini gördü. Malik'in yanına gelince Melik sordu:

Sen kimsin?

Haberciyim! Peygamber katından gelirim.

Hangi peygamber katından geliyorsun?

İki cihanın güneşi, beşir ve nezir olan, karanlıkları aydınlatan Muhammed Mustafa katından, Melik olan senin katına geliyorum. (Yabancı, Melik'e rüyasında peygamberimizi gördüğü, onun güzel yüzüne bakmaya doyamadığını, iman ederek Müslüman olduğunu anlattı ve kaleye giriş yolunu bildirmek için gönderildiğini söyledi.) (Ateş, M., Derman, S., 2010:100).

Derhal Melik Danişment, fetih haberini iki kişi gönderip Müslümanlara bildirdi. Müslümanlar şad oldular. Bin kişi bayrağı alarak kaleden yana yürüyüp bayrağı burcun üzerine çıkardılar. Gaziler burcun başında hep beraber öyle bir tekbir getirdiler ki alem yankılandı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 101).

Melik'in otağının sağ yanına Efrumiyye, sol yanına Artuhı için çadır kurdular. Hepsi çadırlarına girip Hak Tealaya ibadet ettiler. Geceleyin kurulan sofralarda yemeklerini yediler, dualar ettiler ve dinlenmek için çadırlarına çekildiler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan Makalat adlı öğretici metinde yer alan bulgular şunlardır:

Biz daha önce ikinci sultan iblistir dedik. Ve hem nefis de şeytanın naibidir. Ve hem şeytanın subaşıları da kibir, haset, cimrilik, açgözlülük, öfke, gıybet ve kahkaha, maskaralıktır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 110).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 2. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Arı geçmez çiçeğinden

Çiçek geçmez peteğinden

Pîr erenler eteğinden

Kesme rabbim elim benim (Ateş, M., Derman, S., 2010: 150).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 4. metin adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı

Gören kafirlerin tedbiri şaştı

Kelle koltuğunda üç gün savaştı

Cennet-i âlâya göçtü Genç Osman

Eğerleyin kır atımın ikisin

Fethedeyim düşmanların hepsin

Sabah namazında Bağdat kapısın

Allah Allah deyip açtı Genç Osman

Kul Mustafa'm karakolda gezerken

Gülle kurşun yağmur gibi yağarken

Yıkılası Bağdat seni döğerken

Şehitlere serdâr oldu Genç Osman (Ateş, M., Derman, S., 2010: 152).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 6. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Köroğlu çağırır figan ağıtlar

İman ehli birbirini öğütler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 153).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 7. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Cemali hüsnü alişân

Ol Yûsuf'dan almış nişan

Siyah zülüfler perişan

Dökülmüş al yanağ üzre

Aşık Ömer geldi ise

Hak inayet kıldı ise

Ferhad dağı deldi ise

Ben koyam dağı dağ üzre (Ateş, M., Derman, S., 2010: 154).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 8. metin adlı varsağıda yer alan bulgular şunlardır:

Can evimden vurdu felek neyleyim,

Ben ağlarım, çelik teller iniler.

Ben almadım, toprak aldı koynuna,

Yarım diyen bülbül diller iniler

...

Kara olur okçular'ın yoncası,

Görülmemiş bu dünyada buncası,

Açılmadan kopup düştü goncası,

Bahar ağlar açan güller iniler.

*Varayım da mezarına varayım,
Başucunda el kavuşup durayım,
Bıktı mıydı benden, deyip sorayım,
Mezarına giden yollar iniler.*

*Yürü bre Dadaloğlu'm yürü git,
Dertli dertli Çukurova yolun tut,
Bunda suçun varsa Hakka tövbe et.
De ki gayrı bizim iller iniler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 154).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 1. metin adlı ilahide yer alan bulgular şunlardır:

*Bilmek istersen seni
Can içre ara canı
Geç canından bul anı
Sen seni bil sen seni*

*Kim bildi ef'alini
Ol bildi sıfatını
Anda gördü zatını
Sen seni bil sen seni*

*Görünen sıfatındır
Anı gören zatındır
Gayri ne hacetindir
Sen seni bil sen seni*

*Kim ki hayrete vardı
Nura müstağrak oldu*

Tevhid-i zatı buldu
Sen seni bil sen seni

Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bulan ol kendi oldu

Sen seni bil sen seni (Ateş, M., Derman, S., 2010: 158).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan 2. metin adlı nefeste yer alan bulgular şunlardır:

Ey özün insan bilen
Var edep öğren edeb
Ey edep erkân bilen
Var edep öğren edeb

Edeptir asl-ı taat
Küllî sıfat cümle zât
Varlığın edebe sat
Var edep öğren edeb

Gel Hakk'a olma asi
Ta gide gönlün pası
Dört kitabın manası
Var edep öğren edeb

Gaflet içinden uyan
Edepsiz olma ey can
Edeptir asl-ı iman
Var edep öğren edep

...

Kaygusuz Abdal uyan

Aşkı bil aşka boyan

Şöyle demiştir deyen

Var edeb öğren edeb (Ateş, M., Derman, S., 2010:159).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi örnek metin olarak alınan Kerem ile Aslı adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Zamanlardan bir zaman, şehirler güzeli İsfahan'da adil ve cömert bir hükümdar vardır. Çocuk sahibi olmamıştır. Hükümdarın hazinesinden sorumlu Keşiş ile karısı İrşkin de çocukları olmamaktadır. Hükümdarın karısı Hanım Sultan ile Keşiş'in karısı İrşkin, bahçıvan kılığındaki bir ermişin verdiği elma fidanını dikerler. Elma fidanının meyvesini yiyen bu iki aile birer çocuk sahibi olurlar (Kurt, A., Demir, E., Özlük. N. 2010:163).

11. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Göz Gezdirdim Dört Köseyi Aradım adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

Göz gezdirdim dört köseyi aradım

Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar

İstersen dünyayı gez adım adım

Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar

Coşar deli gönül misâl-i derya

Mecnun'a sahrada göründü Leyla

Gördüğün güzellik hepsi Mevlâ

Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar

*Her nesnede mevcud her 107esede can
Anın için dedik biz ona Cânân
Evvel ahır odur onundur ferman
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar*

*Bahar gelir çiçek olur açılır
Zaman zaman yağmur olur saçılır
Ehl-i aşka mey görünür içilir
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar*

*Neyim ne olacak elde neyim var
Karac 'oğlan Derdli Yunus soyum var
Mansur 'a benzeyen bazı huyum var
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar*

*O cihana sığmaz ondadır cihan
O mekana sığmaz ondadır mekân
O devrana sığmaz ondadır devrân
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar*

*Hayyam 'a görünmüş kadehte meyde
Neyzen 'e görünmüş kamışta neyde
Veysel 'e görünür mevcud her şeyde
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar (Kurt, A., Demir, E., Özlük. N. 2010: 46).*

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Destan adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Türk pirleri eydür, kurtarın bizi
Biz de dedik Allah kurtarsın sizi.
Ölenimiz şehit, öldüren gazi,
Gün bugünkü gündür ururum demiş (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010:70).*

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Cumhuriyet Döneminde Halk Şiiri konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınanan Güzelliğin On Par'etmez adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

Kim okurdu kim yazardı

Bu düğümü kim çözerdi

Koyun kurt ile gezerdi

Fikir başka başk'olmasa (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010:107).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Cumhuriyet Döneminde Halk Şiiri konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Semai'de yer alan bulgular şunlardır:

Bağın duvarından aştım

Kırmızı gülüne koştum

Öptüm sardım helallaştım

Ne bağ duydu ne bağbancı

Bağın kapusunu açtım

Sanasın cennete düştüm

Doldurdum badesin içtim

Ne bağ duydu ne bağbancı (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 108).

Türk Edebiyatı kitaplarında dinî kavramın verilmesindeki gaye İslamiyet'te kader inancı; tasavvufî aşk; Allah'tan rahmet dilemek; tövbe etmek; İslamiyet öncesinde yeryüzünün yaratılışı; İslamiyet öncesinde sevaplar ve yasaklar; Gök Tanrı inancı; ölenin arkasından yapılan ağıt; ölüm; ahiret inancı; çok Tanrılı inanç; Budizm; besmele ile bir işe başlama; Mahşer inancı; Mirac; Peygamber sevgisi; Hz. Muhammed'in yol göstericiliğine inanmak gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından öğrenilmesini sağlamaktır.

4.1.11. Dürüstlük

Dürüstlük, doğruluk değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 4. metinde yer alan bulgular şunlardır:

Kül kömür ye namert lokmasını yeme

Gün olur başına kakar demişler (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 69).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldanıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdı, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti öldün: Türk milleti öleceksin! Güney'e Çogay Ormanı'na, Tögüldün Ovası'na konayım dersin Türk milleti öleceksin! Orda kötü kişi şöyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir deyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakınına gidip çok insan, öldün! O yere doğru gidersen Türk milleti öleceksin! Ötüken yerinde oturup kervan, kafile gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın (Ateş, M., Derman, S., 2010:55).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Atabetü'l Hakayık adlı mesnevîde yer alan bulgular şunlardır:

*İki neng birikse bir erde kalı,
Bükendi ol erge mürüvvet yolu:
Bir ol yangşar erse gereksiz sözün
İkinç yalğan erse ol ernal tili.*

*Eğer iki şey insanda birikirse, O adama
mürüvvet yolu kapandı emektir: Bunlardan
birincisi lüzumsuz sözlerle baş
ağırtmak. İkincisi de yalan söylemektir*
(Ateş, M., Derman, S., 2010: 75).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Dirse Han'ın yanındaki namertler Boğaç'ın yaşadığını öğrenince Dirse Han'ın kendilerini öldürmesinden korkarak Dirse Han'ı tutsak edip kafir illerine doğru kaçarlar. Babasının kaçırıldığını öğrenen Boğaç, yanına kırk yiğidini alarak kırk namerde yetişir. Babasını kurtarır. Oğlunun ölmediğini gören Dirse Han hatasını anlar, oğlunun yaşamasına çok sevinir. Boğaç'ın kahramanlığını duyan hanlar hanı Bayındır, Boğaç'a beylik verir. Boğaç, Boğaç Han olur. Dedem Korkut gelerek Boğaç Han için destan söyler, dua eder (Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 5. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil mert belli değil
Herkes yarasına derman arıyor
Deva belli değil dert belli değil*

*Fark eyledik ahır vaktin yittiğin
Merhamet çekilip göğe gittiğin*

*Gücü yeten soyar gücü yettiğin
Papak belli değil, börk belli değil*

*Adalet kalmadı hep zulüm doldu.
Geçti şu baharın gülleri soldu.
Dünyanın gidişi acayip oldu.
Koyun belli değil kurt belli değil.*

*Başım ayık değil kederden yastan,
Ah ettikçe duman çıkıyor festen,
Harabe yüz tuttu bezm-i gülistan,
Yayla belli değil yurt belli değil.*

*Çarh bozulmuş dünya ıslah olmuyor.
Ehl-i fukaranın yüzü gülmüyor.
Ruhsati de dediğini bilmiyor
Yazı belli değil hat belli değil(Ateş, M., Derman, S., 2010:153).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Köy Seyirlik adlı tiyatrodan yer alan bulgular şunlardır:

Tüccar : Hemşehriler! İstanbul'dan malı aldım. Ver elini Samsun dedik, vapura bindik. Zonguldak açıklarında bir fırtına koptu. Gemi battı. Canımı zor kurtardım. Zavallı katip boğuldu. Mallar gemide kaldı!

Süleyman Çavuş: Tüccar bizi kandırmaya kalkma, dolma yutmayız.

Birinci Köylü: Vapur batsaydı köy odasındaki radyodan duyardık.

İkinci Köylü: Geç babam geç!

Tüccar: Vallahi billahi doğru!

Üçüncü Köylü: Sus yemin çarpar.

(Köylüler vapurun batmadığına karar verirler. Hepsi birden kendilerini dolandırmaya çalışan tüccarı yaka paça edip yere yatırır. Bir köylü üstüne bir kova su döker, tüccar ıslanır. Halk güler.) (Ateş, M., Derman, S., 2010: 187).

Türk Edebiyatı kitaplarında dürüstlük kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta hak edilmeyen konum ya da kazançtan uzak durma; dürüst olanın her zaman kazanması; iyi niyeti kötüye kullanmama; her şartta ve her konumda doğruyu söyleme; yalan söyleyen, dürüst davranmayan kişinin cezalanması; görüldüğü gibi olma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.12. Edep/ Edepli Olma

Edepli olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İlahi adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Bilmek istersen seni
Can içre ara canı
Geç canından bul anı
Sen seni bil sen seni*

*Kim bildi e'falini
Ol bildi sıfatını
Anda gördü zatını
Sen seni bil sen seni*

*Görünen sıfatındır
Anı gören zatındır*

*Gayri ne hacetindir
Sen seni bil sen seni*

*Kim ki hayrete vardı
Nura müstağrak oldu
Tevhid-i zatı buldu
Sen seni bil sen seni*

*Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bulan ol kendi oldu
Sen seni bil sen seni (Ateş, M., Derman, S., 2010: 158).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Nefes adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Ey özün insan bilen
Var edep öğren edeb
Ey edep erkân bilen
Var edep öğren edeb*

*Edeptir asl-ı itaat
Küllî sıfat cümle zât
Varlığın edebe sat
Var edep öğren edeb*

*Gel Hakk'a olma asi
Ta gide gönlün pası
Dört kitabın manası
Var edep öğren edeb*

*Gaflet içinden uyan
Edepsiz olma ey can
Edeptir asl-ı iman
Var edep öğren edep*

...

*Kaygusuz Abdal uyan
Aşkı bil aşka boyan
Şöyle demiştir deyen
Var edeb öğren edeb* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 159).

Türk Edebiyatı kitaplarında edepli olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta insanın kendisi bilmesi; edebın öğrenilmesinin önemi; terbiye ve eğitimin toplum kurallarından biri olması; gafletten uzak durma; Hakk’a asi olamama gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.13. Hırslı Olmama

Hırslı olmama değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı’nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Kara Han, insanın getirdiği toprağı suyun üzerine serpti ve serperken de “Yer olsun!” diye buyurdu. Buyruk yerine geldi böylece yer yüzü yaratılmış oldu. Kara Han insana yine “Suya dal ve suyun dibindeki topraktan çıkar!” diye emir verdi. İnsan suya daldığı zaman, bu sefer, kendim için de toprak alayım, diye düşündü. İki avucuna da toprak doldurdu, birindekini Kar Han’dan gizlemek için ağzına attı, sakladı. Maksudı, Kara Han’dan saklayıp kendine göre bir yer yaratmaktır.

Bu düşünceyle avucundaki toprağı getirip Kara Han’a uzattı. Kara Han, bu toprağı da suyun üzerine serpti ve genişlemesini buyurdu. Ne var ki Kara Han’ın suya

serptiği toprak gibi insanın ağzının içine sakladığı toprak da büyüyip genişlemeye başlamıştı. Bunu düşünmeyen insan korktu, soluğu kesilecekti, neredeyse ölecekti.

Kara Han, insana:” Ağzındaki toprağı ne için sakladın?” diye sordu. İnsan, “Kendim için yer yaratmak niyetiyle saklamıştım.” diye cevap verdi. Kara Han da “Öyleyse at ağzından da kurtul!” dedi. İnsan, ağzında sakladığı toprağı attı. Bunlar yere dökülürken küçük tepeler meydana geldi. Bunun üzerine Kara Han, “Şimdi sen günahlı oldun.” dedi; “Bana karşı geldin, kötülük düşündün. Senden sonra sana uyan, senin gibi kötülük düşünenler, senin gibi kötü kişi olacaklar; bana itaat edenler ise iyi ve temiz düşünceli olacak, onlar güneş ve aydınlık yüzü göreceklerdir.” dedi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 32).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı’nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Ejder hakanı, şehzadeyi deniz kıyısına kadar götürdü. Orada şehzade kardeşine kavuştu. Kavuşup öpüştüler, kucaklaştılar, anlaştılar, feryat ettiler. Sonra memnun olup sevindiler. İyi şehzade, kardeşinden, beş yüz adamın ne olduğunu sordu. Kötü Düşünceli Şehzade, hepsinin talihsiz sular içinde yok olduğunu söyledi. Şehzade çok üzüldü ve ağladı. “Sen nasıl kurtuldun?” diye sordu. O da bir gemi parçasına tutunarak kurtulduğunu söyledi. Sonra ağabeyinden mücevheri bulup bulmadığı sordu. İyi Düşünceli Şehzade “Buldum.” diye cevap verdi. Daha sonra küçük kardeş ağabeyine “Siz yorgunsunuz, biraz uyuyun, ben mücevheri tutarım.” dedi. O da mücevheri kardeşine verip uyudu. O zaman Kötü Düşünceli Şehzade’nin gönlüne şeytan düşüncesi geldi. “Annem, babam öteden beri beni sevmiyor. Şimdi ağabeyim bu mücevherle giderse mavi göğe yükselecek, ben ise boş yere dolaşmış olacağım. İyisi mi bunun gözlerini oyayım, kendi kendine ölsün.” diye düşündü. İki kamışı şiş yapıp ağabeyinin gözlerine saplayarak, balık gibi debelenerek hıçkıra hıçkıra ağladı. Bir yer-su cini hırsızın kardeşi olduğunu ve kendisini ülkesine ulaştırabileceğini söyledi. Bu arada Kötü Düşünceli Şehzade ülkesine varmıştı. Yalnız kendisinin kurtulduğunu babasına arz etti. o zaman han babası kötü işli oğlundan şüphelendi. “Sevgili oğlum öldüyse bunun da yüzünü görmeyeyim. Oğlumun haberi, iyi veya kötü, gelinceye kadar zindanda

yatsın.” diye ferman buyurdu. Elini ayağını bağlayıp zindana attılar (Ateş, M., Derman, S., 2010: 59).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı’nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

O kırk yiğit haset eylediler, birbirine söylediler: Gelin oğlanı babasına çekiştirelim. olur ki öldürür, gene bizim izzetimiz hürmetimiz onun babasının yanında hoş olur, ziyade olur dediler. Vardı bu kırk yiğidin yirmisi bir yana. yirmisi de bir yana oldu. Önce yirmisi vardı, Dirse Han’a şu haberi getirdi, der: Görüyor musun Dirse Han neler oldu, murada maksuda ermesin, senin oğlun kötü çıktı hayırsız çıktı, kırk yiğidini yanına aldı, kudretli Oğuz’un üstüne yürüyüş etti, nerede güzel ortaya çıktı ise çekip aldı, ak sakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütunu çekti, akan duru sulardan haber geçer, çapraz yatan Ala Dağ’dan haber aşar, hanlar hanı Bayındır’a haber varır, Dirse Han’ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, gezdiğinden öldüğün daha iyi olur.

Bayındır Han seni çağırır, sana müthiş gazap eyler, böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak daha iyidir, öldürsene dediler. Dirse Han varın getirin, öldüreyim, dedi. Böyle deyince hanım, o namertlerin yirmisi daha çıka geldi ve bir dedikodu onlar da getirdiler. Der: Kalkarak Dirse Han senin oğlun yerinden doğruldu, göğsü güzel koca dağa ava çıktı, sen var iken av avladı kuş kuşladı, anasının yanma alıp geldi, al şarabın keskininden aldı içti. anası ile sohbet eyledi, babasına kast eyledi, senin oğlun kötü çıktı hayırsız çıktı, çapraz yatan Ala Dağ’dan haber geçer, hanlar hanı Bayındır’a haber varır, Dirse Han’ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, seni çağırırlar, Bayındır Han’ın katında sana gazap olur, böyle oğul nene gerek, öldürsene dediler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

Türk Edebiyatı kitaplarında hırslı olmama kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta kendine ait olmayan bir şeyi istememe; becilliğin, ‘ben’in ön planda olmaması; ‘ben’ yerine ‘biz’ kavramının içselleştirilmesi; başkasının malına göz

dikmeme; aç gözlü olmama; başkası için kötülük düşünmeme; kendi mevkii için başkasının kötülüğünü istememe gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.14. İstişare İçinde Olma

İstişare değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyafet) verdi. Oğuz Kağan halkı çağırdı, ahali birbirine danıştı ve geldi (Ateş, M., Derman, S., Y., 2010: 26).

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nazırı idi. Adı Uluğ Türük idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve üç gümüş ok da şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düştü gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: "Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin kağanım, senin hayatın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı, bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın!"

Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün sözünü beğendi, onun öğüdünü dinledi ve öğüdüne göre yaptı. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve "Benim gönlüm avlanma istiyor. İhtiyar olduğun için benim artık cesareti yoktur. Gün, Ay ve Yıldız, doğu tarafına sizler gidiniz; Gök, Dağ ve Deniz, sizler de batı tarafına gidin." dedi.

Ondan sonra üçü doğu tarafına, üçü de batı tarafına gittiler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 27).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Şu Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Bunların hepsi gençti. Veziri, hükümdara; “Sen İskender’e karşı gençleri gönderdin. Onlarla birlikte yaşlı ve savaşta denenmiş birisinin de bulunması gerektir.” dedi. Hükümdar çok yaşlı manasına gelen “üge” dedi. Vezir “evet dedi ve yaşlı bir adam gönderdi, İskender de bir öncü kolu göndermişti (Ateş, M., Derman, S., 2010: 46).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan koşma metninde yer alan bulgular şunlardır:

*Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan, gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince
Anı yad ellere açıcı olma*

*Mecliste ârif ol kelâmı dinle
El iki söylerse, sen birin söyle
Elinden geldikçe sen eylik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma*

*Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen eyilik et de o zayi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma*

*El âriftir, yoklar senin bendini
Dağıdırlar tuzağını, fendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma*

*Muradım nasihat bunda söylemek
Size lâıyk olan onu dinlemek
Sev seni sevmeyeni, zay'etme emek
Sevenin sözünden geçici olma*

*Karac'oğlan söyler sözün, başarır
Aşkın deryasını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M 2010: 67).*

Türk Edebiyatı kitaplarında istişare kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta bir işe başlarken insanların birbirine danışması; büyüklerin akıl vermesi, nasihat etmesi; birlikte karar verme; başına buyruk davranmama gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.15. İtaatkar Olma

İtaatkarlık değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

*Toydan sonra Oğuz Kağan beylere ve halka buyruk verdi ve;
"Ben sizlere oldum kağan,
Alalım yay ile kalkan,
Nişan olsun bize buyan,
Bozkurt olsun (bize) uran,
Demir kargı olsun orman,
Av yerinde yürüsün kulan,
Daha deniz, daha müren,*

Güneş bayrak, gök kurıkan.”

dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler yolladı, tebliğler yazdı ve elçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle yazılmıştı:

“Ben Uygurların kağanıyım ve yeryüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse hediyelerini kabul ederek onu dost edinirim. Kim baş eğermezse gazaba gelirim düşman sayarak ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu astırır ve yok ettiririm.”

Yine o zamanlarda sağ yanda Altun Kağan adında bir kağan vardı. Bu Altun Kağan, Oğuz Kağan’a elçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti. Ve yakut taşlar alıp pek çok cevahir yollayarak bunları Oğuz Kağan’a saygı ile sundu. Ona itaat etti, iyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost oldu.

Sol yanında Urum adında bir kağan vardı. Bu kağanın askeri ve şehirleri pek çoktu. Bu Urum Kağan, Oğuz Kağan’ın emirlerini dinlemezdi. Onun arkasından gitmezdi. Ben onun sözünü tutmam diyerek emrine bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi, bayrağını açarak askeriyle ona karşı yürüdü (Ateş, M., Derman, S., 2010: 29).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı’nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tabidir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 55).

Türk milletini toplayıp il tutacağımı burada vurdum. Yanılıp öleceğini yine burada vurdum. Her ne sözüm varsa ebedi taşta vurdum. Ona bakarak bilin. Şimdiki Türk milleti, beyleri, bu zamanda itaat eden beyler olarak mı yanılacaksınız? Ben ebedî taş yontturdum (Ateş, M., Derman, S., 2010: 55).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Nefes adlı halk şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Edeptir asl-ı taat
Küllî sıfat cümle zât
Varlığın edebe sat
Var edep öğren edeb*

*Gel Hakk'a olma asi
Ta gide gönlün pası
Dört kitabın manası
Var edep öğren edeb (Ateş, M., Derman, S., 2010: 159).*

Türk Edebiyatı kitaplarında itaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta halkın yönetime itaat etmesini beklemek; başka kağanların itaat etmesini arzulamak; halkın yönetimin söylediklerini yapması, devlete itaat etmesi; toplumun genel kabullerine boyun eğme; yöneten-yönetilen kesim arasındaki ilişkilerin düzenlemesi; kulun Allah'a itaat etmesi gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.16. İyi Huylu, Ahlaklı Olma

İyi huylu olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Birinci çocuk doğmadan önce annesinin huyu fenalaşmış, sinirli ve kibirli olmuştur. Doğum sırasında ise huyu güzelleşmiştir. Müneccimler bu çocuğa Edgü Ögü Tigin adını verdiler. İkinci çocuk doğmadan önce annesinin huyu iyi, sözleri yumuşak idi. Doğum sırasında ise huyu fenalaşmıştı. Müneccimler bu çocuğa Aylık Ögü Tigin adını verdiler. İyi Düşünceli Şehzade akıllı ve sevimli idi. Babası ve annesi onun üzerine titrerdi. Kötü Düşünceli Şehzade ise tamamen aksi idi. Annesi ve babası onu görmek bile istemezdi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 57).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Zeynep'im adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Kangal'dan aşağı Mamaş'ın köyü
Derindir kuyusu serindir suyu
Güzeller içinde Zeynep'in huyu (Ateş, M., Derman, S., 2010: 144).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Karagöz'ün Gelin Olması Oyunu adlı tiyatrodan yer alan bulgular şunlardır:

Karagöz, Tuzsuz Deli Bekir'e kötü alışkanlıklarından dolayı çevresindekileri üzdüğünün, niçin böyle bir evliliği tezgahladıklarını an anlatarak nasihatlerde bulunur. Tuzsuz Deli Bekir de kötü alışkanlığını bırakacağını söyleyerek yemin eder (Ateş, M., Derman, S., 2010: 177).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri(XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Atabetü'l Hakayık adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*“Kötezgil tilingni, kil az kıl sözüng,
Kötezilse bu til, kötezlür özüng,*

*Gel dilini gözet ve az konuş. Çünkü dil
gözetilirse nefsin de korunmuş olur.*

*Resul “erni otka yüzün atkucı,
Til ol tidi, yağ til, yol ottın özüng.*

*Peygamber, “insanı yüzü koyun ateşe
atan dilidir.” dedi. Ağzını topla ve
kendini ateşten kurtar.”*

*İki neng birikse bir erde kalı,
Bükendi ol erge mürüvvet yolu:
Bir ol yangşar erse gereksiz sözün
İkinç yalğan erse ol ernalı tili.*

*Eğer iki şey insanda birikirse, O adama
mürüvvet yolu kapandı emektir:
Bunlardan birincisi lüzumsuz sözlerle
baş ağtırtmak. İkincisi de yalan
söylemektir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 75)*

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler’in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Koşma adlı eserde yer alan bulgular şunlardır:

*Mecliste ârif ol kelâmı dinle
El iki söylerse, sen birin söyle
Elinden geldikçe sen eylik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma*

*Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen eyilik et de o zayı olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma*

...

*Muradım nasihat bunda söylemek
Size lâıyk olan onu dinlemek
Sev seni sevmeyeni, zayı etme emek
Sevenin sözünden geçici olma*

Karac'oğlan söyler sözün, başarır

Aşkın deryasını boydan aşırır

Seni bir mecliste hacil düşürür

Kötülerle konup göçücü olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 67).

Türk Edebiyatı kitaplarında iyi huylu olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yumuşak huylu olma; toplum ahlakına uyma; toplum ahlakı ile ahlaklanma; insanların kalbini kırmama; az konuşup güzel söz söyleme; kötü söz söylemekten kaçınma; insanlara iyilik etme; doğru konuşma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.17. İyimserlik

İyimserlik değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 3. metinde yer alan bulgular şunlardır:

Bulut asumana ağar

Yerlere rahmetler yağar

Gün doğmadan neler doğar

Dedikleri gerçek imiş (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010:65).

Türk Edebiyatı kitaplarında iyimserlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yarından umutlu olma; yarına umutla bakma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.18. Kahramanlık

Kahramanlık değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metinleri İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Koca Duha Oğlu Deli Dumrul adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Deli Dumrul der: Bre, Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, ya kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi. Çekildi döndü Deli Dumrul evine geldi (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 108).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Gülen Nar ile Ağlayan Ayva adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Yörük beyini görünce Nar başlamış gülmeye, Ayva başlamış ağlamaya, dev de başlamış homurdanmaya Yörük beyinin tüyleri diken diken olmuş ama "Allah" deyip yılan dişli hançerine sarılmış, bir vuruşta yedi başını birden doğramış devin. O zaman bin yıllık ağaç eğilmiş; Yörük beyi de Gülen Nar ile Ağlayan Ayva'yı koparmış dalından (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 139).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Bu sefer o ağacın dibinde(kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti(Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt birkaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan da askeri ile durdu. Burada İtil Müren adında bir deniz vardı. Bu İtil Müren'in kenarında bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı ile kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu, halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma öyle yaman oldu ki İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıpkırmızı oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 27).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Koşuk adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

<i>Alplar arığ alkışur</i>	<i>Alplar yaman vuruşur,</i>
<i>Küç bir bir üze alkaşur</i>	<i>Sırt verilir, güç birleşir,</i>
<i>Bir bir üze alkaşur</i>	<i>Övgü övgüye karışır,</i>
<i>Edgermedip ok atar</i>	<i>Ölümü unuttur, ok atar (Ateş, M., Derman, S.,</i>

2010: 84).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Battalname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Hemen o evliyaların şahı nara atıp meydana girdi. Kurt lain yine bir ok kirişe koydu. Diledi ki doldurup ata. Hemen Seyyid Battal Aşkar'ı sürdürdü, Kurt laine öyle bir süngü vurdu ki götürdü, laine yere vurdu. Lainin canı cehenneme gitti. Küffar askerinden feryat figan koptu. Sonra küffardan lain Zirun meydana girdi. Seyyid Battal onu da bir darbe ile öldürdü (Ateş, M., Derman, S., 2010: 92).

Hemen hazırlık görüp davullar dövdüler. İstanbul tarafına yöneldiler. Esatur mal ile asker toplar. Ancak askerler Battal Gazi'yi durduramayacaklarını anlayınca büyüücü ifritleri çağırırlar. Büyücü Harus'a mektup yazarlar. Harus ordusuyla çıkagelir. Harus, Battal Gazi'yi tek başına yenemeyeceğini, bu sebeple Zülkarneyn'in mezarında

bulunan Güzende Cazu'yu çağıracağını söyler. Kayser'in ordusu tekrar yenilir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 93).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han'ın Destanını Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Dirse Han'ın yanındaki namertler Boğaç'ın yaşadığını öğrenince Dirse Han'ın kendilerini öldürmesinden korkarak Dirse Han'ı tutsak edip kafir illerine doğru kaçarlar. Babasının kaçırıldığını öğrenen Boğaç, yanına kırk yiğidini alarak kırk namerde yetişir. Babasını kurtarır. Oğlunun ölmediğini gören Dirse Han hatasını anlar, oğlunun yaşamasına çok sevinir. Boğaç'ın kahramanlığını duyan hanlar hanı Bayındır, Boğaç'a beylik verir. Boğaç, Boğaç Han olur. Dedem Korkut gelerek Boğaç Han için destan söyler, dua eder (Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danişmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Diğer tarafta kafirler yine kale kapısını açıp Müslümanlarla cenge tutuştular. Artuhı ve Efrumiyye kafirlere karşı durup cenk ederlerdi. Kale تنها kalmıştı, kafirlerin bir kısmı da uyuyorlardı. Öte yandan, Melik gizli yoldan kaleye girdi. Hangi evde bir ses ve hareket varsa o evin kapısını dışarıdan bağladılar. Yüz kişinin kale kapısında içkiden sarhoş olup ölmüş gibi yattığını gördüler. Melik Gazi, Osman ve diğer gaziler kılıç çekip o yüz kafiri öldürdüler. Melik, kale kapısının kilidini kırdı, kapıyı açtılar, dışarı çıktılar. Hendek üzerine köprü kurulmuş olduğunu gördüler. Derhal Melik Danişment, fetih haberini iki kişi gönderip Müslümanlara bildirdi. Müslümanlar şad oldular. Bin kişi bayrağı alarak kaleden yana yürüyüp bayrağı burcun üzerine çıkardılar. Gaziler burcun başında hep beraber öyle bir tekbir getirdiler ki alem yankılandı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 4. metin adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

*İbtidâ Bağdat'a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar, kaptı sancağı
İletti hendeğe dikti Genç Osman*

*Bağdat'ın kapısını Genç Osman açtı
Gören kafirlerin tedbiri şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Cennet-i âlâya göçtü Genç Osman*

*Eğerleyin kır atımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepsin
Sabah namazında Bağdat kapısını
Allah Allah deyip açtı Genç Osman*

*Sultan Murat eydür: Gelsin göreyim
Nice kahramandır ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman*

*Kul Mustafa'm karakolda gezerken
Gülle kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni döğerken*

Şehitlere serdâr oldu Genç Osman (Ateş, M., Derman, S., 2010: 152).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi,

edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 6.metin adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

*Yiğitler silkinip ata binende
Dereelerde boz kurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçar dön olur*

*Yiğit cıdasını almış atıyor
Ak elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor
Kaçma kötü kaçma şimdi hûn olur*

*Bir yiğit cıdasın almış eline
Başını koymuş da yiğit yoluna
Kalkan paralana zırhlar deline
Kanlı gömlek koç yiğide don olur*

*Köroğlu çağırır figan ağıtlar
İman ehli birbirini öğütler
Boydan boya demir donlu yiğitler
Çalar cıdasını kahraman olur (Ateş, M., Derman, S., 2010:153).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Destan adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Kalktı yelken eyledi Murat Reis,
Baş başa düşmana varırım demiş.
Vaktinize hazır olun gaziler,
Ya ser verir, ya ser alırım demiş.*

*Biz şaşırttık ol düşmanın yolunu
Kimse bilmez gazilerin halini,
Hazır edin kumandanın birini,
Alırım yedekte sürürüm demiş.*

*Türk pirleri eydür, kurtarın bizi
Biz de dedik Allah kurtarsın sizi.
Ölenimiz şehit, öldüren gazi,
Gün bugünkü gündür ururum demiş.*

*Kul Mustafa'm daim söyler özünden
Gaziler de cenk eylemiş yolundan,
Koyuverin Türk'ü bilek demirinden
Boyuna küffarı ururum demiş (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 70).*

Türk Edebiyatı kitaplarında kahramanlık kavramının verilmesindeki gaye, toplumsal hayatta olağanüstü varlıklarla mücadele etme; bir başkasının sağlığı için canını tehlikeye atma; düşmanla savaşma; vatani korumak ve kurtarmak için savaşma; zor durumdaki birine yardım etmek için gösterilen çaba; savaşmaktan korkmama; savaştan, dövüşmekten kaçmama; vatan için şehit ve gazi olma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.19. Kanaatkarlık

Kanaatkar olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri(XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divanı Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Ümmet bolsang gariblerge tâbi bolgıl Ümmet olsan, gariplere tabi Olsen,

Ayet hadis her kim aytsa sâmi bolgıl *Ayet, hadis her kim derse, sami ol sen,*
Rızık u ruzi her ne berse kâni bolgıl *Rızık, nasip her ne verse, kani ol sen*
Kâni bolup şevk şarabın içtim muna *Kani olu şevk şarabını içtim işte*
 (Ateş, M., Derman, S., 2010: 76).

Işk şiddeti başka tüşse aşık neyler *Aşk şiddeti başa düşse, âşık neyler;*
Bigâneler taşlar atıp anga küler *Bigâneler taşlar atıp ona güler;*
Dîvâne dip başın yarıp kanga bular *Divane diye başını yarıp kana bular;*
Şâkir bolup hamd u senâ aytar dostlar *Şâkir olup hamd ve senâ söyler dostlar.*
 (Ateş, M., Derman, S., 2010: 86)

Türk Edebiyatı kitaplarında kanaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta elindekiyle yetinme; şükretme; isyan etmeme; Allah’a şükretme gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.20. Kendine Bakma, Sağlıklı Olma

Kendine bakma, sağlıklı olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler’in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

İlkin, biri yüz batmanlık, öteki iki yüz batmanlık iki külünk yaptırdı. Kesici araçlar yaptırdı, demirden, çelikten. Bir yandan da kendine iyi bakıyor, kollarına güç topluyordu (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 150).

Türk Edebiyatı kitaplarında kanaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta Başarılı olabilmek için kendine bakmanın, sağlıklı olmanın önemini kavrama gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.21. Misafirperverlik

Misafirperverlik değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın Destan Dönemi konusunda örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyafet) verdi. Oğuz Kağan halkı çağırdı, ahali birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türü yemekler, türlü şaraplar, tatlılar ve kımızlar yediler ve içtiler (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 27).

Oğuz Kağan büyük ordugah kurdu. Sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi, üstüne bir altın tavuk koydu, altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu, dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanında Bozoklar oturdu, sol yanda Üç Oklar oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler içtiler ve sevindiler (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 28).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesi yer alan bulgular şunlardır:

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yer yüzüne diktirmişti Alaca gölgeliği gök yüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kırmızı otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu (Ateş, M., Derman, S., 2010: 97).

Türk Edebiyatı kitaplarında misafirperverlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta misafire saygılı olma; evine gelen konuğu ağırlamaktan mutlu olma; misafire ikramlarda bulunma; misafire bulunan ikramlarda cömert olma; misafir için hazırlık yapma; misafiri en iyi şekilde ağırlama gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.22. Ödüllendirme

Ödül değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metinleri İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Padişah ile Çocukları adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken bir zamanlar ülkenin birinde, bir padişahla üç oğlu varmış. Gel zaman git zaman, oğlanlar büyüyüp babalarına evlenmek istediklerini söylemişler. Bunun üzerine padişah, büyük oğluna, “Yayını al ve okunu istediğin yöne at.” demiş. Büyük oğlanın attığı ok gidip bir sarayın bahçesine düşmüş. Padişah da gidip o sarayın kızını isteyerek oğluyla evlendirmiş. Sonra da ortanca oğlunu çağırıp ondan da okunu atmasını istemiş. Ortanca oğlanın da oku bir başka sarayın bahçesine düşmüş ve o da sarayın prensesiyle evlendirilmiş. Sonunda sıra küçük oğlana gelmiş. Babası ona da “Haydi oğlum sen de okunu at bakalım.” demiş. Küçük oğlanın oku bir gölün ortasına düşmüş (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 125).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Gülen Nar ile Ağlayan Ayva adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Yörük beyi eğilmiş, çobanın eline varmış, doğrulmuş Kafdağı'nın yolunu tutmuş. O gitmiş, yol gitmiş; tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi geçerek Kafdağı'na yetişmiş. "Açıl kapım açıl!" demiş, açılmış kapı. Bir de bakmış ki ne baksın!...Başı göklere değen bir ağaç. Ağacın altında yedi başlı bir dev, dalında da Gülen Nar ile Ağlayan Ayva...

Yörük beyini görünce Nar başlamış gülmeye, Ayva başlamış ağlamaya, dev de başlamış homurdanmaya. Yörük beyinin tüyleri diken diken olmuş ama "Allah" deyip yılan dişli hançerine sarılmış, bir vuruşta yedi başını birden doğramış devin. O zaman bin yıllık ağaç eğilmiş; Yörük beyi de Gülen Nar ile Ağlayan Ayva'yı koparmış dalından (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 139).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Altay Türklerinin Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

"Şal-Yime, sen aklını kaybedenleri, körpe çocukları, kısrak yavrularını, inek buzağılarını koru, iyi sakla. İyilik yapmış olan ölülerin canlarını yanına al, kendi kendini öldürenleri ama! Zenginlerin malına göz dikenleri, hırsızları başkalarına düşmanlık edenleri da alma, benim için ve hakani için savaşıp ölenleri al, benim yanıma götür! İnsanlar, size yardım ettim, sizden fena ruhları uzaklaştırdım. Fena ruhlar insanlara yaklaşırlarsa onlara yemek versinler. ...şimdi uzaklara gidiyorum. Tekrar geldiğim zaman sizin iyilik ve fenalıklarınızın hesabını göreceğim (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 143).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Ağırlık kaldırmaya, bu yolda türlü alıştırma yapmaya, soluğunu genişletmeye de başladı. Önce üç kilo, beş kilo ağırlıkta taşları kaldırıp fırlatıyordu ötelere. Daha sonra, daha ağır taşları atar oldu. Böyle böyle, iş geldi yüz kiloluk külüngü kaldırmaya.

Bir süre sonra onu da başardı Ferhat. Bilmem yalan, bilmem doğru derler ki bu çalışmayla, iki yüz kiloluk külüngü bile kaldırır oldu (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 150).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının I. Ünitesi Tarih İçindeki Türk Edebiyatı'nın, Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Bozkurt Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Aşine, kardeşlerinin içinde en akıllı, en gözü pek, en yiğit olanı idi. Bu yüzden Türk hakanı oldu (Ateş, M., Derman, S.,2010: 17).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Bu düşünceyle avucundaki toprağı getirip Kara Han'a uzattı. Kara Han, bu toprağı da suyun üzerine serpti ve genişlemesini buyurdu. Ne var ki Kara Han'ın suya serptiğı toprak gibi insanın ağzının içine sakladığı toprak da büyüyip genişlemeye başlamıştı. Bunu düşünmeyen insan korktu, soluğı kesilecekti, neredeyse ölecekti (Ateş, M., Derman, S., 2010: 33).

Kara Han, insana:” Ağzındaki toprağı ne için sakladın?” diye sordu. İnsan, “Kendim için yer yaratmak niyetiyle saklamıştım.” diye cevap verdi. Kara Han da “Öyleyse at ağzından da kurtul!” dedi. İnsan, ağzında sakladığı toprağı attı. Bunlar yere dökülürken küçük tepeler meydana geldi. Bunun üzerine Kara Han, “Şimdi sen günahlı oldun.” dedi; “Bana karşı geldin, kötülük düşündün. Senden sonra sana uyan, senin gibi kötülük düşünenler, senin gibi kötü kişi olacaklar; bana itaat edenler ise iyi ve temiz düşünceli olacak, onlar güneş ve aydınlık yüzü göreceklerdir.” dedi (Ateş, M., Derman, S.,2010: 33).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek

metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

İyi Düşünceli şehzade babasının ve annesinin yanına gelerek “Eğer bu mücevher insanı arzusuna hakikaten kavuşturuyorsa annemim ve babamın gözleri açılsın.” dedi. Annesini ve babasının gözleri açıldı (Ateş, M., Derman, S.,2010: 59).

O zaman han babası kötü işli oğlundan şüphelendi. “Sevgili oğlum öldüyse bunun da yüzünü görmeyeyim. Oğlumun haberi, iyi veya kötü, gelinceye kadar zindanda yatsın.” diye ferman buyurdu. Elini ayağını bağlayıp zindana attılar (Ateş, M., Derman, S.,2010: 59).

Ayın on beşinci günü sabahleyin şehzade, yıkanarak ve güzel elbiseler giyerek yüksek bir kuleye çıktı. Elinde bir buhurdan tutuyordu. “bütün canlılara iyilik etmek için kıymetli mücevheri tedarik etmek üzere büyük zahmetlere katlandım.” dedi. Tam bu sırada doğudan bir rüzgar koptu; her taraf temizlendi; gökten güzel elbiseler, inciler, altınlar, gümüşler, canlılara gereken her şey yağmaya başladı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 61).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı’nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Meningdin açığ bolsu sindin tapug
Tapug bolsa ötrü açar kut kapug*

*Senden hizmet olsun, benden ihsan;
yerinde olursa ikbal kapılarını açar.*

*Bu künde naru sen kıyılma tapın
Tapınsa öter beg tapugçı hakın*

*Bugünden itibaren sen dürüstlükle
hizmete başla, elbette bey hizmet
edenin hakkını öder*

(Ateş, M., Derman, S.,2010:73).

*Yir öpti ay toldı aydı ilig
Yarutsa közin birdi devlet elig*

*Ay Toldı yer öptü ve dedi ki “Hükümdarın
gözü sevinç ile parlarsa devlet ona hizmet
edene elini uzatır*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 79).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı’nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Tepe gibi et yığdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taala bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddetten sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığım dadılara verdi, baktırdı. At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han’ın ordusuna karıştı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 97).

Dirse Han’ın oğlancığı kaçmadı. Ok meydanının ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı helak kılsın. Oğlan yumruğu ile boğanın alnına kıyasıya tutup vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa oğlana sürdü tekrar geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğu ile sert vurdu. Oğlan bu sefer boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın basma çıkardı. Boğa ile oğlan bir hamle çekiştiler. İki kürek kemiğinin üstüne boğanın köpük bağlandı. Ne oğlan yener, ne boğa yener. Oğlan fikreyledi, der: Bir dama direk vururlar, o dama destek olur, ben bunun alnına niye destek oluyorum duruyorum dedi. Oğlan boğanın alnından yumruğunu giderdi, yolundan savuldu. Boğa ayak üstünde duramadı, düştü tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağına el attı. Boğanın basını kesti. Oğuz beyleri gelip oğlanın basma toplandılar, aferin dediler. Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, beraberine alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alı versin dediler. Çağırdılar. Dedem Korkut gelir oldu. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut oğlanın babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana
 Taht ver erdemlidir
 Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana
 Biner olsun hünerlidir
 Ağullardan on bin koyun ver bu oğlana
 Etlik olsun hünerlidir
 Develerden kızıl deve ver bu oğlana
 Yük taşıyıcı olsun hünerlidir
 Altın başlı otağ ver bu oğlana
 Gölge olsun erdemlidir
 Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana.
 Giyer olsun hünerlidir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 96-97).

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin dedi. Dirse Han oğlana beylik verdi, taht verdi. Oğlan tahta çıktı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 97).

Dirse Han'ın yanındaki namertler Boğaç'ın yaşadığını öğrenince Dirse Han'ın kendilerini öldürmesinden korkarak Dirse Han'ı tutsak edip kafir illerine doğru kaçarlar. Babasının kaçırıldığını öğrenen Boğaç, yanına kırk yiğidini alarak kırk namerde yetişir. Babasını kurtarır. Oğlunun ölmediğini gören Dirse Han hatasını anlar, oğlunun yaşamasına çok sevinir. Boğaç'ın kahramanlığını duyan hanlar hanı Bayındır, Boğaç'a beylik verir. Boğaç, Boğaç Han olur. Dedem Korkut gelerek Boğaç Han için destan söyler, dua eder (Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danişmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Etrafındakiler aman dileyip Niksar kafirleri bize akın kıldıkları için korkudan kafir olduk deyince Melik Gazi'nin kalbi yumuşadı, bunları bağışladı. Dükiyye halkından kalanların yanına şehri korumaları için bin kişi bıraktı. Abdullah-ı Tokadi'yi

yönetici olarak atadı. Hatip, imam ve müezzin tayin ettiler. Daha sonra Tokat'a döndüler. Tokat halkı olanlara çok sevindi. Melik'in emriyle Tokat önlerine otağlar kuruldu. Melik'in otağını atlas ve ibrişimlerle döşediler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 4.metin adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

*Sultan Murat eydür: Gelsin göreyim
Nice kahramandır ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman*

*Kul Mustafa'm karakolda gezerken
Gülle kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni döğerken
Şehitlere serdâr oldu Genç Osman* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 152).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Koşma şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen eyilik et de o zayi olmaz* (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 67).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Destan şiirde yer alan bulgular şunlardır:

Türk pirleri eydür, kurtarın bizi

Biz de dedik Allah kurtarsın sizi.

Ölenimiz şehit, öldüren gazi,

Gün bugünkü gündür ururum demiş (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 70).

Türk Edebiyatı kitaplarında ödül kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta kazandığı başarının karşılığı alma; çalışmanın karşılığını alma; yapılan iyiliklerin karşılığı verme; çalışmanın karşılığı alma; yapılan kötülüğün karşısında ödül almama; kötü niyetin cezalandırılması; başarının karşılığında iyi mevkilere gelme; çalışmanın karşılığında alınan mükafat; sabrın sonunda elde edilen ödül; gösterilen kahramanlık sonucunda isteğine kavuşma; gösterilen kahramanlık sonucunda isim alma; kazanılan başarı için beylik verme; savaşta gösterilen kahramanlık sonucunda verilen ödül; vatani için savaşmanın karşılığında gazilik ve şehitlik mertebesine ulaşma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.23. Sabırlı Olma

Sabırlı olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 1.metin adlı koşukta yer alan bulgular şunlardır:

Kara tünüş keçürsedim

Ağır unı uçursadım

Yetikenig kaçursadım

Sakış içrek ünüm toğdı

Karanlık gecenin geçmesini,

Ağır uykunun uymasını istedim.

Yedikardeşler yıldızının dönüşünü

defalarca saydım.Ben sayarken

günümün güneşi doğdu (Geçmen, C.,

Bursalıoğlu, Y., 2010:68).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 2.metin adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Gurbet elde bir hal geldi başıma,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir.
Derman arar iken derde düş oldum,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir* (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 85).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade İle Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Baranas ülkesinin mihracesi çok akıllı ve iyi idi. Halkı iyi kanunlarla ve adaletle idare ederdi. Altmış küçük beyliği, sekiz yüz kalesi, beş yüz beyaz fili, yirmi bin eşi vardı. Fakat oğlu yoktu. Birgün Mihrace halka, dağ, ırmak ve ağaç tanrılarına dua etmelerini ve kurban sunmalarını emretti. On iki yıl sonra Mihracenin birinci ve ikinci eşi hamile kaldı. Sonra da birer oğlan doğurdu (Ateş, M., Derman, S., 2010: 57).

Türk Edebiyatı kitaplarında sabırlı olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta kötü günlerin geçmesi için sabırla bekleme; isyan etmeme; evlat sahibi olmak için uzun yıllar bekleme gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.24. Sevgi

Sevgi değeriyle ilgili Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 2.metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Ben bir seyyah Arap olsam
Giysem karayı karayı
Yitirdim nazlı yarimi
Bulsam arayı arayı*

*Irak yollar yakın olsa
Her güzelde hakkım olsa
Dostum Lokman Hekim olsa
Sarsam yarayı yarayı*

*Yarayı düşürsem ardıma
Bir ateş düştü yurduma
Benim unutulmaz derdime
Bulsam çareyi çareyi (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 60).*

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 2.metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Şol salınıp giden dilber
Boyuna kurban olduğum
Eğlen burda tanışalım
Diline kurban olduğum*

*Sabahtan uğradım yare
İşimden oldum avare
Ayağın bastığı yere
Tozuna kurban olduğum*

*Karac'oğlan söyler daim
Yar ile nic'olur halim
Anası bir katı zalim
Kızına kurban olduğum (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 68).*

*Güzel senden ayrılalı
Hayli zaman oldu gel gel
Bak gözümde akan yaşım
Âb-ı revan oldu gel gel*

*Böyle m'olur küsüp gitmek
Seni seveni terk etmek
Haram oldu yemek içmek
İşim fiğan oldu gel gel (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 68).*

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 6.metin adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulaman
Gönlümdeki köşk olmasa*

*Tabirin sığmaz kaleme
Derdin dermandır yareme
İsmin yayılmaz aleme
Aşıklarda meşk olmasa (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 69).*

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Şiir İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 2.metin adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Kağıda yazarlar ufak yazılar,
Anasız olur mu körpe kuzular.
Yürek yaralıdır, ciğer sızılar,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 85).*

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Olay Çevresinde Oluşan Edebi Metinleri Tanıma ve Gruplandırma konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Balıkçı Güzeli adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

“Ben, seninle evleneceğim.” diyor. Oğlan da:

“İyi ama, sen birgün balıkçı olduğumu hatırlatır, başıma kakarsın. Ben tahammül edemem.” diyor. Kız:

“Ben, seni seviyorum. Öyle bir şey yapmam.” diye söz veriyor. Oğlan da “Peki.” diyor, razı oluyor (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 98).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Şirin, onlara baka baka, çiçekleri koklaya koklaya, yapının olduğu yere doğru giderken bir de baktı ki karşıdan Ferhat gelmekte. Yüreği atmaya başladı, hem de küt küt (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 146).

Ferhat da Şirin'i gördü. Yüreği çarpmaya başladı. Delikanlı onu bir daha göreceğini ummuyordu. Böyle, hiç beklemediği bir anda onu görünce dizlerinin bağı çözülür gibi oldu. Ferhat, sevgiden alıyordu gücünü (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 146).

*Aşk ile dağlar delirim,
Aşk olmasa ben niderim,
Yandım o yarin elinden
Gece gündüz ah ederim*

*Dağları delen yarım,
Kalbimi bilen yarım
Bari, ne duruyorsun*

El aç da dilen yarım.

Aşka çare bulunmaz

Benim derdim bilinmez

Dilenmek bir şey değil

Ama, yar dilenilmez (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 149).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının I. Ünitesi Tarih İçinde Türk Edebiyatı'nın, Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan koşma adlı eserde yer alan bulgular şunlardır:

Benden selam olsun Bulu Beyi'ne

Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Muhabbeti düştü gönlüm evine

Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi.

Ben de Köroğlu'yum yolum salasın

Koç yiğidi arz ettiren sılasın

Depretmeden demir yayın cıdasın

Oğlum Ayvaz seni göresim geldi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 20).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başına ateşli ve parlak bir beni vardı, Demirkazık(Kutup Yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki gülse Gök Tanrı gülüyor, ağlasa Gök Tanrı ağlıyordu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacı kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi; saçı ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yeryüzünün halkı onu görse: Eyvah! Ölüyoruz der ve (tatlı) süt (acı) kımız olurdu.

Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü; onu sevdi, aldı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Sagu adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

<i>Üdhik mini komıttı</i>	<i>Aşk beni coşturdu</i>
<i>Sakinç manga yumıttı</i>	<i>Dert geldi bende toplandı.</i>
<i>Könglüm angar emitti</i>	<i>Gönlüm o güzele meyletti;</i>
<i>Yüzüm mening sargarur</i>	<i>Yüzüm o yüzden sararıyor (Ateş, M., Derman, S.,</i>

2010: 42).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Dışarıda dolaşmaya çıkmış idim. Nice yoksul ve ıstıraplı canlılar görüp ağladım. Han babası şöyle dedi: Sevgili yavrum, yer ve gök yaratılalı beri zengin de var yoksul da var; hangi birini ıstıraptan kurtaracaksın? Şehzade şöyle arz etti: Babam hazretleri, beni seviyor musunuz? Han babası şöyle dedi: Sevgili yavrum, seni öyle seviyorum ki avuç içindeki inci boncuk gibi gözdeki (ışık gibi). (Babasının hazinesinden muhtaç olanlara) dilediği kadar verdi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 59).

Ejder hakani, şehzadeyi deniz kıyısına kadar götürdü. Orada şehzade kardeşine kavuştu. Kavuşup öpüştüler, kucaklaştılar, anlaştılar, feryat ettiler. Sonra memnun olup sevindiler. İyi şehzade, kardeşinden, beş yüz adamın ne olduğunu sordu. Kötü Düşünceli Şehzade, hepsinin talihsiz sular içinde yok olduğunu söyledi. Şehzade çok

üzüldü ve ağladı. “Sen nasıl kurtuldun?” diye sordu. O da bir gemi parçasına tutunarak kurtulduğunu söyledi. Sonra ağabeyinden mücevheri bulup bulmadığı sordu. İyi Düşünceli Şehzade “Buldum.” diye cevap verdi. Daha sonra küçük kardeş ağabeyine “Siz yorgunsunuz, biraz uyuyun, ben mücevheri tutarım.” dedi. O da mücevheri kardeşine verip uyudu. O zaman Kötü Düşünceli Şehzade’nin gönlüne şeytan düşüncesi geldi. “Annem, babam öteden beri beni sevmiyor. Şimdi ağabeyim bu mücevherle giderse mavi göğe yükselecek, ben ise boş yere dolaşmış olacağım. İyisi mi bunun gözlerini oyayım, kendi kendine ölsün.” diye düşündü. İki kamışı şiş yapıp ağabeyinin gözlerine saplayarak, balık gibi debelenerek hıçkıra hıçkıra ağladı. Bir yer-su cini hırsızın kardeşi olduğunu ve kendisini ülkesine ulaştırabileceğini söyledi. Bu arada Kötü Düşünceli Şehzade ülkesine varmıştı. Yalnız kendisinin kurtulduğunu babasına arz etti. o zaman han babası kötü işli oğlundan şüphelendi. “Sevgili oğlum öldüyse bunun da yüzünü görmeyeyim. Oğlumun haberi, iyi veya kötü, gelinceye kadar zindanda yatsın.” diye ferman buyurdu. Elini ayağını bağlayıp zindana attılar (Ateş, M., Derman, S., 2010: 59).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı’nın İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri(XI-XII yy.) konusunda örnek metin olarak alınan Atabetü’l Hakayık adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

Aning vuddu birle köngüller tolup

Onun sevgisiyle ve

Aning yadı birle acun toslu tip

Onun yadı ile dünya dolsun diye

(Ateş, M., Derman, S., 2010:75).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı’nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İlahi adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

Ben yürürm yana yana ışk boyadı beni kana

Ne akîlem ne divâne gel gör beni ışk n’eyledi

Geh eserem yeller gibi geh tozaram yollar gibi

Geh akarem seller gibi gel gör beni ışk n'eyledi

*Akar sulayın çağlaram derdlü ciğerüm dağlaram
Şeyhim anuban ağlarım gel gör beni ışk n'eyledi*

*Ya elüm al kaldur beni ya vashuna irdir beni
Çok ağlatdun güldür beni gel gör beni ışk n'eyledi*

*Ben yürürem ilden ile şeyh soraram dilden dile
Gurbetde halüm kim bile gel gör beni ışk n'eyledi*

*Mecnun oluban yürürem,o yâri düşde görürem
Uyanıp melûl oluram gel gör beni ışk n'eyledi*

*Miskin Yunus bîcâreyem, baştan ayağa yâreyem
Dost ilinden âvâreyem, gel gör beni ışk n'eyledi*

(Ateş, M., Derman, S., 2010:83).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divan-ı Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Işk sırrını beyan kılsam aşıklarga
Takat kılmay başın alıp kiter dostlar
Tağ u taşka başın urup bî-hod bolup
Ehl ü iyal hânumândın öter dostlar*

*Aşk sırrını beyan kılsam âşıklara,
Tâkat kılmaz, başını alıp gider dostlar.
Doğa, taşta başını vurup, kendinden geçip
Çoluk çocuk evden barktan geçer dostlar.*

*Işk şiddeti başka tüşse aşık neyler
Bigâneler taşlar atıp anga küler
Dîvâne dip başın yarıp kanga bular
Şâkir bolup hamd u senâ aytar dostlar*

*Aşk şiddeti başa düşse, âşık neyler;
Bigâneler taşlar atıp ona güler;
Divane diye başını yarıp kana bular;
Şâkir olup hamd ve senâ söyler dostlar*

*Işk gevheri tübsiz derya içre pinhân Aşk cevheri dipsiz deniz içinde pinhan;
 Cândın kiçip gevher algan boldı cânân Canda geçip cevher alan oldu canan;
 Bi'l-hevesler âşık min dip yolda kalgan Hevesliler âşıkım der, yolda kalan;
 Dînlerini pûçek pulga satar dostlar Dinlerini değersiz pula satar dostlar.*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 86).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Maniler adlı şiirlerde yer alan bulgular şunlardır:

*Keten gömlek giyemem
 El sözüne uyamam
 Bir dilbere kul oldum
 Fakat adın diyemem* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 139).

*Ne yaman estin felek
 Yüreğim kestin felek
 Ellere her gün bayram
 Bana mı kastın felek* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 139).

*Başta sarı yemeni
 Kenarı güzel oya
 Gönül kimi severse
 Dünyada güzel o ya* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 139).

*Derdim ele
 Geç gönül derdim ele
 Girdim aşk kalburuna
 Gel gözüm derdim ele
 Ben yürekten yanarım
 Söylemem derdim ele* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 140).

*Koyun gelir yata yata
 amurlara bata bata
 Gelin ayşem suya gider
 Kollarını ata ata*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm
 Dağlar başı duman Ayşe'm
 Koyun gelir seke seke
 Kulağında altın küpe
 Ben yarimden ayrılmazdım
 Ayırdılar çeke çeke*

*Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm
 Dağlar başı duman Ayşe'm*

*Koyun gelir kuzu ile
 Ayağının tozu ile
 Gelin Ayşe'm sele gitmiş
 Yanı çifte kuzu ile*

*Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm
 Dağlar başı duman Ayşe'm*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 143).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi,

edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Zeynep'im adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Söğüdün yaprağı narindir narin
İçerim yanıyor dışarım serin
Zeynep'i bu hafta ettiler gelin*

*Zeynep'im Zeynep'im allı Zeynep'im
Beş köyün içinde şanlı Zeynep'im* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 144).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 1. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*O nazlı canâna uğrasa yollar
Bize mesken oldu kahveler hanlar
Yârin meclisinde oturan canlar
Hesap etsin aylar yıllar beş midir nedir* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 148).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 2. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Gülü dikene katalı
Diken elime batalı
Yâr beni yardan atalı
Bükülmüştür belim benim* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 150).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı

Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 3. metin adlı varsağda yer alan bulgular şunlardır:

*Bre ağalar bre beyler
Ölmeden bir dem sürelim
Gözümüze kara toprak
Girmeden bir dem sürelim*

*Aman hey Allah'ım aman
Ne aman bilir ne zaman
Üstümüze çayır çimen
Bitmeden bir dem sürelim*

*Buna felek derler felek
Ne aman bilir ne dilek
Ahır ömrümüzü helak
Etmeden bir dem sürelim*

*Karac'oğlan der ki canan
Güzelim sözüme inan
Bu ayrılık bize heman
Ermeden bir dem sürelim (Ateş, M., Derman, S., 2010: 151).*

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 7. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Bugün ben bir güzel gördüm
Yeşiller giymiş ağ üzre
Aklımı başımdan aldı
Durabilmem ayağ üzre (Ateş, M., Derman, S., 2010: 154).*

11. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Göz Gezdirdim Dört Köşeyi Aradım adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

Bahar gelir çiçek olur açılır

Zaman zaman yağmur olur saçılır

Ehl-i aşka mey görünür içilir

Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar (Kurt, A., Demir, E., Özlük. N., 2010: 46).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan koşma metninde yer alan bulgular şunlardır:

Karac'oğlan söyler sözün, başarır

Aşkın deryasını boydan aşırır

Seni bir mecliste hacil düşürür

Kötülerle konup göçücü olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 67).

Güzelliğin on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulaman

Gönlümdeki köşk olmasa

Tabirin sığmaz kaleme

Derdin dermandır yareme

İsmin yayılmaz aleme

Aşıklarda meşk olmasa

Güzel yüzün görülmezdi

Bu aşk bende dirilmezdi

Güle kıymet verilmezdi

Aşık ve maşuk olmasa

Senden aldım bu feryadı

Bu imiş dünyanın tadı

Anılmazdı Veysel adı

O sana aşık olmasa (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 107).

Türk Edebiyatı kitaplarında sevgi kavramının verilmesindeki gaye, toplumsal hayatta insanlara karşı sevgi dolu olma; karşı cinse duyulan sevgi; sevgiyi paylaşma; karı kocanın birbirine sevgi bağlarıyla bağlanması; evladını sevmek; doğa sevgisi; anne sevgisi; vatanını sevmek; hayvanları sevmek; Türkçeyi sevmek; tarihini sevmek; çocuğunu sevmek; sevdiği ile evlenmek istemek; kardeş sevgisi; Peygamber'i sevmek; Allah'ı sevmek; ilahi aşk gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.25. Tedbirli Olma

Tedbirli olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgular şunlardır:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Sultan dediğin erkek olur, kadının sultanlığından ne çıkar? Böyle dersiniz kınarım sizi, "İş bilenin, kılıç kuşananın." demişler. Sultan işini bildikten sonra kadın olmuş, erkek olmuş, değişir mi? Hem de derim ki size, bu Mehmene Sultan, öyle bildiğiniz gibi değil. bilmediği iş, avlamadığı kuş yok. Yaman yürekli. Buyruğu yasa ama yasadışı buyruğu az (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 145).

İlkin, biri yüz batmanlık, öteki iki yüz batmanlık iki külünk yaptırdı. Kesici araçlar yaptırdı, demirden, çelikten. Bir yandan da kendine iyi bakıyor, kollarına güç

topluyordu. Ağırılık kaldırmaya, bu yolda türlü alıştırmalar yapmaya, soluğunu genişletmeye de başladı. Önce üç kilo, beş kilo ağırlıkta taşları kaldırıp fırlatıyordu ötelere. Daha sonra, daha ağır taşları atar oldu (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 148).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Şu Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Şu kalesinde her gün ordu beğleri için 360 nöbet çalınırdı. O zaman padişaha denildi ki “Zülkarneyn” yaklaştı. Bu adamla savaşılmı mı ne yapalım? Bize ne buyuruyorsun? Halbuki “Şu” Hucend vadisinin kıyısına kumandanlarından 40 kişi göndermişti. Bunlar öncü olacak ve İskender'in geçtiğini haber vereceklerdi. Bu gönderilen takım, İskender'in çerisinden hiç kimse farkına varmayarak geçmişti. Hükümdarın gönlü rahattı. Çünkü öncülerini göndermişti. Bunun bir gümüş havuzu vardı. Bu havuzu seferberlikte bile taşıtırır, su ile doldurarak içine kazlar, ördekler salıverirdi. Kendisine “Ne yapalım? Savaşılmı mı” diye sorulduğu zaman bunu soranlara şöyle dedi: “Şu kazlara, ördeklere bakın. Havuzla nasıl yüziyorlar?” onun bu sözü üzerine halkın yüreğine od düştü. Sandılar ki hükümdar savaş için hazırlanmış olmadığı gibi bir tarafa çekilmek için de hazırlanmış değildir. Derken Zülkarneyn ırmağı geçti. Hükümdarın gönderdiği öncüler geceleyin ona geldiler. Zülkarneyn'in ırmağı geçtiğini söylediler. Bunun üzerine hükümdar geceleyin davul çaldırdı. Doğuya doğru yürüdü. Önce hazırlık olmayarak hükümdarın böyle yürümesinden halk arasına bir ürküntü düştü. Binerek hayvan bulanlar kendisini, o hayvanın üzerine bıraktı ve hükümdarla birlikte gitti (Ateş, M., Derman, S., 2010: 46).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldanıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırtıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış (Ateş, M., Derman, S., 2010: 55).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ağaçtan Öte Yol Vardır adlı fıkra da yer alan bulgular şunlardır:

- *Efendi, papucu niye koynuna sokuyordun, ağaçta papucun ne lüzumu var, dediklerinde Hoca:*

- *Eee... Ne bilirsiniz evlatlar, hazır yanımda bulunsun. Belki ağaçtan öte yol vardır, der (Ateş, M., Derman, S., 2010: 113).*

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Destan adlı eserde yer alan bulgular şunlardır:

*Kalktı yelken eyledi Murat Reis,
Baş başa düşmana varırım demiş.
Vaktinize hazır olun gaziler,
Ya ser verir, ya ser alırım demiş.*

*Biz şaşırttık ol düşmanın yolunu
Kimse bilmez gazilerin halini,
Hazır edin kumandanın birini,
Alırım yedekte sürürüm demiş (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 70).*

Türk Edebiyatı kitaplarında tedbirli olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta başarılı olmak için işini şansa bırakmama; başarıya ulaşmak için hazırlıklı olma; savaşta yenilmemek için plan yapma, savaşa hazırlıklı olma; kendini kötü hazırlayarak tedbirli olma; düşmana karşı hazırlıklı olma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.1.26. Vatanseverlik

Vatanseverlik değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk Kağanı Ötüken Ormanı'nda otursa ilde sıkıntı yoktur. Bu yerde oturup Çin milleti ile anlaştım (Ateş, M., Derman, S., 2010: 55).

Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa, bu sözümde yalan var mı? Türk beyleri, milleti, bunu işitin! Türk milletini toplayıp il tutacağını burada vurdum. Yanılıp öleceğini yine burada vurdum. Her ne sözüm varsa ebedi taş vurdum. Ona bakarak bilin. Şimdiki Türk milleti, beyleri, bu zamanda itaat eden beyler olarak mı yanılacaksınız? Ben ebedî taş yonturdum (Ateş, M., Derman, S., 2010: 55).

Kendimi o Tanrı kağan oturttu tabii. Varlıklı, zengin millet üzerine oturmam. İçte açsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmam. Küçük kardeşim Kül Tigin ile iki şad ile öle yite kazandım. Öyle kazanıp bütün milleti ateş, su kılmam. Ben kendim kağan oturduğumda her yere gitmiş olan millet öle yite yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye kuzeyde Oğuz kavmine doğru; doğuda Kitay, Tatabi kavmine doğru; güneyde Çin'e doğru on iki defa ordu sevk ettim, savaştım. Ondan sonra, Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım (Ateş, M., Derman, S., 2010: 56).

Sarı altınını, beyaz gümüşünü, kenarlı ipeğini, ipekli kumaşını, binek atını, aygırını, kara samurunu, mavi sincabını Türk'üme, milletimi kazanıverdim, tanzim ediverdim... kedersiz kıldım. Üstte Tanrı kudretli...Türk beylerini, milletini...besleyin zahmet çektirmeyin, incitmeyin (Ateş, M., Derman, S., 2010: 56).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Battalname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Hemen o evliyaların şahı nara atıp meydana girdi. Kurt lain yine bir ok kirişe koydu. Diledi ki doldurup ata. Hemen Seyyid Battal Aşkar'ı sürdü, Kurt laine öyle bir süngü vurdu ki götürdü, laine yere vurdu. Lainin canı cehenneme gitti. Küffar askerinden feryat fıgan koptu. Sonra küffardan lain Zirun meydana girdi. Seyyid Battal onu da bir darbe ile öldürdü (Ateş, M., Derman, S., 2010: 92).

Halife, Seyyid'e: "Ey alemin pehlivanı! Kayser işini bir yana etmeyince benim gönlüm geri dönmek istemiyor." dedi. Seyyid Hazret: "Öyle yapalım, ferman senindir." dedi.

Hemen hazırlık görüp davullar dövdüler. İstanbul tarafına yöneldiler.

Esatur mal ile asker toplar. Ancak askerler Battal Gazi'yi durduramayacaklarını anlayınca büyücü ifritleri çağırırlar. Büyücü Harus'a mektup yazarlar. Harus ordusuyla çıkagelir. Harus, Battal Gazi'yi tek başına yenemeyeceğini, bu sebeple Zülkarneyn'in mezarında bulunan Güzende Cazu'yu çağıracağını söyler. Kayser'in ordusu tekrar yenilir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 93).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danişmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Diğer tarafta kafirler yine kale kapısını açıp Müslümanlarla cenge tutuştular. Artuhı ve Efrumiyye kafirlere karşı durup cenk ederlerdi. Kale تنها kalmıştı, kafirlerin bir kısmı da uyuyorlardı. Öte yandan, Melik gizli yoldan kaleye girdi. Hangi evde bir ses ve hareket varsa o evin kapısını dışarıdan bağladılar. Yüz kişinin kale kapısında içkiden sarhoş olup ölmüş gibi yattığını gördüler. Melik Gazi, Osman ve diğer gaziler kılıç çekip o yüz kafiri öldürdüler. Melik, kale kapısının kilidini kırdı, kapıyı açtılar, dışarı çıktılar. Hendek üzerine köprü kurulmuş olduğunu gördüler. Derhal Melik Danişment, fetih haberini iki kişi gönderip Müslümanlara bildirdi. Müslümanlar şad oldular. Bin kişi bayrağı alarak kaleden yana yürüyüp bayrağı burcun üzerine çıkardılar. Gaziler burcun başında hep beraber öyle bir tekbir getirdiler ki alem yankılandı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Havada Bulut Yok adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Havada bulut yok bu ne dumandır
Mehlede ölüm yok bu ne şivandır
Şu Yemen elleri ne de yamandır*

*Ano Yemen'dir gülü çemendir
Giden gelmiyor acep nedendir*

*Şu dağın ardında redif sesi var
Varın bakın çantasında nesi var
Bir çift pabuç ile bir de fesi var*

*Burası Muş'tur yolu yokuştur
Giden gelmiyor acep ne iştir*

*Kışlanın önünde çalınır sazlar
Ayağım yalınayak yüreğim sızlar*

Yemen'e gidene ağlıyor kızlar

Burası huş'tur yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne ıştır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 142).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 4. metin adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

İbtidâ Bağdat'a sefer olanda

Atladı hendeği geçti Genç Osman

Vuruldu sancaktar, kaptı sancağı

İletti hendeğe dikti Genç Osman

Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı

Gören kafirlerin tedbiri şaştı

Kelle koltuğunda üç gün savaştı

Cennet-i âlâya göçtü Genç Osman

Eğerleyin kır atımın ikisin

Fethedeyim düşmanların hepisin

Sabah namazında Bağdat kapısın

Allah Allah deyip açtı Genç Osman

Sultan Murat eydür: Gelsin göreyim

Nice kahramandır ben de bileyim

Vezirlik isterse üç tuğ vereyim

Kılıcından al kan saçtı Genç Osman

Kul Mustafa'm karakolda gezerken

Gülle kurşun yağmur gibi yağarken

Yıkılası Bağdat seni döğerken

Şehitlere serdâr oldu Genç Osman (Ateş, M., Derman, S., 2010: 152).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Destan adlı eserde yer alan bulgular şunlardır:

Kalktı yelken eyledi Murat Reis,

Baş başa düşmana varırım demiş.

Vaktinize hazır olun gaziler,

Ya ser verir, ya ser alırım demiş.

Biz şaşırttık ol düşmanın yolunu

Kimse bilmez gazilerin halini,

Hazır edin kumandanın birini,

Alırım yedekte sürürüm demiş.

Türk pirleri eydür, kurtarın bizi

Biz de dedik Allah kurtarsın sizi.

Ölenimiz şehit, öldüren gazi,

Gün bugünkü gündür ururum demiş.

Kul Mustafa'm daim söyler özünden

Gaziler de cenk eylemiş yolundan,

Koyuverin Türk'ü bilek demirinden

Boyuna küffarı ururum demiş (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 70).

Türk Edebiyatı kitaplarında vatanseverlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta devleti için çalışma; halkı refahı için çalışma; atalarının adı sanı yok olmasını diye gece gündüz çalışma; vatani için korkmadan savaşma; vatani kurtarmak için kahramanlık gösterme; savaşta gazi veya şehit olma; vatan için yapılması gerekeni yapma gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.27. Vefalı Olma

Vefalı olma değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının I. Ünitesi Tarih İçinde Türk Edebiyatı'nın, Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler konusunda edebiyat tarihi için örnek metin olarak alınan Bozkurt Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Aşine, kardeşlerinin içinde en akıllı, en gözü pek, en yiğit olanı idi. Bu yüzden Türk hakanı oldu. Soyunu unutmadı. Çadırının önüne her zaman, tepesinde bir kurt başı bulunan bir tuğ dikti. Aradan çok yıllar geçti. Aşine boyuna Asençe adlı bir başka yiğit hakan oldu. Bunun zamanında ise Aşine boyu, bulundukları yerden çıkıp daha güzel yurtlara yerleştiler (Ateş, M., Derman, S., 2010: 17).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Kendimi o Tanrı kağan oturttu tabii. Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İçte açsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım (Ateş, M., Derman, S., 2010: 56).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan koşma metninde yer alan bulgular şunlardır:

Dinle sana bir nasihat edeyim

Hatırdan, gönülden geçici olma

Yiğidin başına bir iş gelince

Anı yad ellere açıcı olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 67).

Türk Edebiyatı kitaplarında vefalı olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yapılan iyiliği unutmama; tarihe, atalara karşı saygılı olma; geçmişle saygıyla anma;hatır gönül bilme gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirmesidir.

4.1.28. Yardımseverlik

Yardımseverlik değeri ile ilgili, Türk Edebiyatı eserlerinde incelenip elde edilen bulgu yorumlar şunlar:

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metinleri İnceleme Yöntemi konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Koca Duha Oğlu Deli Dumrul adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Bre, Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, ya kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşıyım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 110).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Gülen Nar ile Ağlayan Ayva adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, obaların birinde bir Yörük beyi varmış. Öteki Beyoğlu beyler gibi burnu Kafdağı'nda değil: ne kimsenin bir tüyüne dokunmuş ne bir kuşun kanadına. Yerdeki karıncayı bile incitmezmiş. Daha da ağlayanla ağlar, gülenle güler, sönen ocakları yeniden yakarmış (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 139).

İlahi yiğit; başak bir şey demem, dilerim Allah'tan Gülen Nar ile Ağlayan Ayva'nın derdine düşesin, demiş. Oba beyinin de yüreğine bir ateştir düşmüş. Gayrı, bağlasalar durur mu? Demir çarık, demir asa düzülmüş yola; Gülen Nar ile Ağlayan Ayva'yı bulmak için (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 139).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Altay Türklerinin Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

“Şal-Yime, sen aklını kaybedenleri, körpe çocukları, kısrak yavrularını, inek buzağılarını koru, iyi sakla. İyilik yapmış olan ölülerin canlarını yanına al, kendi kendini öldürenleri ama! Zenginlerin malına göz dikenleri, hırsızları başkalarına düşmanlık edenleri da alma, benim için ve hakani için savaşıp ölenleri al, benim yanıma götür! İnsanlar, size yardım ettim, sizden fena ruhları uzaklaştırdım. Fena ruhlar insanlara yaklaşırlarsa onlara yemek versinler. Şimdi uzaklara gidiyorum. Tekrar geldiğim zaman sizin iyilik ve fenalıklarınızın hesabını göreceğim.

İnsanlara iyi şeyleri öğret. Olta ile balık avlamak, sincap vurmak, hayvan beslemek sanatlarını öğret! Bunları söyledikten sonra Tanrı uzaklaştı. Mangadaşire olta yaptı. Balık avladı, tüfek, barut icat etti, sincap vurdu. Tanrı'nın buyurduğu gibi insanlara birçok şey öğretti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 143-144).

9. Sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler'in, Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Ferhat ile Şirin adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

İnsanlar, o ağaçların gölgelerinde oturup mutlu oluyorlardı. Mehmene Sultan, kendini koyu gölgeli, yüce bir ağaç saydı. Ve karar verdi: Yaşadığı sürece halkını mutlu edecekti (Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y., 2010: 150).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Destan Dönemi konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdı. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 26).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Sözlü Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Yaratılış Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Ama uçamadı ve suya düşüp dibe doğru dalmaya başladı. Neredeyse boğulacaktı, “Bana yardım et!” diye bağırp Kara Han’dan yardım istedi. Kara Han izin verdi ve insan su yüzüne boğulmadan çıktı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 33).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Göktürk Yazıtları adlı kitabede yer alan bulgular şunlardır:

Türk milleti tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orada mahvoldun, yok edildin. Orda geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerək yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldı. (Ateş, M., Derman, S., 2010: 55).

Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmam. Küçük kardeşim Kül Tigin ile iki şad ile öle yite kazandım. Öyle kazanıp bütün milleti ateş, su kılmadım. Ben kendim kağan oturduğumda her yere gitmiş olan millet öle yite yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye kuzeyde Oğuz kavmine doğru; doğuda Kıtay, Tatabi kavmine doğru; güneyde Çin’e doğru on iki defa ordu sevk ettim, savaştım. Ondan sonra, Tanrı

bağışlasın, devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım (Ateş, M., Derman, S., 2010: 56).

Sarı altınını, beyaz gümüşünü, kenarlı ipeğini, ipekli kumaşını, binek atını, aygırını, kara samurunu, mavi sincabını Türk'üme, milletimi kazanıverdim, tanzim ediverdim...kedsiz kıldım. Üstte Tanrı kudretli Türk beylerini, milletini...besleyin zahmet çekirtmeyin, incitmeyin! (Ateş, M., Derman, S., 2010: 56).

Ayrıca şunları gördü: birçok atları ve öküzleri kesiyor; koyunları, domuzları ve diğer canlıları öldürüyor; derilerini soyuyor; ırmak gibi kan akıtıyor; etlerini, kanlarını satıyor; onlarla kendilerini besliyor. Şehzade Bodisavat (Buda adayı), ülke halkının böyle kötü işler yaptığını görüp son derece üzüntülü ve kaygılı bir vaziyette ağlayarak şehre girdi. Mihrace, İyi Düşünceli Şehzade'yi üzüntülü görünce şöyle sordu: Sevgili oğlum niçin üzüntülü geldiniz? Şehzade han babasına, ağlayarak şunları arz etti: bu ne ızdıraplı yer imiş; niçin doğdum ben? Han babası şöyle sordu: Niye ağlayarak üzüntülü geldin? Şehzade şöyle arz etti: Dışarıda dolaşmaya çıkmış idim. Nice yoksul ve ıstıraplı canlılar görüp ağladım. Han babası şöyle dedi: Sevgili yavrum, yer ve gök yaratılalı beri zengin de var yoksul da var; hangi birini ıstıraptan kurtaracaksın? Şehzade şöyle arz etti: Babam hazretleri, beni seviyor musunuz? Han babası şöyle dedi: Sevgili yavrum, seni öyle seviyorum ki avuç içindeki inci boncuk gibi gözdeki (ışık gibi). (Babasının hazinesinden muhtaç olanlara) dilediği kadar verdi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 61).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının II. Ünitesi Destan Dönemi Türk Edebiyatı'nın, Yazılı Edebiyat konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Ayın on beşinci günü sabahleyin şehzade, yıkanarak ve güzel elbiseler giyerek yüksek bir kuleye çıktı. Elinde bir buhurdan tutuyordu. "bütün canlılara iyilik etmek için kıymetli mücevheri tedarik etmek üzere büyük zahmetlere katlandım." dedi. Tam bu sırada doğudan bir rüzgar koptu; her taraf temizlendi; gökten güzel elbiseler, inciler,

altınlar, gümüşler, canlılara gereken her şey yağmaya başladı. Bunun üzerine Burkan, Ananda'ya şöyle dedi: Bundan böyle büyük Baranas hükümdarı, benim babam Çudodana'dır. Karısı da benim annemdir. Kötü Düşünceli Şehzade bundan böyle Devadatta'dır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 61).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Tapın öz ogurlug bagırsaklıkın Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et,
Kapugda asungıl manga yol yakın daima kapımda bulunarak bana yakın ol*
(Ateş, M., Derman, S., 2010: 73).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri (XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divanı Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Kayda körseng köngli sınık merhem bolgıl Nerde görsen gönlü kırık,merhem ol sen
Andağ mazlum yolda kalsa hemdem bolgıl Öyle mazlum yolda kalsa hemdem ol sen
Ruz-ı mahşer dergahıga mahrem bolgıl Mahşer günü dergahına mahrem ol sen,
Mâ vü menlik halayıkıdın kaçtım muna Ben-sen diyen kimselerden geçtim işte.*

*Garib, fakir, yetimlarni Resûl sordu Garip, fakir, yetimleri resul sordu;
Uşol tûni mi'râc çıkıp dîdâr kôrdi Hem o gece Mirac'a çıkıp didar gördü,
Kaytıp tüşüp fakir izlep yördi Geri inip garip, yetim izleyip yürüdü,
Gariplerin izini izleyip indim işte. Gariblerni izin izlep tüştüm muna*
(Ateş, M., Derman, S., 2010:76).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, İslamî Dönemde İlk Dil ve Edebiyat Ürünleri(XI-XII yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Divanı Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Yalangaç u açlıka kanaatlığ Muhammed
Asi canı ümmetğa şefaatlığ Muahammed*

*Çıplaklık ve açlığa kanaatlı Muhammed;
Âsi, câni ümmete şefaatlı Muhammed.*

*Tünler yatıp uyumas tilavetliğ Muhammed
Garib birle yetimğa mürüvvetliğ Muhammed*

*Gece yatıp uyumaz, tilâvetli Muhammed;
Garip ile yetime mürüvvetli Muhammed.*

*Yoldın azğan gümrâhğa hidayetliğ Muhammed
Mühim tüşse her kime kıyafetliğ Muhammed*

*Yoldan azan şaşkına hidayetli Muhammed;
İhtiyaç olsa kime, kıfayetli Muhammed.*

(Ateş, M., Derman, S., 2010: 86)

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Battalname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Halife, “Niçin ağlıyorsun? Seni kim bu hale koydu?” dedi. O kişi, “Benim adım Süheyl” dir. Tacirim. Rum’a gitmiş idim. Esatur Kayser ile alışveriş yaptım. Gittim, ondan kumaşımın akçesini istedim, vermedi. Ben de “Bu kumaş halifenindir.” dedim. o zaman öfkeleni, “Sen beni halife ile mi korkutuyorsun, benim ondan ne korkum var? Şimdi benden akçe mi istiyorsun?” deyip beni bu duruma koydu. Ben de işte size geldim ve halimi arz ettim. Bana şefaet eyle!” dedi.

Bunları duyunca halifenin özü yandı, çok üzüldü. Hemen oradan ayrılıp şehre geldi. Buyurdu, mektuplar gönderdi. Ne kadar İslam diyarı var ise davet etti. Dokuz yüz bin asker toplandı. Sonra halife ordusuyla göçüp Malatya şehrine geldi (Ateş, M., Derman, S., 2010: 92).

Harus ordusuyla çıkagelir. Harus, Battal Gazi'yi tek başına yenemeyeceğini, bu sebeple Zülkarneyn'in mezarında bulunan Güzende Cazu'yu çağıracağını söyler. Kayser'in ordusu tekrar yenilir (Ateş, M., Derman, S., 2010: 93).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nı Beyan Eder Hanım Hey adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Dirse Han'ın hatunu söylemiş, görelim ne söylemiş. Der: Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme, yerinden kalk, alaca çadırını yer yüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç keş, İç Oğuz'un Dış Oğuz'un beylerini basma topla, aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurlar, tepe gibi et yığ, göl gibi kıımız sağdır, büyük ziyafet ver, dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir, dedi (Ateş, M., Derman, S., 2010:97).

Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini basma topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı (Ateş, M., Derman, S., 2010: 97).

Av dönüşünde oğlunun dönmediği gören Dirse Han'ın hatunu oğlunu aramaya çıkar ve Boğaç'ı yaralı bir halde bulur. Kimselere duyurmadan, gizlice Boğaç'ı tedavi ettirir. Dirse Han'ın yanındaki namertler Boğaç'ın yaşadığını öğrenince Dirse Han'ın kendilerini öldürmesinden korkarak Dirse Han'ı tutsak edip kafir illerine doğru kaçarlar. Babasının kaçırıldığını öğrenen Boğaç, yanına kırk yiğidini alarak kırk namerde yetişir. Babasını kurtarır (Ateş, M., Derman, S., 2010: 98).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki İlk Ürünleri (XIII-XIV. yy.) konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Danışmentname adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

İki cihanın güneşi, beşir ve nezir olan, karanlıkları aydınlatan Muhammed Mustafa katından, Melik olan senin katına geliyorum. (Yabancı, Melik'e rüyasında peygamberimizi gördüğü, onun güzel yüzüne bakmaya doyamadığını, iman ederek Müslüman olduğunu anlattı ve kaleye giriş yolunu bildirmek için gönderildiğini söyledi.) (Ateş, M., Derman, S., 2010: 102).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Çıktım Kozan'ın Dağına adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

*Çıktım Kozan'ın dağına
Remil attım dost bağına
Aşiretten imdat olmaz
Beyler aman yar aman
Kaçalım dostlar bağına*

*Üzengim yere döşendi
Ne yatarsın Kozanoğlu
Beyler aman yar aman
Kaçalım dostlar bağına*

*Çıktım Kozan'ın dağına
Karı dizleyi dizleyi
Yaralarım göz göz oldu
Beyler aman yar aman
Kaçalım dostlar bağına* (Ateş, M., Derman, S., 2010: 143).

10. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi İslam Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın, XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Edebiyatı/ Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler konusunda edebiyat bilgisi, edebiyat tarihi ve tür öğretimi için örnek metin olarak alınan 5. metin adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Herkes yarasına derman arıyor
Deva belli değil dert belli değil*

*Fark eyledik ahır vaktin yittiğin
Merhamet çekilip göğre gittiğin
Gücü yeten soyar gücü yettiğin*

Papak belli değil, börk belli değil (Ateş, M., Derman, S., 2010: 153).

12. sınıf Türk Edebiyatı kitabının III. Ünitesi Cumhuriyet Döneminde Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler'in, Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir konusunda edebiyat bilgisi için örnek metin olarak alınan Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim metninde yer alan bulgular şunlardır:

*Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan, gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince*

Anı yad ellere açıcı olma (Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M., 2010: 67).

Türk Edebiyatı kitaplarında yardımseverlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta insanlara yardım etme; insanları zor durumdan kurtarmak için yardım etme; aile bireylerine yardım etme; hayat kurtarmak için yardım etmede çaba gösterme; halkını zor durumdan kurtarmak için yardım etme; insanların zor duruma düşmemesi için yardım etme; insanlara kötü günlerinde yardım etme; fakirlere yardım etme; ihtiyaç sahiplerine yardım etme; insanları doğru yolu göstermek için yardım etme; savaşı kazanmak için yardım isteme; derdine çare bulmak için yardım arama; zor durumda dostuna yardım etme gibi davranışların Türk Edebiyatı dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2. DİL VE ANLATIM KİTAPLARINDAKİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YER ALAN DEĞERLERE AİT BULGU VE YORUMLAR

Tespit ettiğimiz değerlerin sözlük ve terim anlamlandırılmaları, yukarıdaki bölümde verildiği için burada tekrar verilmemiştir.

4.2.1. Adil Olma

Adil değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. Sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Kınalı Ali adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

“Öküzü sattık. Parasının yarısını sana gönderiyoruz, yarısını da yakında gidecek küçük kardeşine veriyoruz (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 121).

10. Sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Düşsel Fantastik Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Sihirli Elma adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Sarayın bahçesinde çok değerli bir elma ağacı varmış. Fakat bu ağaç, senede bir tek elmadan başka elma vermezmiş; vermezmiş ama bu elmanın renginin güzelliğine de başka elmalarla rastlanmaz, hele tadına hiç doyum olmazmış. Onun için padişah, elmayı her sene törenle kopartır, küçük küçük doğratarak hoşaf kaynatır, bütün saray halkına yudum içirtirmiş. Kimsenin gönlü kalsın istemezmiş (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 167).

Dil ve Anlatım kitaplarında adalet kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta evlat arasında ayırım yapmama; sahip olunan malı eşit paylaşma; paylaşımlarda

eşitliği gözetme gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.2. Aile Birliğine Önem Verme

Aile değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. Sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Uşun Koca Oğlu Seyrek adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Kanlı kafır kardeşliğini elinden çekip aldı. Aksakallı babasına müjdecî gönderdi. Uşun Koca'ya haberci geldi. Müjde, gözüün aydın oğullarının ikisi beraber sağ esen geldi, dediler. Koca işitince sevindi. Gümbür gümbür davullar çalındı. Altın tunç borular öttürüldü. O gün alaca büyük otağlar dikildi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kesildi. Koca Bey oğullarını karşıladı. Attan indi. Oğullarıyla kucaklaşa kucaklaşa görüştü. İyi misiniz, esen misiniz oğullar, dedi. Gölgeliği altınlıca odasına geldiler. Eğlendiler, yediler, içtiler. Büyük oğluna güzel gelin getirdi. İki kardeş birine sağdıç oldular. Gelinler odalarına koşturup indiler. Muradına, maksuduna eriştiler. Dedem Korkut gelip destan söyledi (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 126).

Dil ve Anlatım kitaplarında aile kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta aile bireylerinin üzerine düşeni yapması; aile bireylerinin birbirlerini sevmesi; babanın evlatlarını sevmesi; babanın evlatlarını evlendirmesi gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.3. Alçak Gönüllü Olma

Alçak gönüllülük değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının IV. Ünitesi Kelime Bilgisi'nin, Kelimedede Anlam konusunda örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

Ne edgü bolur kodkı alçak kişi,

Ne iyidir alçak gönüllü kişi,

Ne körklüg bolur künde iltür işi.

Ne güzel gider onun her bir işi,

(Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010:95).

Dil ve Anlatım kitaplarında alçak gönüllülük kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.4. Bilgili Olma

Bilgili olma değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Hikaye konusunda tür bilgisi için örnek metin olarak alınan Hurşit ile Mahmiri adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Ve de avuta büyüte, Hurşit'i getire getire on beşine getirdiler. O zamana değin de görmediği görgü, öğrenmediği bilgi kalmadı. Koskoca padişah oğlu bilgisiz kalırsa olur mu? Tanrı kimseyi bilgisiz komaya (Yücekaya, K., 2010: 35).

Dil ve Anlatım kitaplarında bilgili olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta bilgili yetişmenin önemini kavrama; her türlü bilgiyi öğrenme; bilgisizliğin kötü bir şey olduğunu kavrama gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.5. Cömert Olma

Cömertlik değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Uşun Koca Oğlu Seyrek adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Gümbür gümbür davullar çalındı. Altın tunç borular öttürüldü. O gün alaca büyük otağlar dikildi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kesildi (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 126).

10. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyafet) verdi. Oğuz Kağan halkı çağırdı, ahali birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türü yemekler, türlü şaraplar, tatlılar ve kımızlar yediler ve içtiler (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 126).

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Masal konusunda tür öğretimi örnek metin olarak alınan Üç Elma adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Tam kırk gün kırk gece şenlik, şadımanlık etmişler. Yiyip içip muratlarına ermişler (Yücekaya, K., 2010: 29).

Dil ve Anlatım kitaplarında cömertlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta misafire yapılan ikramda cömert olma; paylaşmada cömert olma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.6. Çalışkanlık

Çalışmak değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Dillerin Sınıflandırılması ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri'nin Türk Dilinin Tarihi Gelişimi ve Türkiye Türkçesi konusunda örnek metin olarak alınan Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Közüm yumup tâ açkunça yetti altmış

Bilim bağlap min kılmadım bir yahşi iş

Kiçe kündüz bi-ğam yördüm hem yaz u kış

Bir ü barım didâringnı körer min mü (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 38).

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Masal konusunda tür bilgisi için örnek metin olarak alınan Üç Elma adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Ne tarlamız vardı ne darımız, ne kovanımız vardı ne arımız. Kim demiş ki “Bal demekle ağız bal olmaz.” diye birgün bir arı gelip kondu başıma, görünce girdim yeni bir yaşıma! Bir gözünden bal akıyordu, bir gözünden kaymak; dünyalar değer bir kere tatmak. Gayrı ne kirman eğirdim ne davar çevirdim, her işi bir yana serip bu arıyı güttüm. Bağ bağ gezdirip bahçe bahçe büyüttüm. Her çiçekten bal aldı. Yaprak aldı, dal aldı ve lakin yumurcağın biri bir taş attı, ayakları kırıldı. Bağladım olmadı, yağladım olmadı; bir türlü bir şifa bulmadı. Nihayet dolandım bayırı dağı, getirdim bir ceviz yaprağı. Sardım sarmaladım inceden ince; ne ağırlı kaldı ne sızı bence (Yücekaya, K., 2010: 27).

Dil ve Anlatım kitaplarında çalışmak kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yorulmadan çalışma; çalışarak zenginlik sahibi olma; sağlığına kavuşmak için farklı yollar arama, çalışma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.7. Dinî Değer

Dinî değer ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Dillerin Sınıflandırılması ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri'nin Türk Dilinin Tarihi Gelişimi ve Türkiye Türkçesi konusunda örnek metin olarak alınan Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Altmış üçde nidâ kildi kul yirge kir

Hem cânıngnı, cânanıng min cânıngnı bir

Hu şemşirin kolğa alıp nefsingni kır

Bir ü barım didâringnı körer min mü (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 38).

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Ses Bilgisi, Yazım Kuralları, Noktalama'nın Telaffuz konusunda örnek metin olarak alınan Toprak adlı türküde yer alan bulgular şunlardır:

Dost dost diye nicesine sarıldım,

Benim sadık yarım kara topraktır.

Beyhude dolandım, boşa yoruldum,

Benim sadık yarım kara topraktır.

Koyun verdi, kuzu verdi, sut verdi,

Yemek verdi, ekmek verdi, et verdi,

Kazma ile dövmeyince kıt verdi,

Benim sadık yarım kara topraktır (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 47).

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının IV. Ünitesi Kelime Bilgisi'nin, Kelimede Anlam konusunda örnek metin olarak alınan ilahide yer alan bulgular şunlardır:

Ey benim sarı tamburam,

Sen ne için inilersin?

İçim oyuk derdim büyük,

Ben anınçün inilerim (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 84)

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının IV. Ünitesi Kelime Bilgisi'nin, Kelimede Anlam konusunda örnek metin olarak alınan Çukurova adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Ağacımız yapraklarla donanır,

Taşlarımız bir birliğe inanır, (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 92).

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Dillerin Sınıflandırılması ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri'nin Türk Dilinin Tarihi Gelişimi ve Türkiye Türkçesi konusunda örnek metin olarak alınan Hikmet adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Altmış birde şermende min ilahımdın

Eyâ dostlar köp korkar min günahımdın

Cândın kiçip penâh tiley Hudâyımdın

Bir ü barım didâringnı körer min mü

Altmış iki yaşda Allah pertev saldı

Başdın ayağ gaflatlerim rehâ kıldı

Cân u dilim cakl u huşum Allah dedi

Bir ü baram didâringnı körer min mü (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 38).

Dil ve Anlatım kitaplarında kanaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta ölüm; Allah inanma; Allah'ın birliğine inanma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.8. İtaatkar Olma

İtaatkarlık değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Toydan sonra Oğuz Kağan beylere ve halka buyruk verdi ve;

“Ben sizlere oldum kağan,

Alalım yay ile kalkan,

Nişan olsun bize buyan,

Bozkurt olsun (bize) uran,

Demir kargı olsun orman,

Av yerinde yürüsün kulan,

Daha deniz, daha müren,

Güneş bayrak, gök kurıkan.”

dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler yolladı, tebliğler yazdı ve elçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle yazılmıştı:

“Ben Uygurların kağanıyım ve yeryüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse hediyelerini kabul ederek onu dost edinirim. Kim baş eğmezse gazaba gelirim düşman sayarak ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu astırır ve yok ettiririm.” (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 121).

Dil ve Anlatım kitaplarında itaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta halkın devlete itaat etmesini isteme; diğer kağanların itaat etmesini bekleme gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.9. İyimserlik

İyimserlik değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Kelime Bilgisi'nin Kelimede Anlam konusunda örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*İrinçig kışığ sürdi yazkı esin, Sefil kışı sürdü götürdü bahar yeli,
Yaruk yaz yana kurdu devlet yasın. Aydın bahar yine kurdu saadet yayını.*
(Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 95).

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının V. Ünitesi Cümle Bilgisi'nin, Anlamlarına Göre Cümleler konusunda örnek metin olarak alınan Geleceğini Biliyordum adlı eserde yer alan bulgular şunlardır:

Savaşın en kanalı günlerinden biri. Asker, en iyi arkadaşının biraz ileride kanlar içinde yere düştüğünü gördü. İnsanın başını bir saniye bile siperin üzerinde tutamayacağı ateş yağmuru altındaydılar. Asker teğmene koştu ve “Komutanım, fırlayıp arkadaşımı alıp gelebilir miyim?” dedi. delirdin mi der gibi baktı teğmen. “Gitmeye değer mi? Arkadaşın delik deşik olmuş, büyük olasılıkla ölmüştür bile, kendi hayatını da tehlikeye atma sakın.” Asker ısrar etti ve teğmen “Tamam.” dedi. “Git o zaman.” İnanılması güç bir mucize, asker o korkunç ateş yağmuru altında arkadaşına ulaştı. Onu sırtına aldı ve koş a koş döndü, birlikte siperin içine yuvarlandılar.

Asker:” Yine de değdi komutanım. Çünkü yanına ulaştığımda henüz sağ idi. Onun son sözlerini duymak, dünyaya bedeldi benim için.” Arkadaşının son sözlerini hıçkırarak tekrarladı:” Dostum! Geleceğini biliyordum, geleceğini biliyordum!” (Acar, M., Alptekin, A.H., Bigen, M., 2010: 144).

Dil ve Anlatım kitaplarında iyimserlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta yarından umutlu olma, yarına güzel bakabilme; arkadaşına güvenme,

inanma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.10. İyi Huylu, Ahlaklı Olma

İyi huylu olma değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının V. Ünitesi Cümle Bilgisi'nin, Anlamlarına Göre Cümleler konusunda örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevide yer alan bulgular şunlardır:

*Örün süt bile kirse edgü kılık, Ananın ak sütüyle girerse insanın özüne iyi huy
Ölüm tutmagınca evürmez yorık O, ölünceye kadar yolunu şaşırmaz*
(Acar, M., Alptekin, A.H., Bigen, M., 2010: 144).

Dil ve Anlatım kitaplarında iyi huylu olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta iyi huylu olmanın önemini kavrama; iyi huylu olan kişinin işlerinin yolunda gitmesi gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.11. Kahramanlık

Kahramanlık değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının V. Ünitesi Cümle Bilgisi'nin, Cümlelerin Yapısı konusunda örnek metin olarak alınan Oğuz Kağan Destanı adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

O çağda, orada büyük bir orman vardı, birçok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar

çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdı. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi Günlerden birgün ava çıktı. Kargı, yaya, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti. Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki gergedan geyiği almış. Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti. Yine sabah oldu. Tana ağarırken yine geldi ve gördü ki gergedan ayıyı da almış.

Bu sefer o ağacın dibinde(kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti.

Tekrar geldiği zaman gördü ki bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla ala doğanı öldürdü başını kesti (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 121).

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Şiir konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan varsağıda yer alan bulgular şunlardır:

*Kalktı göç eyledi Avşar elleri,
Ağır ağır giden eller bizimdir.
Arap atlar yakın eder ırağı,
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.*

*Belimizde kılıcımız Kirmani,
Taşı deler mızrağımın temreni.
Hakkımızda devlet etmiş fermanı,
Ferman padişahın, dağlar bizimdir.*

*Dadaloğlu'm birgün kavga kurulur,
Öter tüfek davlumbazlar vurulur.
Nice koçyiğitler yere serilir,
Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir (Yücekaya, K., 2010: 102).*

Dil ve Anlatım kitaplarında kahramanlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta olağanüstü varlıklarla savaşıma; kendine güvenme; düzene karşı gelme, meydan okuma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.12. Kanaatkarlık

Kanaatkarlık değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Ses Bilgisi, Yazım Kuralları, Noktalama'nın Telaffuz konusunda örnek metin olarak alınan Kara Mehmedin Berizi adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Verdiğin berize budur gayratım
Vundan başka uyamayon toktur bey
Üç sepet yumırta sabah kahfaltım
Teker teker sayamayon toktur bey*

*İki lehen pıraf bir yanık ayran
İster yağlı olsun ister yavan
Yanına kesiyon beş kilo sovan*

Yeyon yeyon doyamayon toktur bey (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 49).

Dil ve Anlatım kitaplarında kanaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta elindekiyle yetinme gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.13. Misafirperverlik

Misafirperverlik değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Hikaye konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Hurşit ile Mahmiri adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Kadın böyle düşündü ve de Hurşit'e dedi ki "Ah oğul, ağlayıp oflaman bitsin. Senin derdine umar bulacağım. Benim üç oğlum var, üçü de Karahan'ın hizmetinde. Biri harem hizmetine bakar, biri para işlerine, biri de kadehçi. Onlar sana yardım eder. Kaygı çekme, bu işi olmuş bil. Bu akşam bizde konuksun. Oğullarımla konuşayım." Hurşit, yaşlı kadının ardına düştü, onun evine gittiler (Yücekaya, K., 2010: 41).

Dil ve Anlatım kitaplarında misafirlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta davetsiz misafiri güler yüzle karşılama; misafire yardım etme gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.14. Ödüllendirme

Ödül değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Masal konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Üç Elma adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Derken bir bahar,çiçek çiçek bezenip yaprak yaprak salınmaya başlamış. Bir de bakmış ki ne görsün: ta tepesinde bir elma... daha durur mu hatuncuk, almış elmayı, bölmüş elmayı, yarısını kendi yemiş, yarısını da padişaha yedirmiş. Aradan dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçmiş geçmemiş; nur topu gibi oğulları dünyaya gelmiş. Tam

kırk gün kırk gece şenlik, şadımanlık etmişler. Yiyip içip muratlarına ermişler (Yücekaya, K., 2010:29).

Dil ve Anlatım kitaplarında kanaatkarlık kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta sabrın sonunda ödül alma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.15. Sabırlı Olma

Sabırlı olma değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Masal konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Üç Elma adlı masalda yer alan bulgular şunlardır:

Şimdi sabretmesini biliyorsan üstümdeki o filizleri koparıp ele güne karşı dikiver. Bir gün gelir, benim veremediğimi o verir sana. Adam sen de deme! Vereceği elma, murat elmasıdır. Yarisını sen ye, yarisını padişaha yedir. Dilerim Allah, umarım Allah her ne muradın varsa verir inşallah!” demiş. Padişahın karısı da dediğini etmiş. O filizciği koparıp dikileceği yere dikmiş. Tam yedi yıl, yedi ay kendi evladı imiş gibi titremiş üstüne; esen yelden, uçan kuştan korumuş onu... gel zaman git zaman, filiz büyümüş, fidan olmuş. Bu fidan da serilip serpilip koskoca bir ağaç olmuş. Derken bir bahar, çiçek çiçek bezenip yaprak yaprak salınmaya başlamış. Bir de bakmış ki ne görsün: ta tepesinde bir elma... daha durur mu hatuncuk, almış elmayı, bölmüş elmayı, yarisını kendi yemiş, yarisını da padişaha yedirmiş. Aradan dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçmiş geçmemiş; nur topu gibi oğulları dünyaya gelmiş...

Tam kırk gün kırk gece şenlik, şadımanlık etmişler. Yiyip içip muratlarına ermişler (Yücekaya, K., 2010:29).

Dil ve Anlatım kitaplarında sabırlı olma kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta sabırlı olmanın önemini kavrama; amacına ulaşmak için uzun yıllar

bekleme; sabrettikten sonra amacına ulaşma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.16. Sevgi Değerine İlişkin Tanım, Bulgu ve Yorumlar

Sevgi değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Ses Bilgisi, Yazım Kuralları, Noktalama'nın Telaffuz konusunda örnek metin olarak alınan Koçaklama adlı şiirde yer alan bulgular şunlardır:

*Şu yalan dünyaya geldim geleli
Severim kır atı bir de güzeli.
Değip on beşime kendim bileli
Severim kır atı bir de güzeli.*

*Atın beli kısa boynu uzunu
Kuru suratlısı elma gözünü,
Kızın iplik iplik süt beyazını
Severim kır atı bir de güzeli*

*Atın höyük sağı kalan döşlüsü
Kalem kulaklısı, çekiç başlısı
Güzelin dal boylu samur saçlısı,
Severim kır atı bir de güzeli (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 43).*

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının IV. Ünitesi Kelime Bilgisi'nin, Kelimede Anlam konusunda örnek metin olarak alınan Çukurova adlı koşmada yer alan bulgular şunlardır:

*Karac'oğlan, size bakar sevinir;
Sevinirken kalbi yanar, köyünür;*

Kimıldanır hep derdlerim, devinir;

Yas ile sevincim yıkışır dağlar (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 92).

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri'nin, Şiir konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan koşmada yer alan bulgular şunlardır:

Yaylanın hası da şu nazlı pınar,

Aşnası olanlar yolları dener

Duramaz dillerim, nazlımı arar

Dilim tutup da duramıyorum (Yücekaya, K., 2010: 108).

Dil ve Anlatım kitaplarında sevgi kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta karşı cinse karşı bir şeyler hissetme; hayvanları sevmeye gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.17. Vatanseverlik

Vatanseverlik değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

10. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Kınalı Ali adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Köydeki herkesin burnunda tüttüğünü ve kimsenin kendisini merak etmemesini söyledikten sonra, “Biz burada var oldukça bilesiniz ki düşman bir adım bile ilerleyemeyecektir.” cümlesiyle bitiriyordu.

Komutanlarının bu düşünceli ve sıkıntılı durumunu gören, cephenin düşmekte olduğunu bilen Kınalı Ali ve arkadaşları, komutanlarına gittiler. Ondan, kendilerini cepheye göndermesini istediler. Erlerinin, yalvarırcasına birkaç kez yineleyerek bildirdikleri bu istekleri karşısında komutanları daha fazla direnemedi ve ölüme

gönderdiğini bile bile onların bu isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Kınalı Ali ve arkadaşları sevinç çılgınlıkları atarak cepheye, hayır bile bile ölüme gidiyorlardı.

Babası mektupta, köydeki herkesten, akrabalarından haberler verdikten sonra “Şimdi sana ananın da söyleyeceği bir şey var.” diyerek sözü ona bırakıyordu. Mektubun bundan sonraki bölümü, Kınalı Ali’nin anasının ağzından yazılmıştı. Şöyle diyordu anası: “Oğlum Ali, yazmışsın ki kafamdaki kınayla dalga geçtiler. Kardeşime de kına yakma demişsin. Kardeşine de yaktım. Komutanlarına ve arkadaşlarına söyle seninle dalga geçmesinler. Biz de üç şeye kına yakarlar:

01- Gelinlik kıza; gitsin ailesine, çocuklarına kurban olsun diye...

02- Kurbanlık koça; ALLAH'a kurban olsun diye...

03- Askere giden yiğitlerimize; vatana kurban olsunlar diye. Gözlerinden öper selam ederim. Allah'a emanet olun...” Ali’nin komutanı mektubu okurken ve çevresindeki herkes hıçkıra hıçkıra ağlıyorlardı (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010: 121).

Dil ve Anlatım kitaplarında vatanseverlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta vatani düşmandan korumak için savaşma; vatan için seve seve ölme; vatani savunma gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

4.2.18. Yardımseverlik

Yardımseverlik değeri ile ilgili, Dil ve Anlatım kitaplarında incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının IV. Ünitesi Kelime Bilgisi’nin, Kelimelerde Anlam Değişimleri konusunda örnek metin olarak alınan Buğaç Han adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Dirse Han dişi ehlinin söziyle ulu toy eyledi, hacet diledi. Atıdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdurdu. İç-Oğuz, Taş-Oğuz beglerin üstüne yıgnak etti, aç görse

doyurdu, yalın görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı, depe gibi et yığdırdı, göl gibi kimuz sığdırdı, el getürdüler, hacet dilediler, bie ağzı dualının alkışıyla Allah Teala bir iyal verdi, hatunu hamile oldu (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 94).

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının IV. Ünitesi Kelime Bilgisi'nin, Kelimelerde Anlam Değişimleri konusunda örnek metin olarak alınan Kutadgu Bilig adlı mesnevîde yer alan bulgular şunlardır:

*Kapugda tirildi kalın aç böri, Kapıda toplandı birçok aç kurt,
Al ilg, koyug ked küdezip yori. Ey hükümdar, koyunları iyi koru*
(Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010: 95).

9. sınıf Dil ve Anlatım kitabının V. Ünitesi Cümle Bilgisi'nin, Anlamlarına Göre Cümleler konusunda örnek metin olarak alınan Geleceğini Biliyordum adlı eserde yer alan bulgular şunlardır:

Savaşın en kanalı günlerinden biri. Asker, en iyi arkadaşının biraz ileride kanlar içinde yere düştüğünü gördü. İnsanın başını bir saniye bile siperin üzerinde tutamayacağı ateş yağmuru altındaydılar. Asker teğmene koştu ve “Komutanım, fırlayıp arkadaşımı alıp gelebilir miyim?” dedi. delirdin mi der gibi baktı teğmen. “Gitmeye değer mi? Arkadaşın delik deşik olmuş, büyük olasılıkla ölmüştür bile, kendi hayatını da tehlikeye atma sakın.” Asker ısrar etti ve teğmen “Tamam.” dedi. “Git o zaman.” İnanılması güç bir mucize, asker o korkunç ateş yağmuru altında arkadaşına ulaştı. Onu sırtına aldı ve koşa koşa döndü, birlikte siperin içine yuvarlandılar (Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M., 2010:144).

10. sınıf Dil ve Anlatım kitabının III. Ünitesi Anlatım Türleri'nin, Destansı Anlatım konusunda anlatım türleri ve sözcük türü öğretimi için örnek metin olarak alınan Kınalı Ali adlı destanda yer alan bulgular şunlardır:

Kınalı Ali, sevecen tutumu ve cephedeki cesur atılımlarıyla kısa sürede tüm arkadaşlarının sevgisini kazandı. Bir gün memleketine mektup göndermek isteyince arkadaşlarından yardım istedi. “Anama, babama burada iyi olduğumu ve ellerinden

öpmek istediğimi bildirmek istiyorum ama okumam yazmam yok, mektup yazamıyorum.” dedi. “Bana biriniz yardım eder mi acaba?” Bir değil, birçok arkadaşı yardımına geldi Kınalı Ali’nin (Erdal, K., Babacan, Ç., Mert, Ö., 2010:121).

12. sınıf Dil ve Anlatım kitabının II. Ünitesi Sanat Metinleri’nin, Hikaye konusunda tür öğretimi için örnek metin olarak alınan Hurşit ile Mahmiri adlı halk hikayesinde yer alan bulgular şunlardır:

Hurşit iki gününü, ne yapacağını bilemez bir biçimde geçirdi. Derken, raslantı bu ya, yaşlı bir kadın çıktı karşısına. Onun ahlayıp ofladığını görünce “Söyle derdini, yiğit!” dedi. “Söyle ki umar buluna!”

Kadın böyle düşündü ve de Hurşit’e dedi ki “Ah oğul, ağlayıp oflaman bitsin. Senin derdine umar bulacağım. Benim üç oğlum var, üçü de Karahan’ın hizmetinde. Biri harem hizmetine bakar, biri para işlerine, biri de kadehçi. Onlar sana yardım eder. Kaygı çekme, bu işi olmuş bil (Yücekaya, K., 2010: 41).

Dil ve Anlatım kitaplarında yardımseverlik kavramının verilmesindeki gaye toplumsal hayatta insanlara yardım etme; fakirlere yardım etme; ihtiyaç sahiplerine yardım etme; halkı zor durumdan kurtarmak için yardım etme; canını tehlikeye atarak savaşta arkadaşını kurtarma; insanları zor durumdan kurtarmak için yardım etme gibi davranışların Dil ve Anlatım dersini alan kişiler tarafından içselleştirilmesidir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan sonuçlar ve bunlara ilişkin öneriler dile getirilmiştir.

Sonuçlar

Talim ve Terbiye Kurulunun 14.07.2005 tarihli, 2574 sayılı yönetmeliğine uygun hazırlanan programa göre düzenlenen Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki Metin İnceleme ve Anlama Yorumlama bölümlerinde yer alan halk edebiyatı metinlerinde bulunan değerler incelenmiştir.

İncelemenin sonucunda; Milli Eğitim Bakanlığının ortaöğretim okulları için hazırladığı Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım ders kitaplarında adil olma, affedici olma, aile, alçak gönüllü olma, bilgili olma, cömert olma, çalışkanlık, danışma, dayanışma, dilin önemini kavrama, dinî inanç, dürüstlük, edepli olma, hırslı olmama, iyi huylu olma, itaatkarlık, iyimser olma, kahramanlık, kanaatkarlık, misafirperverlik, ödül, sabırlı olma, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, tedbirli olma, vatanseverlik, vefalı olma, yardımseverlik değerleri tespit edilmiştir.

Dil ve Anlatım kitaplarında adalet, aile, alçak gönüllülük, bilgili olma, çalışmak, cömertlik, dinî, itaatkarlık, iyimserlik, iyi huylu olma, kahramanlık, kanaatkarlık, misafirperverlik, ödül, sabırlı olma, sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine yer verilmiştir.

Türk Edebiyatı kitaplarında halk edebiyatı metinlerine, Dil ve Anlatım kitaplarına oranla daha çok yer verilmiştir. Bu nedenle Türk Edebiyatı kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinde değerlere, Dil ve Anlatım kitaplarına oranla daha sık rastlanmıştır. 9. sınıf Türk Edebiyatı ders kitabında sadece tür öğretimi için halk

edebiyatı metinleri de bulunup, bu metinlerde toplumun değerlerine ters düşecek konulara değinilmemiştir.

Halk edebiyatı metinlerinin en çok yer aldığı kitap, 10. sınıf Türk Edebiyatı kitabıdır. 11. sınıf Dil ve Anlatım kitabında halk edebiyatı metinleri yer almadığından 11. sınıf Dil ve Anlatım ders kitabı, incelemenin dışında tutulmuştur. Türk Edebiyatı kitaplarında en fazla dinî değere yer verilmiştir. Bu değerde Türk toplumunun İslamiyet öncesinde, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde benimsediği değerlere yer verilmiştir. Buna sebep ise, halk edebiyatı içinde kabul edilen ve ders kitaplarına alınan örnek metinlerin 13. -19. yüzyıl aralığından, dolayısıyla toplumun dinî değerlere göre şekillendiği dönemlerin örnekleri olmasındandır.

Türk Edebiyatı ders kitaplarında dinî değerlerden sonra adil olma, aile, bilgili olma, çalışkanlık, istişare, dayanışma, dürüstlük, kahramanlık, ödül, sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine yer verilmiştir. Türk Edebiyatı kitaplarında 28 farklı değer tespit edilmiştir. En az yer verilen değerler ise kendine bakma, ana dil, kanaatkarlık olmuştur. Burada özellikle ana dil dikkat çekmektedir. Ana dil ve önemi üzerinde durulmaması, hem Türk Edebiyatı hem de Dil ve Anlatım derslerinin ana dili önemsenmesiyle ilgili oldukça fazla yer almalıdır.

Dil ve Anlatım kitaplarında halk edebiyatı metinlerine fazla yer verilmemiştir. Bu nedenle bulunan değerler, Türk Edebiyatı kitaplarındaki kadar yoğun değildir. Dil ve Anlatım kitaplarında 18 farklı değer görülmüştür. Dil ve Anlatım kitaplarında yardımseverlik, kahramanlık ve sevgi değerlerine daha sık rastlanmıştır.

Türk Edebiyatı kitaplarında yer alan vefalı olma, hırslı olmama, affedici olma, tedbirli olma, danışma, dayanışma, dürüstlük, ana dil, sağlıklı olmaya önem verme, edepli olma değerleri, Dil ve Anlatım kitaplarında yer almadığı görülmüştür.

Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım programında, Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım derslerinde kazandırılması gereken değerlere, hangi metinde hangi değer kazandırılacağı hususuna değinilmesi gerekmektedir.

Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım ders kitapları ile değerlerin eğitiminin yapılabilmesi için öğretmenin rehberliğine ihtiyaç vardır.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında düzenlediği programa göre hazırlanan Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinleri ile değerler eğitiminin yeterli olmadığı tespit edilmiştir.

Öneriler

1. Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım kitaplarında yer alacak metinler, aktarılması gereken değerlere göre seçilmelidir.

2. Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım programında; öğrencilere aktarılacak değerlerin neler olacağı, edebi metinlerde hangi değerlerin yer aldığı, değerlerin nasıl öğretileceği, hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği yer almalıdır.

2. Aktarılması gereken değerler, uzmanlarca öğrencilerin seviyelerine göre tespit edilmeli ve bu değerler Türk toplumunun millî, dinî ve evrensel değerlerle uyum içinde olmalıdır.

3. Değerlerle öğrencilere hangi kişisel niteliklerin kazandırılacağı belirlenmelidir.

4. Değerler konusunda öğretmenlere hizmet içi seminer verilmeli, öğretmen adaylarına ise lisans döneminde değerler konusunda eğitim verilmelidir.

5. Öğretmenlerin, değerlerin eğitiminin önemli olduğunu benimsemelidirler.

6. Değerlerin aktarılması konusunda ders içi faaliyetlerin dışında ders dışı faaliyetlerde yapılmalı ve bu faaliyetlerde öğrencilerin aktif olması sağlanmalıdır.

7. Değerlerin eğitimi konusunda velinin okulla iş birliği içinde olması sağlanmalı, ailenin verdiği değerlerle okulda verilen değerlerin birbirine zıt olmaması, bu değerlerin birbirleri ile çelişki içinde olmamasına dikkat edilmeli; öğrencinin değerler arasında gelgit yaşamaması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, M., Alptekin, A.H., Bilgen, M.(2010). Ortaöğretim Dil ve Anlatım 9. sınıf ders kitabı, Ankara: Devlet Kitapları, 5. Baskı, Milli Eğitim Basımevi.

Akbaba- Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), s.7-17.

Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akkirpik, G. (2007). *Genel lise öğretmenlerine göre karakter eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak değerler: çok boyutlu bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Arkonaç, S. (1993). *Grup ilişkileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Ateş, M., Derman, S.(2010). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı 10.sınıf*. Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Calp, Ö. (2006). *Lise son sınıf öğrencilerinin sosyal değerlere bakışlarının incelenmesi (Hatay merkez ilçe örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.

Canatan, K., (2004). Avrupa Birliği Ülkelerinde Değerler Yönelimi. *Değerler Eğitimi*, 2 (7-8), s.41-63.

Çetin, A. (2010, 25-28 Kasım). *Dede Korkut Hikayelerinde karakterler ve değerler eğitimi*. Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumunda sunuldu, Lefkoşa.

Çetin, İ. (2010). Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri. İ. Çetin (Editör), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminin Tarihî Gelişimi*. Birinci Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss. 1-22.

Dilmaç, B.(1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, İstanbul.

Doğan, H. (1997). *Eğitimde program ve öğretim tasarımı*. Önder Matbaacılık, Ankara.

Ekşi, H. (2003). Temel insanî değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), s.79-96.

Erdal, K. Babacan, Ç. Mert, Ö. (2010). *Ortaöğretim dil ve anlatım 10 ders kitabı*. İstanbul: Zambak Yayınları.

Erdem, A.R. (2003). *Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler*. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), s.55-72.

Ergin, M.. (2002). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Ertürk, S. (1979). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Geçmen, C., Bursalıoğlu, Y.(2010). *Ortaöğretim Türk edebiyatı 9*. Ankara: Fırat Yayıncılık.

Gökçe, O. (1994). *Türk gençliğinin sosyal ve ahlakî değerleri*. Ata Dergisi. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 131-139.

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları.

Güngör, E. (1999). *Türk kültürü ve milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Güzel, A., Torun, A.(2007). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Haçerlioğlu, O. (2010). *Felsefe sözlüğü*.İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnan, A. (2007). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri –Türkiye’de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.

Kaplan, M. (2009). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Kaplan, M. (1987). *Türk milletinin kültürel değerleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Karakuş, İ. (2006). *Atatürk dönemi eğitim sisteminde Türkçe öğretimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayınları.

Kavcar, C.(1982). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2003). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kurt, A., Demir, E., Şen, F.M. (2010). *Ortaöğretim Türk edebiyatı 12*. İstanbul: Devlet Kitapları, 3. Baskı, Bediralp Matbaacılık.

Kurt, A., Demir, E., Özlük. N.(2010). *Ortaöğretim Türk edebiyatı 11*. İstanbul: Devlet Kitapları, 5. Baskı, Bediralp Matbaacılık.

Maarif Vekaleti (1924). Lise Müfredat Programı. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Maarif Vekaleti (1927). Lise Müfredat Programı. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Maarif Vekaleti (1929). Lise Müfredat Programı. İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekaleti (1934). Lise Müfredat Programı. İstanbul:Devlet Matbaası.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı (1938). Lise Müfredat Programı, Devlet Basımevi, İstanbul.

Milli Eğitim Basımevi (1952). Lise Müfredat Programı, Ankara: Maarif Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti (1956). Lise Müfredat Programı, Ankara: Maarif Basımevi.

Maarif Vekaleti (1960). Lise Müfredat Programı. Ankara: Maarif Basımevi.

Milli Eğitim Basımevi (1970). Lise Müfredat Programı. Ankara: Maarif Basımevi.

Milli Eğitim Basımevi (1987). Lise Müfredat Programı, Ankara: Maarif Basımevi.

MEB. (2005) .Orta Öğretim Dil ve Anlatım Dersi 9., 10., 11., 12. Sınıflar Öğretim Programı. Ankara: 2005: http://ogm.meb.gov.tr/prog_dyr.asp

MEB. (2005) .Orta Öğretim Türk Edebiyatı Dersi 9., 10., 11., 12. Sınıflar Öğretim Programı. Ankara: 2005: http://ogm.meb.gov.tr/prog_dyr.asp

Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe  ğretimi. *Türk Dili*, 602, s.112-120.

 zdemir, S., Yalın, H.  . (2004). * ğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

 zdemir,  . (2004). * ğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Özensel, E. (2003) Sosyolojik bir olgu olarak değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), s.217-239.

Öztürk, H.E. (1991). * ocuk klasiklerinde temel değerler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşlam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul.

Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek “Okul Yaşam Kalitesi” ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir  alışma*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana.

Soysal, M. O.(1999). *Türk dili ve edebiyatı ile Türkçe  ğretmeninin el kitabı*. MEB Yayınları, İstanbul.

şen,  . (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler  ğretimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

Tebliğler Dergisi (9 Kasım 1992). 55 (2370).

Tezcan, M. (1996). Kültürel Antropoloji”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:173, Ankara.

Tokdemir, M.A, (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Programı, Trabzon.

Tural, S.K. (1988). Kültürel kimlik üzerine Düşünceler. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uludağ, S. (2001).Tasavvuf terimleri sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ulusoy, K.(2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

Yıldız, H.H. (2010). *Ortaöğretim dil ve anlatım 11. Sınıf*, Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık.

Yücekaya, K. (2010). *Ortaöğretim dil ve anlatım 12. sınıf ders kitabı*, Ankara: Yurdum Yayıncılık.

Yücel, H.A. (1994). *Türkiye’de ortaöğretim*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Yüksel, S. (2002). Yükseköğretimde Eğitim Öğretim Faaliyetleri ve Örtük Program. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XV (1), s.361-370.

Ziya Gökalp (2005). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.